૧૪૨૫

બનામે-ખોદા.

જુદદીન ઝઘડો

નાટક ત્રણ અંકી.

અંક પહેલો—દેખાવ પહેલો.

ખાનબાહાદૂર નરીમાનના મકાનમાંનો એક ઓરડો. એક બાજુ લખવાની ટેબલ તથા ઘરગતુ પરચુરણ ફરનીચર ગોઠવેલું છે; શેહેરબાનું ગુંથવાનું લઇને ગાયન ગાતી બેઠી છે, નરીમાન ટેબલ ઉપર લખવામાં ઘણુંજ મશગુલ છે.

ગાયન.—૧ લું.

શેહેરબાનું-હરજગ થલ થલ રબતારી.
ખીલી ભારી, નિયારી, પ્યારી સારી, નીરાલી, ગુનભારી,
ગુનવાલી, ન્યારી હરીયાલી ભારી;
લહેકીની મંદદાર, સંગતોર, ખુશ બેર,
સુંદર રંગતની, ખુશબોની ઢપની, જગબની સજની;
રટે તારૂં નામ પ્યારી.—
આકાશના નિવાસમાં આફતાબ ચમકે રહેમથી,
ગુલખીલે ગુલશનમાં સઘળે, જનખુશી હર ખેલથી;
ડાલી ડાલી હર્ખથી નાચે પંખેરા ગેલથી,
મંદ મંદ લ્હેકિની લ્હેરથી ખુશ જગદિસે હર મેલથી.—ગુન.
મારા વાહલા જાલ, જ્યારથી જોઇ મેં તારી

ત્યારથી ગુમાવીચ મેં મારી તમામ અક્કલ. સહવાર કે બપોર, દિવસ યા રાત, મને ફક્ત રહેચ તારીજ યાદ. એ મારા બચાવનાર બાહાદૂર જાલ, જે મીસાલે ફલકના માહાતાબમાં પવિત્રાઇ, ખાલેસઇ અને નેક-બખ્તી જાવેદાન રોશન છે, તે મીસાલે તારી દોસતીમાં ખરી ઇમાનદારી, નેક બખ્તી, પવીત્રાઇનાં કીરણો મોજુદ રહી, મુજની અધારી આંખોને દીપાવે છે. પણ એ ખોદા, આપણો મેલાપ, આપણો પવિત્ર મેલાપ, કયારે થશે. શાદીના ગાંઠથી ગંઠાઇ, માહરા જીગર સાથે હું કયારે તુંને ગુંથસ. એ માહરા સરના તાજ પ્યારા જાલ તું ગોયા મારૂં તાજ છે, પણ તે મારૂં તાજ, મારા સરપર હાલ નથી, પણ મારૂં જીગરમાં બેઠેલું છે. ઝલઝલ કરતાં બીલ્યાંનોથી તે મઢેલું નથી; યાકુત, મોતી, નીલમ, માણેક અને એવાંજ કિમતી નંગોથી તે ઝકઝકતું નથી, અરે તે કોઇની નજરે પડતું નથી, તે શું છે ? સનતોશ ! સનતોશ ! સનતોશ છે, એ માહરૂં ચમકતું તાજ કે જેને રાજાઓ પણ ભોગવવા રહેછ મોહતાજ.

(એક નોકર દાખલ થાય છે.)

નોકર—શેઠ તમારે નામનો તાર આયોછ.

નરીમાન—ચાલો ઠીક થયું, હુ કયારની તેની કાઇરેડોળે વાટ જોતો હતો, કંઈ સારા સમાચાર હોય તો ઠીક, સાટું બંધ બેઠું હોસે કે નહિ. (તાર તથા રસીદ ઉપર સહી કરી આપે છે.)

બીખા આય તારવાલાને આપ. (નોકરને એક રૂપીયો આપતાં તે જાય છે. તાર ઉખેડીને વાંચે છે.)

ચાલો ઠીક થયું, શુકર તે ખોદાના, જે સાટું કરવા ધાર્યું તે પાર પડયું, પણ અફ્સોસ એટલોજ છે, કે મારી આય એ દીકરીને પરણાવવા વગર તુરત મારે જાપાન ઉપડી જવું પડશે, જોઇ લેવસ.

(ટેબલ ઉપરથી ઉઠી શેહેરાંપાસે જાય છે.)

દીકરી શેહેરાં, તુ શું વમાંસનમાં છે, તું જો એમ વિચારમાં ને વિચારમાં બેસી રહેશે, તો એમતો તારૂં ભેજુ ખીસી જશે. દીકરી મને હમનાજ એક તાર મલ્યોછ, અને મને તુરત જેપાન ખાતે આવતી કાલેજ ઉપડી જનારી સ્ટીમરમાં ઉપડી જવું પડશે.

શેહેરાં-આવતી કાલેજ ! પપા ત્યારે હવે મારૂં શું થશે ! પપા જાલ સાથે મને ગોઠવીને તમો સધાવો તો કેવો ઉપકાર ?

નરીમાન-દીકરી તારી બદજીદાઇ આગલ હું બેજાર છેઉં, જાણે ગામમાં છોકરાઓ મલતા નહિ હોય તેમ તેનેજ કાંએ પકડી બેઠીછ ?

ગાયન.-૨ જું.

શેહેરાં-મન મન મનમાં ફેર ઘણા, નહિ આંખે એક સમાવે
પર પરવાનો શમ ઉપર જઈ, જાણી જાનને ગુમાવે;
તન મન જનમાં ફેર ફેરાઉન, નજર નજરમાં સમાવે,
ફુલ ખિલ્યું નહિ ખિલ્યું કોને, ગમે ત્યાં મન રમાવે.
મન એક તન એક બને ત્યાં જઇ, પ્રિત કરીને જમાવે,
પ્રિત વિનાનું જીવતર જાય, ચાહ રીત રમાવે.

શેહેરાં-બાવાજી પાસેવાલા શેઠ ખાનદાનના ગુલબાઇ સાથે હું બોટમાં ફરવા ગેઇતી અને અકસ્માતથી હું દરયામાં પડી ત્યારે મને બંચાવનાર કોણ હતું ?

નરીમાન-ખોદા.

શેહેરાં-અલબતાં મારો ખોદા. પણ ખોદાએ મારા જાલને મારો જાન બંચાવનાર ફરેસ્તા તરીકે ત્યાં મોકલી આપ્યો અને તે બાહાદર જવાન પોતાના જીવના જોખમે તોફાની દરીયાના મોજામાં પડી મને બંચાવી અને હું જીવવા પામી તે મારા બંચાવનારને, મારી જીંદગીના લંબાવનારને મારી જીંદગીનો સાથી જો હું નહિ કરૂં તો તે ખરેખર મારે સર નગુણાપણા-નો કલંક લાગવા સરખું થાય. મહારા વાહલા મુરબ્બી મારા સરના છત્તર તમે ખાતરીથી માનજો કે હું પરણુસ નહિ ને પરણુસ તો જાલની સાથેજ, માટે વાહલા પપા મને ગોઠવીને પછીજ તમો સધાવો.

નરીમાન-શેહેરાં મને જલદી જવા વગર ચાલે તેમ નથી, પણ જો તું મારૂં સમજ, અને જાલનો ખ્યાલ દૂર કર. મારી બી-સિયાર દોલત તારીજ છે. મારી દીકરી મારૂં કોઇ બીજું છે ? તુંજ મારો દીકરો ને તુંજ મારી દીકરી તેથી તું

ધીરજ રાખ. વળી જાલ કોણુ છે તેની આપરે ફક્ત ઉપર ટપકેથી હકીકત સાંભળેલી છે, બાકી બધી વાતે આપરે નાવાકેફ છેએ, માટે દીકરા તું એમ ઓહોંસ નાં કર, પછી ધીરે સાસતે સઉ થઇ રહેશે. મારા પૈસા છે કેની તું તારે નીરાંતે ગમે તેમ રેહ.

શેહેરાં–બાવા વાહલા બાવા ? પૈસાને હું શું કરૂં ? પૈસો શુ ચીજ છે ? બખીલોનો દાટેલો સાંતેલો કેદમાં રાખેલો, એક હાથથી બીજે હાથ જતાં થાકેલો, તમામ આલમના હાથથી મસલેલો અને સર્વે કોઇની મુઠીમાં પસરેલો, ચોર લોકના હાથથી ચોરાયલો; અને લુટારાઓનાં હાથથી રોરાએલો, ખલકના લોકોએ વખોડેલો અને સખી દાતારોએ પખોડેલો સીક્કો પડતાં સાંચામાં દબાએલો અને ખજાનચીની સંદુકમાં ભરાએલો, હેંકારીને ઉસકેરનારો અને ગુન્હેગાર મીસાલ ફીક્કાં મોહડેનો પૈસો છે. એવો જે નીચ પૈસો તેને હું શું કરૂં ? મારો તો એક પવીત્ર પ્યારથી પસંદ કીધેલો ભરથાર તેજ મારી ધન દોલત અને ખજાનો છે અને તેજ મને આપો.

નરીમાન–દીકરી ના હુજજત કર, બેવકુફ઼ઇ નાકર. ફકત થોડી વારના સુખને ખાતર તારો આખો ભવ જોખમમાં નાખવા શું તું કબુલ કરસે ? એક મીઠી દરાખને ખાતર આખ્ખા વેલાનો નાશ કરવાની બેવકુફ઼ઇ ના કર.

શેહેરાં–પપા; હું બેવકુફ નથી. તે મીઠી દરાખને ખાતર મારા વેલાનો નાશ થવાનો તમારો ભય ફોકટ છે, અને તેથી ગમે તો મારો ભવ કાંએ નહિ કુમારો ગુજરે તેની મને પરવા નથી; પણુ મારા પવીત્ર કોલને ખાતર અને એક સાચ્ચી જરથોસ્તી બાનુના નામને ખાતર ફરીથી કેહવુંચ કે મારાં આપેલા કોલથી, કીધેલા એકરારથી, એકજ વિચારથી, હું કદી ફરસ નહિં અને હું પરણુસ તો જાલની સાથેજ. નહિ તો કદી નહિ.

નરીમાન–(સ્વગત) શું કરૂં મારી આ એકપુરી દીકરીને ખાતર મારે કબુલ કરવુંજ પડેછ. ખોદા એનો નીગેહબાન થસે. પેલી કેહવત છે કે " બાંગી હાલ્લી ચુલે નહિ ચહડે ને ખ પણીએ ? નહિ ચરે." (શેહેરાંને) ઠીક છે દીકરી જો

તારી મરજી જાલ સાથેજ છે તો આપણી કીધેલી ગોઠવણુ મુજબ જાલના માય ચાંદનબાઇ સાથે તારાં લગન વીશેની વાત કરવા બપોરે બે'વાગે મલવાનું નક્કી કીધેલું છે, અને આવતી કાલેજ જો તારાં લગન કરવા તેવો રાજી હોસે તો હું તુને ગોઠવીને પછીજ જવસ:

શેહેરાં—પપા વાહાલા પપા તમારી કેટલી પ્રિત, કેટલો આભાર ?

ગાયન-૩ જુ.

હેતવંતા પિતા તણી, મળશે પ્રિતી ઘણી,
યાદ ભૂલે મન માયજી;
માય માયાવિના મન, દુઃખી બને તણી
નેક પિતાથી સમાયજી.
માય વિના જીવતર બળે, નહિ યાદ દિલથી દૂરબની,
પ્રિતી વિનાં જીગર જળે, વહીવહી જીગરથી પૂરબની;
છે નેક બાવા મુંજઘણા, ભૂલાવે યાદી દિલથી,
હરદિન સેવા તેમની, હરખી કરૂં જીગરથી.
પ્રેમ પ્રિતી મલે સદા, નેક પિતા તણી,
હરખી જીગરથી સમાયજી.

નરીમાન—શાબાસ દીકરી શાબાસ ! પણ તું તો જયારે હોય ત્યારે બસ ગાયનજ ગાવા મંડી જસે કે ?

શેહેરાં—ગાયન તો મારો સાથી છે, ગાયન ખોદાઇ છે, અને ગાયનની અસર એજમતી છે, તેની શક્તિ મોજેજાતી છે. પપા :—

કવેત.

દોસ્તની જુદાઇમાં—આશક બેવફાઇમાં
દુનિયાની આ ખાઇમાં—કોણ છે ખેરખાઇમાં ?
મીઠું—ગાનું.
પ્યારના તોફાનમાં—જુસ્સાની મોહોકાનમાં
દુઃખના મેદાનમાં—કોણ છે ખેરખાઈમાં ?
મીઠું—ગાનું.
મોટા કરજમાં—પૈસાની ગરજમાં
તૂરંગની તરકમાં કોણ છે ખેરખાઇમાં ?
મીઠું ગાનું.

ઘરના કંકાસમાં—ગમના કાલાસમાં
તન મનના નાશમાં—કાણુ છે ખેરખાઇમાં?
મીઠું ગાનું..

ગુન્હાની તોજેસમાં,—દુઃખ તેમજ અએશમાં
કુલ દેશે દેશમાં, કોણુ છે ખેરખાઇમાં?
મીઠું ગાનું.

નશીમાન—અરે વાહરે મારી દીકરી, તું તો કેથી કવિ બનીચ, આફ્રીન, જીવતી રહેજે દીકરા, જીવતી રહેજે; પણુ તારા હાથનો ધરતો તારે લાયકનો નીકલે તો ઠીક. ચાલ દીકરી મને જવાદે, કોટમાં મારે બેંકમાં કામ છે, અને પેસૅજ સીક્યોર કરવા મેહેતાને મોકલવાનો છે. ત્યાંથી આવી આપરે બપોરની ત્રેનમાં વેસાવે ચાંદનબાઇને મલવા જઇશું. તેટલાં તું માહરાં કપરાં ચપરાં, ગોઠવ ગાઠવ કર અને તું જમીને તૈયાર થઇ રહેજે. હું તો ઈંગ્લિશ હૉટેલમાં જમીને આવસ.

શેહેરાં— ગાયન-૪ થું.

આખરે જીતી હું મનાવી, મોહબતે પટાવી પટાવી.
નેક ઉમેદ ફલે દિલની પ્યારી, ચાહી પ્રિત કરી જ્યાં પ્યારી;
મલું જઇ લઇ સંગાતે, હસીને રમાવી.—આખરે.

દેખાવ બીજો.

સ્થળ-અંદેરીમાંનું એક હૉટલ.

(ધનજો દાખલ થાય છે)

ધનજો—એ ફલાકાકાને થીયું હું? ગીયા ગીયા ગીયા તે જાને મુંવાને તેરવા ગીએલા; ભાન્યા ઓ ભાન્યા એક ખુરશી લાવતો; એ કહાં મુવો કહાં? અરે તાહરું હતીયાનાઠ જાયરે, વરી

રાંધણીમાં ભરાઇને; રાંધેલા તપીલાંની ખબર લેતો ઓહે. તો ઉભો રે બચ્ચા; જો નથી આઇવો તો કુતરાંનો ચાબકો લઇને બરડાની ચામડી ઉતાંરહુ. આજે આઠ નવ મહીના થીયા; ઇઆં રીહેલો; તે તોબાની તાલી આપે. છેતો ફુરતી લાઇયો, પણ ચાલાકી બધી જાને પારહાના જેવી છે.

(ભાણ્યો દાખલ થાય છે)

ભાણ્યો–ધનજા હેઠ છું મને બોલાયવો કે?

ધનજો–બોલાયવો? તારૂં હતીયાનાહ જાએ તારૂં, બુમ મારતાં મારતાં, માહરાં ફેફસાં ફુલી આઇવા, ને હજુર તો થંડે કલેજે કેહેચ કે જે, મને બોલાઇવો કે? બચ્ચા, તારી બુમ પડાવવાની તેવ જાતી નથી કે? હવેથી બોલાઉં તારે જો નહિં આઈવો તો એમજ જાન કે "ચાએ ચુલાપર ને તું રેલપર"

ભાણ્યો–ધનજા હેટ એમ જુલમ હું કરો! ગઈ રાતના પારહાઓ ખાવા પીવા ઉતરી પડેલા તે છેક પાછલી રાતે માહરો છુટકો થીએલો, ને ઉંઘાવાનોબી કરાર ની મલે. ને હવારનો ઉઠયો, ત્યારનો એક પીજરામાં ઉંદરડું હુપડાએ ને એમથી તેમ ને તેમથી એમ ફ્ફરા કરે તેવો હાલ માહરો થીએલો.

ગાયન–૫ મું.

વેઠના અવતીયાં લખેલા, નહિબે રામ–વેઠના.
ભવના ફુટેલા હીન બનેલા, પલ પલના દુઃખમાં
ડુબેલા, નહિબે રામ.
ઉંચી જે જાત કહેવાય તે હેઠાણમાં ફરે,
મનીખ છતાં અંહી ભેદથી હીણી જુદા કરે.
બધે ધકેલા, મલે ધમેલા, ગરીબની ધરતીના ચાલા,
નહિબે રામ.

ધનજો–ચાલ હવે લામટામ વાત છોડ ને હેથે કીએલું તે બધું કામ કીધેલું કે? મરઘાંના પાજરાં હાફ કીધાં કે?

ભાણ્યો–અરે નહિ રે હેઠ હજુર તો મેં નાહસ્તો કાં કીધેલો?

ધનજો–લે, "ઠુંઠાની બાઇડીને ઠનકો ભારી" તેમ બાએને તો નાહસ્તા વના ચાલે નીતો. ઘેરનો ખાધો, નાહસ્તો હાનો

કરવા માગે? એઓએ દેતા કે બાર વાગહે, ને હેઠ આવીને મારો ટોટો પકડહે, કે માછલી કેમ નહિ મગાવી, તેથી દોર ને બંદરપર જઇને કાંઈ માછલી આવી હોય તો તે લઇ આવ.

ભાણ્યો–આ ચાઇલો (સ્વગત) ખાધા વગર જાવું, એ મારા બાપે હીખવેલું નહિ, એ ના કેહ તો કેહવા દેઓ, રાંધણી તપાહતાં મારે કે? (જાએ છે)

ધનજો–ચાલો પયતો, આજે માંછલી મલે તો હારૂ. એ ભાણ્યો છે તો ચાલાક હો, વરી ઘેરના ખાધાને ચોપડી વાંચવાનો હોક લાગેલો, તે તત પંપ કરીને જારે હોય તારે માથું ખાઇ જાએ, ને ચાલતાં ચાલતાંને કાલા ને વાલા કરે, કે મને વાંચતા લખતાં હીકવો. ચાલો હવે મારો ઇહાબ પુરા કરી લાખું. એ આએ કોન આવે, કોઇ પાહીંનજર ઓહે. અં.

(કોલો ચીંપાન હાથમાં કોથરો લઇને દાખલ થાય છે)

ગાડીવાલો–(અંદરથી) હેઠ ગાડી રાખું કે લઇ જાઉં.

કોલો–અરે ઉભી રાખ, લઇ જાય કાંહ મને વેસાવે જવાનું છે.

(એમ કહીને વગર જોતાં આગળ ધસે છે, તેવામાં ખુરસી ઉપરથી ઉઠલાઇ જાએ છે સાથે ધનજો પણ પડી જાએ છે.)

ધનજો–(દિલ ચાંપતો ચાંપતો ઉઠીને) અરે તારૂં ભરત થાએ રે તારૂં, કાંઈ આંધરો બાંધરો મુવેલો છે કે હું, હેઠ ઓ હેઠ ટીકરી ગેપ તો નથી ની?

કોલો–(ખીચ પાડીને) શું ટીકરી ગેપ તો નથી ની, અરે માહરી ટીકરી તો એવી છે કે તાહરી ફીકરી ફારી નાખું, રસતામાં લખવા બેઠો તે બીજી જગા ઉતી કે નહિ?

ધન –હેઠ ઉ હું જાનું, કે તમે આવવાના છેઓ, એવું જાનતે, કે તમે એમ ઉઠલાઇ જાહો, તો બીજી ગમ બેહતે.

કોલો–વારૂં ચાલ, ત્યારે માફ માંગ જોઉ?

ધનજો–(સ્વગત) કાતરીયું ગેપ લાગે હો, હું કરીએ, આપરો પાહીનજર પઇરો તે હાજી હા કરવું પડે, બીજો કોઇ માફ બાફ

મંગાવે તો કમરમાંથી ઉંચકીને ખાઇમાં ફેકીજ દેવું (મોટે) હેઠ માફ કરો ભુલ થાયલી.

કોલો-ચાલ વારૂં એક વખંત માફ કીધું. આય શું તમારૂં હૉટેલ છે કે.

ધનજો-જી હા, હમારા હેઠ ફલાકાકાનું, આ હૉટેલ છે

કોલો-તે સુખીતો છેની ? વારૂં તાહરા હૉટેલની ફી શું છે ?

ધનજો-ફી સાહેબ ! ફક્ત રોજનો બે રૂપ્યા.

કોલો-ઠીક છે, સુખી રેહ, મારે થોરૂં કામ છે તેથી ત્યાં હું આયોચ, પણ હમના તો મારે પાછું જવુંચ, આએ મારો કોથરો રાખજે. પણ સબર તું સુખી છેની ?

ધનજો-હારે હા. પણ હેઠ ખાવાનું હું લેહો ?

કોલો-ખાવાનું કાંઇ ઘનું નહિ ચાલસે, કદાચ હું જ્યાં જાઉંચ ત્યાંજ જમસ ? પણ મારે માટે તુંબી હઇઆં તૈયાર રાખજે. શું રાંધશે ? જો, મજાતું ધાનસાખ, કચુબર, મુરા, લીંબુ, કાકરી, સાલીટ, અચાર, સરકો, મજેનાં મોટા મોટા કવાબ, ઘઉંની રોટલીં, દોધીમાં ગોસ, પપેટામાં મરઘી, તરેલી માછલી, ને થોરોજ કટકો રોસ્ટ કીધેલું હાંસ નહિ તો તરકી.

ધનજો-(સ્વગત) અરે તુંને ખાએ રે મરકી. ઘેરનો ખાધો કાંઇ માંગતોજ નથી. ટરકી ને મરઘી ને હાંસ બટક પરજ ઇહાબ દેખું. એટલું રાધતાં ખાહા દહ રૂપ્યા થાએ ને બે રૂપ્યામાં જોભરાવાનું તે કેમ પરવરે ? (મોટે) બહ એટલુંજ કે ! કાંઇ બીજું બી રંધાઉ; ખાઇ રહ્યા પછી હેઠ મોતું હાને હમારહો; ને દારૂ કીઓ પીહો ?

કોલો-બે રૂપ્યામાં દારૂ બી આપશે કે ? ત્યારે તો તું સુખી રેહ !

ધનજો-અરે નહિ રે હુખી હાનો રેહ ? શેઠ દારૂ આપતા કેમ પાલવે તેતો તમેજ લાવજો.

કોલો-હું કયાંથી લાંઉ ? પણ જો તું સુખી થવાનો હોય તો મારે વાસ્તે સોજજો ગુલે ગુલાબનો દારૂ મંગાવી રાખજે, મને હમના ઘણુંજ અગતનું કામ છે તેથી હું વધારે તારી સાથે માથું

ફાડી શકતો નથી, લે આયે મારો કોથરોંખી સંભાલજે. સુખી રહે (કોલો જાય છે.)

ધનજો-માનહ કંઇ ઠીક લાગતો નથી. નખોતગીયો જરા જરામાં હુખી રેહ સાનો કેહતો હશે ? કોણુ જાને હું ઘોટાળો કરવા પંચી હીંયા ઉતરી પડેલા લાગે, આપરે હું, હેઠ આવીને જે ઓહે તે ફાડી લેહે.

(ફલાકાકા દાખલ થાય છે.)

ફલાકાકા-ધનજા જલદી જા તો, નહીં તો હમના ત્રેન ઉપડી જસે, મારૂં એક કામ છે, તે કરી આવ. એક ચૅક આપુંચ તે લઇ જા, ને તે વટાવી લાવ. અને આપુને એક ખાનાની વરદી મલેલી છે, તેથી તેમાંથી બજાર કરતો આવજે. દસ માણુસો કાલે આપરે ત્યાં જમવા આવનાર છે, રાત દિવસનું ખાનું છે. આપરાં હોટેલની જાહેરખબર પેપરમાં છપાવવાનો એ લાભ છે; વારૂં ધનજા તેં હીસાબ કીધોચ કે ?

ધનજો-હારે સાહેબ હીસાબ કરતોતો તેટલાંમાં એક જન આવી...

ફલાકાકા-હવે તું જે હોય તે પછી કેહેજે; લે આએ ચૅક; ને ચાલ-જલદી વેક.

[ફલાકાકા ધનજાને ચૅક આપે છે, લઇને ટેબલ ઉપર મુકે છે, પણ લેતાં વીસરી જાય છે).

ધનજો-વારૂં હેઠ તમે હુખી તો છેવની ? હાંસ ટરકી બી લાઉં કે ?... કારન કે......

ફલાકાકા-અરે નહિં રે હાંસ ને ટરકી સાની ખવારી મરેચ ? ચાલ વેક વેક જા જલદી, (ધનજો જાય છે). આજ કાલ ન્યૂસ-પેપરવાલાઓનું ઠીક ફુકે ફાટેછ અને એવું ખીચોખીચ ભરીને લખાન આવેચ; કે બધું વાંચતાં ખાસા બે દિવસ લાગે. મારી જાહેરખબર કહાં છે ? (પેપર હાથમાં છે તે જોયા પછી) હા, આએ રહી; જાહેરખબરની અસર છે ખરી હો, કાંઈ મુવું જીવતું આવેલુંજ છે.

(કેરસાસ્પજી દાખલ થાય છે, સાથે ગાડીવાલો છે, એક હાથમાં કોથલો ને બીજા હાથમાં ચાબુક છે)

કેરસાસ્પજી–શેઠ આએ હૉટેલના માલેક તમે છેઓ ?

ફુલાકાકા–હા સાહેબ ઘણુંજ ફ્સકલાસ હૉટેલ છે, આપ સાહેબ કહાંથી આયાચ ?

કેરસાસ્પજી–મારે કદાચ એક બે દહાડા હઇઆં રહેવું પડશે, હુ આજનીજ મેલ સ્તીમ્રરમાં આફ્રીકાથી આયોચ, પણ મેહરબાની કરી જરા આયે ગાડીવાલાને હું જયાં જવાનો છેઊં તેનો પત્તા આપસો ?

ફુલાકાકા–હા સાહેબ. તમે કોનને ત્યાં જવાના છેઓ ?

કેરસાસ્પજી–કેરસાસ્પજી અૅશબરનરનું કુટુંબ જે બંગલામાં રહેચ તેવોને ત્યાં જવું છે.

ફુલાકાકા–ચાંદનવીલામાં કે શેઠ ?

કેરસાસ્પજી–શું તેવો રેહેચ તે બંગલાનું નામ ચાંદનવીલા છે કે ? હા ત્યારે ત્યાંની નીશાની એને આપો.

ફુલાકાકા–એ ગાડીવાલા તું ચાંદનવીલા જાનેચ કેની ત્યાં આએ શેઠને લઇજા (ગાડીવાલો કોથરો મુકીને બહાર જાયછે).

કેરસાસ્પજી–વારૂં શેઠ હ્યાં બધું એકાંત છે કે ?

ફુલાકાકા–હારે સાહેબ આપરાં હૉટેલની આસપાસ તો બધાં ખેતરો આવેલાં છે.

કેરસાસ્પજી–(સ્વગત) કદાચ માહારે હ્યાંજ આવીને રહેવું પડશે, જોઇએ, તાંહનો કારભાર કેવો છે પછી વાત (મોટેથી) વારૂં શેઠ ત્યારે હું જાઉંચ, અને થોરા વખતમાં પાછો આવસ.

ફુલાકાકા–શેઠ ખાવાની વરદી આપો તો ઠીક ?

કેરસાસ્પજી–કંઇ બી હોસે તે મને ચાલશે. (જાય છે)

(ધનજો દાખલ થાય છે)

ફુલાકાકા–એટલા વારમાં પાછો બી આયો કે, ટ્રેન ચુકી ગીયો કે શું ?

ધનજો–અરે નહિં રે હેઠ; ટ્રેન તો હું ગીઆ પછી ટાટ થઇ, પણ હેઠ ચૅક તો કથો ખુરસીપરજ વીહરી ગીએલો. પણ હેઠ તમે હુખી છોને ?

ફુલાકાકા–ધનજા તું મને ઘણોજ બેજાર કરેચ. આજે હુખી હુખી સાનો બકી મરે? મને પૈસાની ઘણી જરૂર છે, અને કદાચ તું મુંબઇ બીજી ત્રેનમાં જશે તેં આગમજ તો બેંક બંધ બી થઇ જશે, વારૂં ચાલ, હમણા (ઘડિયાલ જોઇને) પાંચ મિનિટમાં બીજી લોકલ જશે, તેમાં તુરત ઉપડી જા.

ધનજો–ઠીક છે હુખી રહો. પણ હેઠ પેલાને હારૂં ટરકી ને હાંસ નેઃ–

ફુલાકાકા–કેમ થયું કેમ? નીકલ હયાંથી, ટરકી હાંસ કાંઇ હોરી લાવતો ના.

(ધનજો જાય છે)

માણુસ ઘણોજ વિસવાસુ છે. એની ઉપર હું નીરાંતે મારૂં હૉટેલ ચલાવી શકુંછ. પેલી કહેવત છે કે માણુસ જોઇએ વસી ને સુનુ જોઇએ કસી. ભાણ્યા લે તો આ ખુરસી અંદર લઇ જા ત્યારનો શું કરતો તો?

(ભાણ્યો દાખલ થાય છે)

ભાણ્યો–હાહેબ, જરા ચોપડી વાંચતો છું.

ફુલાકાકા– મુવો તું. આખો દાહાડો ચોપડીજ વાંચશે કે?

(ફુલાકાકા જાય છે).

ભાણ્યો–

ગાયન ૬ ઠું.

ધન ભાગ હરે તે વિદિયા જોય, નહિ તો રોય,
નથી ફેર તેમાં સેહેજ, મન આવે એજ, જોતે હોય;
મલે તો સોય, એજ હોય તોય મલે કોય.—
હું તો મનમાં ચાહું બહુ, હિકવે કોણ ભલે, ખરેવાહ;
હારે હા, મન ઉલટમાં કુદે હદા, ખુહી હદા, બને મજા;
મારૂં મન મુઝાય, નહિ દુઃખ સમાય, હિકવે જો કોઈ કદી,
નહિ ભૂલું કદી, ખુશમાં ખુશમાં રહેતોય.—

દેખાવ ત્રીજો.

સ્થળ—દીવાનખાનું.

ચાંદનવીલાનો એક ઓરડો. જેમાં લખવાની ટેબલ
તથા બીજું ફરનીચર. પાછળથી એક દરવાજો,
જ્યાંથી દરિયાનો એક ભાગ
દેખાય છે.

(જાલ ટેબલ ઉપર વાંચતો દેખાય છે.)

ગાયન-૭ મું.

જાલ-છુટકો ક્યારે ઉમ્મીદ ફલી થશે, મલી જાનીને,
ખાલી ધસકેમાં છું યાર, બે અખત્યાર, હરહજાર;
તનમન અરપણું, હરદમ મનમાં ચાહીજે સદા,
અરચન પડતી કરવી દૂર કરૂં બસ કરૂં;
જોઉં રાહા પલ પલ પલ પલ,
ચાહું જાની હર મન પલ પલ.—

(બમનદારૂ દાખલ થાય છે.)

બમનદારૂ-યથા તારી મદદ, દાદાર તારી મદદ, યા પરવર તું મદદગાર છે, જાલ શેઠ એ શું ધશરબોરો કરોશ, રાત કે દિવસ ઝાને ટેબલશ તમારી ઝગા કરી રાખીશ, જરા થાય કે લખવાનું, જરામાં ગાવાનું, એ શે શું ? શાલો, જમ્માનો વખત થાઇ ગીઓશ. ઓય કરતાં કે બાઇબી આવતાં ઓશે ને...

(ધ્યાનમાં ને ધ્યાનમાં જાલ લખે છે. તેથી ચીરડાઇને.)

જાલ-શું કહેવોચ બમનદારૂ, "કનફાઉંડીટ," મારા મગજમાંથી કેવો "કૅપીટલ-આઇડીયા" ગુમ થઇ ગયો; "નાઉ લુક હિયર બમનદારૂ ધીસ વીલ નેવર ડુ એની લૉંગર," તમે હંમેશા મને એમ કંટાલો આપતા આયાંચ, પણ હવેથી જ્યારે તમે ઓરડામાં દાખલ થાઓ ત્યારે મને 'બેલ' વગાડી ઇનફૉર્મ કરજો.

બમનદારૂ-વારૂં શાહેબ, હવેથી તમુને "કલારાફારમ" કરીનેજ દા-

ખલ થત્રાશ, કે પશી બેલ કે ભેંશ શીંગરા મારેજ નહિં. એતો શાએબ, ભેંશના શીંગડા ભેંશને ભારી. તેમ. તમે કેની તે જેટળા કાએદા કરશો તેટલા તમુનેઝ ભારી પડશે, પણ ઝાલેઝર શેઠ તમે વરી એવા તે શું ઉંડા ધોરમાં ઉતા કે એમ ઉછલીને શશની પડયા ?

જાલ-હું તો ધોરમાંથી ઉછજ્યો નથી બમનદારૂ, પણ પેલા ધોરસ્થાનિયાઓ માટે એક "સ્ટ્રૉંગ-આરટીકલ" મારા પેપર માટે લખતો હતો. "વેલ નેવર માઈન્ડ." વારૂ બમનદારૂ તમારો શું વિચાર, તમુને શું ગમેછ, દખમે ચહડવા કે "ક્રીમેટોરયમ"માં સુક્કા લેવટાની કાની ભુંજાઇ મરવા ?

બમનદારૂ-(ટચાકડી ફોડીને) અવાક્ષે પસેમાન, ઓ દાદાર; શું જમાનો આયોશ, જાલ તમે મને શું પુછોશ, કે શું ગમેશ ? વરી ગમે શું, હું શું કેઉં કે શું ગમેશ, જે આપરા બાપદાદા કરતા આયાશ તેજ કરવાનું, આપરી પાક મોઝદીઅસની દીનની આડે આવી, જેવો બુમલા જેવી હાલતે પુગવા ભુંઝાઇ જાવા માગેશ, તેવા પેલા કહેવાતા, શીખેલા, અને સુધારાવાલાંઓમાં ખપવા માગતા હોશે, પણ જેવો શીખેલાઓમાં ખપીને, શાનપત કે શલુકાઇ ધરાવતા નથી, તેવો કેમ તેનો લાભ બીજાઓને આપી શકે ? તેમજ ધરમ અભ્યાસનો મુલ અરથ સમજી શકે નહિ તેવાઓ એક ઇમારતનો બોજો ઉપાડનાર એક મોટા ભારવટયાં સમાન છે, ત્યારે હું એમ પુછું કે આપડા આવા પવીત્ર, પુરાના બુલંદ પાક ધરમની આડે આવવાની, અને જમાના થયા ચાલતા આવેલા, આપરા પવીત્ર રેવાજની ખનખોર માટે, ઉલટી દલીલો રજુ કરવાની તે લોકો પાશે સત્તાજ શું છે ? તમે એમજ લખોની; કે જેવોને ભુંઝાઇ મરવા ગમેશ, તે લોકોને છેક વેલાત વેરથી ભુંઝાવાના પેના મંગાવવાની શું જરૂર છે ? તે લોકો જો બી બી કે જી આઇ પી રેલવેલ સાથે ગોઠવણ કરે, કે તે લોકના મરણ બાદ, તેવોના મુરદાં લઇ જઇને ઇનજીનમાં નાખે, તો પછી પોતાની મેળે બરી ઝરીને ખાખ રાખ થઇ જાય, ને કોલશાનો કોલશો બંશે.

જાલ-બમનદાર એતો બધા જાણેચ, કે બળી મરવાનું સારૂં નથી, ને દખમે ચહરવાનું સારૂં છે, પણ તમારૂં પોતાનું શું "ઓપીનીયન" છે. "વૉટસ યૅાર ઓપીનિયન?"

બમનદારૂ-અરે તમે માહરૂં ઓપીયમ લઇને શું કરવાના ઉતા, પેલો બશારો જામેજમશેટવારો અશારા પશારા ખાઇને ગેમે ગેમથી દસતુરો દાવરો ને મોટા મોટા ઓલમાઓના મતો મંગાવીને શાપા શાપી કરીને પ્રજાની સેવા શું કંઈ થોરી બઝાવેછ કે વરી હું મારૂં ઓપીએમ આપું? પેલી કતી શે કે મશશીકી ઝાત ઝીગાં, તેમ હું શું બીશાતમાં? જે લોકો બરવા માગેશ તે લોકોને મરવા દેવોની, પશડાઇ અફરાઇ ઝીકાઇને ઠેકાણે આવશે. એતો:—

ગાયન-૮ મું.

આજ કાલના શિખેલ જવાનો, તર્હે તર્હેના બતાવે ઢંગ,
"ક્રિમેટોરીયમ"-કોઇ મંગાવે, મુવાઓ ઉપર મચાવે જંગ;
અસલિયાતને તજાવી કોઈ, જુદદીનનો જમાવે સંગ,
જુદદીનનો તજાવી ધરમ, કરે સગાઇ એ દીન સંગ.
ઘેર સુધારો નહિ કરે ને, બાહારનાને શિખાવે ઢંગ;
સુધારો કરતાં-હઠે છે પાછળ, ટુંક ભણેલા મચાવે જંગ.

ઝુલ.

ધરમ રીતિ રાહ જમા જમાને ફેરવતા રહે હર તરફ,
નવી નવાઇ દરેક હાંસલ, કરે પારસી કરી ઝરફ;
સારી બુરીની નહિ પરખ, ઠાલી ફુલીપર રહે નજર,
"ફેશિન" દિનપર દિન નવાઇ, માં કરે પોતે ગુજર.
અજબ તહાથી ગજબ ઓરીને, કેળવણીનો ગુમાવે રંગ,
નેક રીતિ રાહ તજીને-ઠાલી, ફુંકરાજી કરાવે દંગ.

(જાલ લખવામાં ગુંતાય છે, બમનદારૂ એક ન્યુસ લઇને બેસે છે. શામ દાખલ થાય છે).

શામ-હલૅા હજુર ચીતરયાજ કરેચ કે? "ડ્રોપ ધી પૅન જૉલ એન્ડ કમ ફૅાર આ ગેમ ઑન ધી લૅાન."

જાલ-"ડોન્ટ બૉદર, કાન્ટ"

શામ-લે આજે વળી દમપરજ સુમાર છે હો.

બમનદારૂ-અરે શામ શેઠ મને બી ઝટકાવી કાડયો. કે જે હું તો પેલા શું જો, વાજીટોરીયમ અરે રાખરે, શું જો પેલા તમે શામા બરવા માગોશ જો... .

શામ-અરે હું કાં બરવા માંગુછ જો, એવા ચસકેલ વિચારો અને લેભાગુ ઢંગ ધડા વગરના સુધારાનો હું હિમાયતી નથી. બમનદારૂ "યુ મીન ક્રીમેટોરીયમ ?

બમનદારૂ-અરે હા હા સેનેટોરીયમ માથા ફોરીયમ તમે જે કહો તે ખરૂં. તેને વીશે કેઝે કે કંઇ લખુંશ.

શામ-ઉઠ જાલ ઉઠ આજે તો હૉલી ડે છે પછી લખીયા કરજે.

જાલ-અરે હૉલી ડે, ને ઑલી ડે, મને તો કસું ચેન પડતું નથી. લે ચાલ લખવાનું બી પુરૂં થયું (કલમ મુકી દે છે.)

શામ-ચાલ જરા એક ગેમ રમી આવ્યે કે પછી તને બધું સુજ પડશે.

જાલ-બમનદારૂ, જુવોની, ખબર કાહાડોની, અમદાવાદ મેલ આવી ગઇ કે, માય આય ત્રેનમાં બી નહિં આયાં કે શું ?

(બમનદારૂ જવા માંડેછ તેને રોકીને)

અરે બમનદારૂ જતાં જતાં બે કપ કોકોના મોકલજો.

બમનદારૂ-અરે કોકો ને ફોકોને ફોક મુકો, ને મારૂં માનો, તો ખજુરાંની શોઝી તાડી આવીછ, તે મોકલું ?

શામ-અરે નહિં નહિં તાડી શું પેટ ડચકઈ આવે.

બમનદારૂ-અરે તારીના ગુણ તમે શું જાણો, તાડી તો હમો નસાખરાંઓનું ખરેખરૂં સુખ છે, તાડી આખા દિવસની મેહેનત અને થાક ઉતારવાનું સાધન છે, તાડી તો સંસારી દુઃખો અને હાંદેશાઓ ભુલી જાવાનો ઉપાય છે, અરે તાડી તો ગરીબ લોકોનો ચંપીન છે, ગરીઓનું ખરેખર લેહેઝતદાર ખાણું શુકા ખુમલા ને તાડી છે. જાલ તમે બીજી માંથાફોડ છોડીને તાડી વીશે પેપરમાં લખો કે અંગ્રેજ શરકારે તાડીપરનું ઝગાત તદન કાઢી નાખી તેને બે ધડક વેચવા દેવી જોઇએ, આહાઃ તાડી તે તાડી છે જો.

ગાયન.-૯ મું.

તાડી મદ માતીનું જામ, ખુબ લહેર લાવે,
તન જંગી મન રંગી.-

તનને પીલતન કરે, જીંદગીમાં રસ ભરે,
હરશે દુઃખ દર્દ ખરે, તાડીનું જામ;
પીવામાં રસ છે,
જીંદગીને કસ છે;
જેને એ વસ છે,
તાડી લાશાન છે;
ખુશરંગી, ખુબઢંગી, મનરંગી, તનજંગી.—

શામ-શાબાસ, બમનદાર શાબાસ, ગાયનથી ઠીક લલકારીયું. ચાલની જાલ.

(બમનદાર જાય છે.)

જાલ-શામ તું મને ટેનીસ રમવા લઇ જવા માંગેછ પણ તું જાણેછ તો ખરો કે જે વખત જાએછ તેમાં મારી શેહેરાંના બાવા ખાનબાહાદૂર નરીમાન આવી પુગવાની વકી છે.

શામ-હલૉ ત્યારે તો સાથે શેહેરાંબી આવશે કે ? શું તેનેબી તું "એક્ષપૅક્ટ" કરેચ કે ?

જાલ-"એક્ષપૅક્ટ" કરૂંછ ? તું તો જાણેછ શામ કે જ્યારથી તે ગુણવંતી નાર શેહેરાં સાથે મારી અંકસમાત મુલાકાત થઇછ, તે દહાડેથી રોજ બ રોજ વધારે ખુબસૂરત દેખાતી જાએછ. આવતી કાલે મારી શેહેરાંના બાવા ખાનબાહાદૂર નરીમાન જાપાન જવા માટે ઉપડી જનાર છે, એવી ખબર મને હમણાજ એક ખાનગી લેટર મારફતે શેહેરાંએ પોહોંચાડીછ, અને મારાં માએજીને મલવા આજે બપોરે બે વાગે આવવાનું "એપોઇન્ટમેન્ટ" છે, અને તેવણુની એવી મરજી છે કે કાલને કાલ શેહેરાં સાથે મને લગનના ગાંઠથી જોડે.

શામ-અહં શું એમ વાત છે ! ચાલો ત્યારે તો તમુને તડાકો, કાલેજ તમારી શેહેરાં તમારા કબજામાં; એબી ઠીકજ.

જાલ-અરે ઠીક તો છે, પણ મેં મારી બેહેન તેહમીનાને માયને બોલાવા જાહાંબોરડી મોકલીછ, કે જ્યાં તેવણુ હવા ખાવા ગયાંચ. તેવણુ અત્યાર આગમચના આવવાં જોઇતાં હતાં, તે હજીુર ઠેકાણું નથી, "નૉનસન્સ."

(ટેબલ ઉપર શામની પાઘડી મુકી છે, તેને જાલના
હાથનો ઝટકો લાગવાથી ઉડી જાય છે.)

શામ–અરે આય મારી પાઘડી કાંય નકામી નાખી દીધી?

જાલ–શું પાઘડી કાંએ નાખી દીધી? તે તેં એમ મુકી શું કરવા? આએ તે કંઇ પાઘડી મુકવાની જગા છે.

(શામ પાઘડી લેવા ઉઠી વાંકો વળે છે, તેવામાં બમ-
મનદારૂ કોકોની ટ્રે લઇ આવેછે, અને શામની ઉપરથી
ઉઠલાઇ જાય છે, બંને જણુ પોતાની મેળે ઉઠે છે.)

બમનદારૂ–અરરરરર, તમારૂં ભરત થાયરે તમારૂં (શામને) તું વચમાં શું ગોતાં ખાતો તો?

જાલ–અરે પણુ કોકોનાં કપ તમુને કોણે લાવંવા કહ્યાં હતાં?

બમનદારૂ–અરે પેલો તમારો શેતાન કેતાન કોન તે કોમમાં રોકાએલો હતો તે મકુંઝે શાલ હુંજઃ લઇ જાઉં

(દિલ દાબે છે.)

શામ–આજે કાંઇ સુકન સારાં લાગતાં નથી. જાઓ બમનદારૂ જાઓ, જઇને જરા દિલ ઉપર અલસીની પોટીસના સેક કરો, બધાં હાડકાં પાંસલા દોદરાં થઇ ગયા હસે. (હસે છે).

બમનદારૂ–તું હશ હશ, પણુ શમઝયો કેની મારા ઝેવી જારે તારી અવસ્થા થાશે કેની, ત્યારે માલમ પરશે; ઓ દાદાર અરરરરર.

(દિલ ચાપતાં ચાપતાં અંદર જાય છે.)

જાલ–(શામને હસતો જોઇને) અરે તું તો શામ તદનજ અગર-ગચ્યો છે, તારે મન તો બધાં રમકડાંજ છે કે શું?
એક તો મારો વિચારે વિચારે જીવ જાયછ, અને તને જ્યારે હસતાં જોઉંછ ત્યારે મારો જીવ વધારે ગુંગલાએછ; કારણુ

મારાં વાહલાં માતાજી કયારે આવશે તે વિચારે વિચારે હુ અરધો ગાંડો બની ગયોચ; કે તેવણુ આવે તો મારી વાહલી શેહેરાં સાથના મારા હેકદાર લગન કરી આપે કે હું મારે મન સદા મગન રહું; બીજો મારો ગુંચવાડો એ છે કે શેહેરાંના બાવા ખાનબાહાદુર નરીમાન એટલા તો ચોક્કસ માણુસ છે કે આપણા ઘરમાં તેવણુ કાંઇબી અચોક્કસ રાહઘાટ જોશે તો શેહેરાં સાથના મારાં લગનમાં વધન પડશે અને જનમ સુધીનો વસવસો મારાં મનમાં રહી જશે.

શામ–લગનમાં વધન પડશે ને સારા સગન થશે એવું એવું બોલવાનું જાલ તુંને શોભે નહિં, એ તો બાએલાઓ બોલે (હસે છે).

જાલ–હા હાઃ હસ તુંને શું છે; તુંને તો મારાં માયે મારી બહેન તેહમીના સાથે અદરાવીને ઘેર જમાઇ કરી રાખેલો છે; અને તારા જેવા "બ્રિફ્લેસ બેરીસતરો" એમ આપતાં પર કોઇતું મારે તો તેને બીજાંનાં સંકટોપર ઠીઠી ઠાઠા કરવાનું નહિં કાંએ સુઝે.

શામ–"વૅાટ ડુ યુ મીન બાઇ ધૅટ."

જાલ–"આઇ મીન વૅાટ આઇ સે" શામ હું માંગી લેઉંછ, કે મારા આવા ઉંચાટ મનમાં વધુ ગુચવાડો ના કર. વાહલા ભાઇ તું જાણેચ, કે મારી સગાઇ જ્યાં થવાની છે, તે થશે કે નહિં તે એક મુશકેલ છે, અને ખોદા મારી મુશકેલ આસાન કરે, અને મુશકેલીમાં મારા બચપણના સાથી તું મારે રાહબર થા.

ગાયન–૧૦ મું.

શામ–

હાંરે હાંરે ફએલ તારા જાણું બધા હું;
કબસમાં ખુદ હું નથી બતાવ!
હાંરે હાંરે હસીને વસીને મલીને કરૂં નિભાવ—હાંરે૦

જાલ– હસી ન કરાવ, મને ના સતાવ
રાહા કંઈ બતાવ, (કે) બને લ્ગાં જમાવ૦

શામ– ન રસ કસ વીના મોહબત બાજી,
પ્રેમ કરો, ન ભરો દમ, હરરાજી૦

જાલ- મલે દિલજાન તમારી, હરા હરઆન જો યારી
મલે બે જાન હમારી-હાંરે.

(તેહમીનાં અંદરથી ક્રોધ આવે છે).

તેહમીના-બહમનદારૂ આએ ગાડીવાલાને ભાડું આપો તો. બઇ કહાં છે?

જાલ-હલૉ, તેહમીનો અવાજ?

શામ-યસ, મારી વાહલી આવી ખરી!

(તેહમીના ગભરાટમાં દાખલ થાય છે. તેની પાછળ બમનદારૂ કરનડયો લઇ આવે છે.)

બમનદારૂ-અં આમાં શું છે, પાપરીનું ઉબરયું બી છેકે! ઓહો હો હો કેટલું ભારી છે, સારૂં થયું, કે એને લાયા.

જાલ- અરે મુંગા મરો બમનદારૂ, ભાતીયાંની ટોપલી આવી કે જાણે તમારે મનસે દોલત આવી, "બડી ફજર ને હાલ્લીમાં નજર". "ડીયર સીસતર" તું ખરેખર વખતસર આવી પણ માય કહાં છે?

તેહમીના-જાલ જાલ, માય કહાં છે? (ખુરસી ઉપર ફસડાઇ બેસે છે)

જાલ-હા, માય કહાં છે, પણ તુને શું છે?

શામ-મારી વાહલી તેહમીના, તુને શું છે, તુ કાંય ઉદાસ છે?

બમનદારૂ-અરે કંઇ નઇ રે એતો જરા એણાનને ઇશતિરીયા થઇ આગ્યો હોશે, જરા કલારાફારમ શુંધારો શટ ને પટ ચમકીને ઉઠશે.

તેહમીના-બમનદારૂ કહેછ તેમજ જાલ-શામ મને જાણે એક જાતનો "હીસટરિક ફીટજ" લાગુ પડે તેવી ખબર, બુરી ખબર હું લાવીછ.

બમનદારૂ-શું બાઇ ગુજરી ગીયાં કે?

તેહમીના-મુગા મરો બમનદારૂ, એ બધું આબદ ગુબદ શું બકોછ.

જાલ-પણ ત્યારે તું જલદી ખોલાસો કરની કે માયજી કાં છે શું તેવણુની તબીયત ઠીક નથી?

તેહમીના-હું શું જાણું કે તેવણુની તબીયત કેમ છે તે.

બમનદારૂ-તારે અમથા જાઇને પાછાંજ આવ્યા કે, પેલી કેવત છે કે "ધરમનાં ધકેલા ને અલ્લાની મુકી"

તેહમીના-બમનદારૂ માથું ના ખાવો. જોવોની હું ગોલવડના સ્ટેશન ઉપરથી ઉતરી, ને ગાડીમાં બેસી સિદ્ધી જાહાંબોરડી ગેઇ, જઇને જોઉંચ, તો બદ્ધો ફરનીચરથી ભરેલો બંગલો ખાલી હતો.

શામ-(હશીને) લે, એ તો વળી નવી વાત, ફરનીચરથી ભરેલો બંગલો ખાલી હતો, વળી ભરેલો બંગલો, ખાલી કેમ હોય ?

જાલ-હવે ઠઠા મશકેરી છોરી દે. તેહમી જલદી બોલ કે માય કહાં છે ?

બમનદારૂ-(સ્વગત) રખેને બહેશતન થયાં હોય.

તેહમીના-જાલ શું બોલું મારેથી કંઈ બોલાતું નથી.

જાલ-મને કંઈ સમજ પડતી નથી, તેહમી, જલદી ખરો ખુલાસો કર, કે માયજીને શું છે, ને કહાં છે.

તેહમીના-ગીયાં.

બમનદારૂ-(રડવાના ઢોંગથી) ઓટ તારી ઝોલું કેની ગુજરીજ ગીયાં. ઉંબરીયામાં ગોશ તો નથી કે ?

જાલ-(બમનદારૂને ઝટકારીને) મુગા મેરો (તેહમીને) ગીયાં ?

તેહમીના-હા, જતાં રહ્યાં.

શામ-જતાં રહ્યાં ?

બમનદારૂ-જાતાં રેહ્યાં ? જોયું કેની મેં ધારયું તેમજ થયું ? બીચારાં દુનીયાથીજ જાતાં રહ્યાં !

જાલ-તે પણ કાંહ ગીયાં ?

બમનદારૂ-(સ્વગત) વળી કોહાં? તો થોડું બરવાનું પેલું શું જો શેનેઠેરીયમ હોશે? દખમામાંજ નાખ્યાં હોશે તો (રડવાના ઢોંગકરી)

તેહમીના-બંગલાની પાસેનો રખેવાલ કહેતોતો કે ગઇ કાલે સાંજનો સામાન ખાલી થયો, ને હું ગઇ તેજ દહાડે મારા જવાની થોડો વખત આગમજ કોઇ પારસી આવીને મારાં માયને લઇ ગયો.

બમનદારૂ-ઓત તારી, તારે "ખડે વાલ્યાં ખાસડાં, ઉન્ચી ચહડાવી

ઓહિ, આણી મેર પેલી મેર જોઇ આયાં, તો કોઇ નહિ ઘરની માંહે."

જાલ-પારસી આવીને લઇ ગયો? શું તું એમ કહેછ કે આપરાં માય કોઇ પારસી સાથે નહાસી ગીયાં?

શામ-ઓત તારી સાસુજી નાસી ગીયાં કે શું?

બમનદારૂ-ઓત તારીકી, ઘરડે ઘડપણ વનજો માપી ગીયાં કે?

તેહમીના-હું તો ત્યાંની પોલીસ ચોકી ઉપર પણ ગઇતી.

બમનદારૂ-શું ત્યારે તેવણુને પરહેજ કીધાતાં શું?

તેહમીના-નહિ રે, મુવા તમે બોલતા, હું ખબર કરવા ગઇ, કે કેયેથી એવણુનો પત્તો પોલીસ મેળવે.

બમનદારૂ-પત્તો મેળવે? શું બાઇ કાંઇ ખજાનો હતો કે એવણુને કોઈ ચોર લઈ જાય? પોલીસ તો ચોરનૌ પત્તો મેળવે.

જાલ-માંયને કોઇ ઉંચકી ગયું, ઉડાડી ગયું.?

શામ-(હસે છે) હા હા બલુનમાં બેસારીને ઉડારી ગયું.

જાલ—શું ગધેડાની કાની હસ્યા કરેછ?

બમનદારૂ—જાલ શેઠ, એમજ નુસપેપર ચલાવોછ કે? ગધેડો વળી હસે કે દહાડે, ઘોંચી ઘોંચી ભુંકે કે નહિ તો પછાડી ઝાડે.

તેહમીના—શામ ડીયર, એમ શું ઘેલાં કાહાડેછ? વાહલા મહારે ખાતર હસ ના.

શામ—લે બા, નહિં હસસ, પણ હસવાવગર બી નહિં રહેવાતું, માય નાહ્લાં બચ્ચાં હતાં કેની તે તેવણુને કોઇ ચોર લઇ ગયો. (હસે છે).

જાલ—(ખીચ પાડી) હે હે હે હે, એવણુનને હસવું આવેછ. જો તું હસવાનો હોય તો આંથી બાહાર જા, યું હૅવ નો સીંપથી.

તેહમીના—શામ જા બા, હમારો ધબરાટ, ને તારૂં હસવાનું તદન અક્કલથી દૂર છે.

શામ—મારી વાહાલી તેહમીના, મારી નેક જાત બાનું, બેઅદબી માફ કરે તો બોલું, હું એમ પુછું, કે તમારાં માયની ઉમરની એક ઓરતને તે ઓરતની રાજી ખુશીથી, કોઇ તકરાવી

જાય તો તે બની શકે, બાકી કાંઇ કુલ્લીમાંનો ગોળ નથી કે, ધોળે દિવસે આપણા ઇંગ્રેજ સરકારના અદલ રાજમાં તમારા માંયને કોઇ ઓટીમાં મારીને ચાલતી પકડે, કેમ, શું ધારોછ ડીયર ?

જાલ-ત્યારે શું તું એમ કહેવા માંગેચ, કે મારાં માય કોઇની સાથે નીકલી ગયાં ?

શામ-શું માયે કોઇની સાથે દાના પારયા ?

તેહમીના-જાલ, હવે આપણે શું કરશું ?

જાલ-ખાનબહાદૂર નરીમાન આવશે તેને હું શું કહેવશ ? તેવણ તો કહે જે આકલા ભુત જેવા છે, ને માય સાથે વાત કીધા વગર શેહેરાંને મારી સાથે પરણાવવા ના કહેછ, ત્યારે હવે કરવું કેમ ?

શામ-હું કહું તેમ કરશો; પેપરમાં જાહેર ખબર આપો, કે માય ગુમ થઇ ગયાંચ; શોધી લાવનારને મોટું ઇનામ.

બમનદારૂ-એ આયે વળી બીજો અક્કલનો ઓઠમી, મંગાવી ભાજી ત્યારે લાવ્યો કોથમીર. અરે એવી જાહેર ખબર તો કોઇના કુતરા બીલાડાં ખોવાઇ જાયછ ત્યારે પેપરમાં છપાય પણ અરીમ ઢરીમ જેવાં બાઇ ગુમ થયાં તેની જાહેર ખબર શાની છપાવા નીકળ્યો ?

શામ-અરે પેલો સાંમેથી કોણ આવેછ ?

(કોલાજી ચીંપાન દાખલ થાય છે).

કોલો-કેમ, બધાં કેમ છેઓ, સુખી તો છેઓની, ઘેરમાં બધું ઠીક ઠાક છે કે ? શું આએ ઘેરનું કાતરયું ભાડે આપવાનું છે ? બાહાર પાટયું શાનું મારયુંછ ?

બમનદારૂ-કાતરિયું તો નથી ભાડે આપવાનું, પણ તમારૂં કાતરીયું તો ઘસેલું લાગેછ, હોકમ વગર અંદર દાખલ થાવું નહિ તેનું પાટીયું મારયુંચ, ટારે કે જે કે કાટરયું ભાડે આપવાનું પાંટયું મારયુંશ.

જાલ-કાકા કોણને પુછોછ ?

શામ-પણ હોકમ વગર એમ ધુસી કેમ આયા, તમે છેઓ કોણ ?

કોલો-છેઓ કોણ ? હી હી હી હી (હસે છે) વળી કોણ ? શું તમે

મને નહિ ઓળખતાં કે? એ અખ્યાનું પારખો જોઉં હું કોણ છઉં,

બંમનદારૂ–અરે અખ્યાનાં શાનાં પરખાવી મરેછ, નીકલની યાંથી નહિ તો મ્હારૂં ઉઠીયાનું કરી નાખશ. તમો કોણ? કાકા તમે કોણ?

કોલો–તારૂ નાક. મારૂં નામ? મારૂં નામ કેની તે કોલાજી છે.

બમનદારૂ–અરે કોલાજી હોય કે કુતરાજી હોય; જે હોય તે એને બાહાર કાહોની, પણ તમારી અટક શું?

કોલો–કોલાજી ચીંપાન કરીને બધું ગામ ઓળખેચ ને............

બમનદારૂ–હેં શેઝ કેડો ચીંપાનજી વાંદરા જેવો.

જાલ–ત્યારે ચીંપાનજી કાકા તમારા હાડકાં પાંસરાં આએ ઘેરમાંથી સહી સલામત લઇ જવા માંગતા હોવ, અને કોહલાં કુતરાને મોહતે નહિ મરવા માગતાં હોવ; તો કોલાજી હઇઆંથી વનજો માપો.

કોલો–પણ તમો બધા સુખી તો છેઓની. વારૂ હું એમ પુછું કે તમે એમાંથી હાસબરનરની ઓખાર કોણની?

જાલ–મારૂં નામ જાલ ઍશબરનર.

કોલો–અં, તું જાલ કે? સુખી રેહ. દીકરી તેહમીના આયકે? આવ મને દીકરાં ભેટ.

તેહમીના–ઓ મુવો રે તું, એને બાહાર કાહારોરે.

શામ–એ બામટા નીકલ લ્યાંથી.

બમનદારૂ–અરે એને ઢકેલા મારીને કાહારો બહાર, જોયા શું કરોચ?

કોલો–વારૂં ચાલો સુખી રહો. ત્યારે જોવું; બીજું ઉખ્યાનું પારખો હું તમારો કોન થાઉં?

જાલ–એક લુચ્ચો; વગર રજાએ પરાયા આબરૂદાર મકાનમાં ધુસી આવનાર; એહવા લુચ્છા સીવાય બીજો કોણ?

શામ–(જાલને સ્વગત) એ કાકા છે કોણ?

જાલ–હું શું જાનુ કે કોણ મુવોચ! મેતો મારી આખ્ખી જીંદગીમાં એને કોઇ દાહાડે જોયો નથી; તેહમી તું એને ઓળખેચ કે?

તેહમીના–નહિંરે હું શું મુવાને ઓલખું?

કોલો–(હસીને) હા હા હા સુખી રહો. મેં તમોને બધાંને કેવાં અચરતીમાં નાખીયાંચ?

શામ-અરે એ ભામટા તારી અચરતી બચરતી બધી કાહડી નાખસ; તું કહેવા શું માગેછ ?

કોલો-(હસીને તપકીર આંપતાં) એજ કે સુખી થાવો. લેવો બાવા લેવો, જરા તપકીર લેઓ ને થંડા થાઓ; તમે કોણ છેઓ? ને આય દાહરૂસ કોણ છે?

બમનદારૂ-શું કોણ છે; અરે આય ઘેરનો બાપ દાદે કરતો કારવતો કારભારી, પણ તું કોણ મને પુછનાર; કે કોણ શે ?

જાલ-પણ એ કાકા; તમોને પારકા ઘેરમાં એમ ઓળખાન પીછાન વગર ઘુસી આવતાં શરમ નહિ આવી ?

કોલો-શરમ? કાંએ શરમ સાની લાગે ? (હસે છે)

જાલ-એકદમ તાહરૂં હસવાનું બંધ કર.

(કોલો એકદમ હસતો બંધ થઇ જાય છે અને બધાને ટીકે છે.)

કોલો-શું ત્યારે તમે મને સગો નહિ ગનતા કે? હેં દીકરી શું હું તારો સગો........

તેહમીના-(બીહીને ખીસતી જાય છે) ઓ બરગ્યોરે એઅલગામનો; સુગ લાગે તેવો સગો સાનો?

કોલો-સગો સાનો? અલબતાં; હું તમારે કપાલે ચોંટેલો સગો છેંઉ, અને વરી અતલગનો સગો છેઉં, ને તેથીજ હુ ઓલખાન પાડવા આયોચ; આહાહા: બધાની છાતી કેવી ધડકચ, જે પલ જાએચ તેમાં બધું માલમ પડશે. પણ તમો સુખી તો છેવોની?

જાલ-અરે હા હમે તો સુખી છઇએ, પણ બચ્ચા તારી તો દુખની ઘડી પલ આવીચ; એમજ જાનજે.

કોલો-ઉં હું ? ત્યારે સાંભળ, સાંભલો. કે માહરા મોનામાંથી નીકલતો ખોલાસાનો બાણુ રામબાણુ તમારી મગરૂરીને વીધીં નાખસે, ને પછીજ તમો બધાં મને ખુશીથી બગલગીરી કરશો." તે હરખ ભરેલો જ્યારે હું વિચાર કરૂંચ ત્યારે મારી આંખમાં હરખનાં આસું આવેચ (રડે છે.)

શામ-અરે, સત્યાનાસનો ગીએલો અંહીંઆં રડતો સાનો હોસે ?

બમનદારૂ-અરે એ અવરદશા, રરી શાનો મરતો હોશે? ક્યાં; શે દાં એનું કાડરયું જોખમાયલુંજ લાગેશ.

જાલ—અરે જા બાપુ જા, હમો હમારા દુઃખમાં ગીરફતાર છૈએ અને તું ખોદા ખાતર ના સતાવ; નીકલ આંહાંથી બહાર, નહિ તો ખરેખર રડીનેજ જશે.

કોલો—હવે વધુ વાર ભેદનો પરદો હું ઢાંકી શકતો નથી તેથી આખરે હવે જલદીજ ખોલાસો કરીએ તો સારૂં; છે તે કે......

જાલ—અરે ખોલાસો સાનો કરવા માગેચ? તુને પેલા દરીયામાં ડુબકી મરાવ્યે; તે આગમચ હીંઆંથી પટ; નહિ તો ખુલાસો કરતાં કરતાં ખરાબીનો ખાટલો શેત્રવો પડશે.

(જાલ તેની ઉપર ધસે છે.)

કોલો—હેં? બાવાની સામે કોઈ થાય કે? ચેરો છોકરો.

શામ—જાલ તું ખીસી જા, એને તું મારીપર છોડી દે; એનો મસાલો હુંજ પીસસ.

કોલો—જાહાં સુધી તમારી ચહેરેનમુન માય એકલી ઉતી ત્યાં સુધી તમારી ધમચકરી ચાલી; પણ હવે બાપ ઉપર બી હકુમત ચલાવશે કે? કાએ ખરૂં કેની દાકરી તેહમીના! (ભેટવા જાયછે)

શામ—(ગુસ્સામાં) એનું સત્યાનાસ જાય એનું; ઉભા રેઓ. એને ડુબારીજ મારૂંચ (કોલાને પકડીને ખુબ હીલવેચ.)

જાલ—પેલો મારો ડૉંગ વિહીપ કહાં છે? (જાલ અંદર જાય છે.)

બમનદારૂ—અરે ગોદરા પખોરવાની મોટી ડાંગ કાં શે? (જાય છે)

શામ—(કોલાને ગરદનમાંથી પકડીને) બાહાર જા, બસ એકદમ બાહાર જા.

કોલો—લુચ્ચા તાહરા કરતાં આંહાં રહેવાની મને વધારે સત્તા છે, તુંજ આંહાંથી નીકલ બહાર.

(શામ અને કોલો હોન્જ તોજી કરતાં વચલો દરવાજો કે જ્યાંથી દરયો દેખાય છે ત્યાં જાય છે, તેની પાછળ મોટી ડાંગ લઇ બમનદારૂ અંદરથી આવીને દોડે છે.)

તેહમીના—અરે શામ શામ શું કરેચ; ઓ માયરે એતો બેઉ જન દરીયામાં પડીયા; જાલ, જાલ, આવતો એતો બેઉ જન પાણીમાં મારામારી કરેચ; ઓ માએરે હવે શું થશે.!

(ખાનબહાદુર નરીમાન તથા શહેરાં દાખલ થાય છે, જાલ ડૉગ વિહીપ લઈને આવે છે.)

જાલ-(એકાએક આવી નરીમાનને ફટકાવી કાઢી) કાંહાં મુવો પેસો ?

(ખાનબાહાદુરને જોઇને જાલ અચરત થઈને ચમકે છે; નરીમાન પણ અચરત થાયે છે)

નરીમાન-એ અ.એ બધી શું ગડબડ છે? એ બા, મને ફટકાવ્યો કાંય ? સસરાને પહેરામણી કરોચ કે ?

જાલ-અરે નહિરે સાહેબ; હ્યાં જંગલી કુતરાં કોલાં આવીને આજકાલ બહુજ કંટાલો આપેચ.

(જાલ શેહેરાં આગલ જઇને શેકહેંડ કરેચ.)

શેહેરાં-જાલ એ શું છે ? એટલો ગભરાટ શાનો છે; ડૉગવીપ કાંએ લીધોચ ?

જાલ-(ઘભરાટમાં બેધ્યાનપણે બોલે છે) અરે નહિંરે મકુંજે ડૉગ વિહીપ એતો માયને લીધે.

(શામ પાણીમાં ભીંજાયલો માથે ટોપી વગર, હાથમાં કોટ સાથે દાખલ થાય છે.)

શામ-(સ્વગત) ઓ ખોદા, રખે ડુબી મુવો હોય.

(જાલ પાણીથી તરબોર થએલું માથું ઝટકે છે. તેના છાંટા નરીમાનની ઉપર ઉડે છે.)

નરીમાન-અરે એ શું બેઅદબી ?

(જાલ, શામ આગલ ધસી જાય છે; અને તેના હાથમાંથી ભીંજાએલો ડગલો લઇને તેને નરીમાન આગળથી ખીસાડે છે; જાલ ડગલો ખુરશીપર મુકે છે.)

જાલ-" ઇડીયત " જોતો નથી શું કરેચ તે ?

શામ-(નરીમાનને) માફ કરજો સાહેબ, તમોને મેં જોયા નહિ.

(અંદર જાય છે.)

(જાલ શેહેરાં સાથે વાત કરવા જાય છે, અને નરીમાન એક તરફ તેહમીના સાથે વાત કરવામાં ગુંતાય છે.)

શેહેરાં-ડીયર જાલ તારાં માયજી કહાં છે ?

જાલ-માયનીજ ગુચવન છે તો; તેહમીનાની એવનને લીધા વગર હમનાંજ જાહાંબેરડીથી પાછી આવી; ને ડીયર તું ખાનગી રાખજે; તેહમીના કહેચ કે એક શખસ સાથે બધો સરસામાન લઇને માય કેથે જતાં રહ્યાંચ; અરે અખારા કર, તાહરા બાવા આવેચ; વાત ખાઇ જા.

(નરીમાન તેહમીના સાથની વાતથી છુટા પડી જાલ આગળ આવે છે.)

નરીમાન-શું. ચાંદનબાઇ હજુર આયાં નથી ?

જાલ-નહિજી હજુર સુધી આયાં નથી; હું ધારૂંચ કે ઉદવાડે સુખર ચહરાવા ગીયાં હોસે.

નરીમાન-હજુર સુધી નથી આયાં ?

(એક ઇઝીચેરપર બેસે છે કે જ્યાં શામનો ભીંજાએલો દગલો છે; અને પોતાની સાંખે જાલને બેસવા કહે છે; શેહેરાં તેહમીના એક બાજુ વાતમાં ગુતાએ છે, તેવામાં શામ આવી તેઓ સાથે શામેલ થાએ છે.)

નરીમાન-(જાલને) હવે જાલબા જો સાંભલ. આસરે બે મહીનાની વાત ઉપર મેં તમોને મારી છોકરી સાથે અદરાવાનો વિચાર કીધો હતો, અને પાંચ દાહાડાની વાતપર તમારા માય સાથે આજે બપોરે બે વાગે મુલાકાત કરવાનું ઠેરવ્યું હતું; પણ તેવનનો તો પત્તો નહિ મલે.

જાલ-નરીમાન શેઠ તેહમીના કહેચ કે તેવનતો કેથે બાહાર ગીયાંચ. હું ધારૂંચ સાહેબ કે તેવણ ઉદવાડેજ ગીયાં હોશે.

નરીમાન-આપરી મુલાકાત પછી મને મારા વેપાર સંબંધી કામકાજના કાગલો ઘણાં મલ્યાંચ અને આજેજ સવારના એક તાર મને મલ્યો તેથી કાંઇ પણ ઢીલ વગર મને કાલનું કાલ જાપાન જવા માટે ઉપડી જવુંજ જોઇએ, પણ એ બધું થંડું થંડું શું લાગેચ; (દગલો ખેંચી કાઢીને) એ આય ડગલો ને વરી ભીંજાએલો ડગલો તે કાંઇ હ્યાં મુકવાનો હોય ? (ડગલો ફેંકી દે છે)

જાલ-અરે માફ કરજો ખાનબાહાદુર સાહેબ.

નરીમાન-અરે એવી માફ માંગવાની શું જરૂર; હું તો મકું જે મને કેની જાલબા, "રૂમેટીઝમ"નું નાપાક દરદ લાગુ પડેલું છે, ને તેમાં આવું ભીનાએલું કપરૂં જો માહારા દિલને લાગે, તો કાલનો દુકાલ આજે પરે.

જાલ-અરે નહિરે સાહેબ; ખોદા દુસમનને બી નહિ દેખારે.

નરીમાન-અરે હવે એ વાત છોરો; હું એમ કેવા માંગતોતો કે આવતી કાલે જાપાન માટે મારે ઉપડી જવુંજ જોઇએ.

જાલ-શું સાહેબ આવતી કાલેજ?

નરીમાન-હા હા આવતી કાલે બપોરેજ; અને કાલ સવારસુધીમાં મારી દીકરી સાથે તારાં લગન જો કરવાની તારી ને તારાં માયની મરજી હોય તો તે થવાંજ જોઇએ, ને નહિ તો એમજ જાનવું કે સદા માટે નહિ.

જાલ-તમારા આએ ઠેરાવથી હું અજાએબી સાથ દીલગીર થાઉંચ.

નરીમાન-જોની બાપુ; તું તો નાદાન છે. દુનિયાંનાં દરએક કામો પ્રામાણિંકપણેજ થવાં જોઇએ; ને જેને હું મારો જમાઇ કરવા માગું; તેની ચાલચલણ પણ પ્રમાણિકજ હોવી જોઇએ; તમારા માયનો મેલાપ મારી સાથે થવોજ જોઇએ; યાતો તમો ને શેહેરાંએ છુટું પડવુંજ જોઇએ:

જાલ-નરીમાન શેઠ; જરા મારૂં સાંભલશો?

નરીમાન-ઉભા રેઓ બા; તમે હું કેઉંચ તેજ સાંભલો, જોઓની તમે તો મારે મનથી ઘણુંખરા અણુજાના છેઓ, અને તમારૂં ને મારૂં ખાનદાન અસીલ અને ખાનદાની હોવું જોઇએ અને એવી માહરી ખાતરી થવી જોઇએ સમજ્યા?

જાલ-ખાનબાહદુર સાહેબ હું મારે મોહડેજ મારી તારીફ શું કરૂં; પણ શેઠ હમારૂં ખાનદાન અસીલ છે, અને કોઇપણ આબરૂદાર ખાનદાનની હરોલમાં તમો હમોને મુકી શકશો એવી મારી ખાતરી છે.

નરીમાન-અરે હા; પણ તે બધું વિચારવાનું કામ મારૂં છે. આએ બધું મારી દીકરીની મુરખાઇનું પરીણામ છે. દરયામાં ડુબતી

જ્યારથી તેં તેને બચાવીચ; ત્યારનો આએ બધો ઘોટાલો ચાલુ છે.

જાલ-સાહેબ એમાં મે માહરી ફરજ બજાંવતા શીવાએ વધુ કશું કરયું નથી; અને તમો ધારોચ તેવા ઘોંટાલા જેવું બી કંઇ નથી.

નરીમાન-પણ મારે મનસે તો બા એ ઘોંટાલોજ લાગેચ; મારી દીકરીના ભવીસ માટે મેં તો કેવા સારા સારા વીચારો બાંધ્યા હતા; ખેર પણ બા હું એમ પુછું, કે તમારી પોતાની આવક શું છે; અને સાહેબ મેં સમજ્યું છ કે; તમોએ "આફ્રીકા" નીં પણ સફર કીધેલી છે; એ શું ખરી વાત?

જાલ-માસીક ચારસોની આવક છે. સાહેબ; અને "આફ્રિકા" હું પેપરને લગતા કામ માટે ગયો હતો.

નરીમાન-હા; તમે તો વારૂ એક લેખક છેઓ નહિ?

જાલ-હા સાહેબ સેવક એક લેખક છે, અને તે સાથે કોઇ પણ ચાલુ બાબદપર નુકતેચીની કરવાનું અને. તે વીસે પેપેરમાં લખવાનું માહરૂં કામ છે.

નરીમાન-વારૂં; તમારા બાવાને ગુજરવાને કેટલાં વરસ થયાં?

જાલ-લગ ભગ દસ વરસ સાહેબ. ગરીબ મારા બાવાજી વેપાર અરથે અમેરિકા જતા હતા, તેવામાં તેમની સ્તીમર સખત તોફાનમાં સપડાઇ અને તે માહેલા સરવે દરિયામાં ગરક ગીયા.

(શેહેરાંને આવતી જોઇને).

નરીમાન-ત્યાં શું કરતીતી દીકરી?

શેહેરાં-બાવાજી; પેલા મેહેલ્લાસાવાલાં વેસાવે હવાખાવા આયાંચ કેની તે લોકો કીનારે ફરતાં દેખાયચ; હું બોલાઉં?

નરીમાન-જા દીકરી, તે લોકોને ઉભા રાખ; હું તે લોકોને જરા મલવા માગુંચ.

(શેહેરાં જાય છે)

નરીમાન-માફ કરજો જાલ; હું જસ જઇને તે લોકોને મલી હમણાજ પાછો આઉંચ (જાય છે)

(બમનદારૂ દાખલ થાય છે)

બમનદારૂ-ઝાલ શેઠ; પેલો ચીંપાન કેની તે દુબતો દુબતો બચયો ઝો, ને બાહાર નીકલ્યો કે હરખાયલાં કુતરાંની માફક, એક રોંગામાં બેશીને કથે ગીયોશ; પણ આપરાં બાઇ આયાંચ ઝો.

જાલ-ચાલો ત્યારે તો ઘણુંજ સારૂં થયું; ખોદાનું કામ ખોદા કરેચ; જાઓ બમનદારૂ તેવનને જલદી લઇ આવો.

(બમનદારૂ જાય છે.)

(શામ દાખલ થાય છે)

શામ-જાલ તુને શેહેરાં બોલાવેચ.

જાલ-શામ તું હમના તો નરીમાન તથા શેહેરાંને બાહાર બાગમાંજ કંઇ વાતમાં રોકી રાખ; કારણ માય હમનાજ આયાંચ; સારૂં થયું કે પેલો ડુબી નહિ મુવો; નહિ તો લગનમાં વઘન જેવી વાત થતે.

શામ-અરે તે તો જરૂરજ ડુબતે, પણ એક હોડકું તેની આગલ તરતું તનઇ આયું; તેને વરગી પરયો.

જાલ-વારૂં જા તેને ખાનબાહાદૂરને ત્યાંજ રોકી રાખ; હું માય સાથે વાત કરી રેઉં ને તેવન આવે તો ઠીક.

(શામ જાય છે)

જાલ-ચાલો, હવે બધું સમાધાન થશે.

(ચાંદનબાઇ બેચેનદિલે બેશકી પોશાકમાં દાખલ થાય છે.)

ચાંદનબાઇ-(જાલને ભેટીને) ઓ મારા દીકરા જાલ.

જાલ-ઘનેજ સારે વખતે તમે આયાં માયજી; ખાનબહાદૂર સાથે મેલાપ કરી મારૂં નક્કી કરી નાખો તો ઠીક, પણ તમુને શું છે, તમે બેચેન કેમ? ને વળી આએ ભપકાદાર પોશાકનો ભેદ શું?

ચાંદન-ઉભો રેહ દીકરા મને જરા બેસવા દે; ખાનબાહાદૂર આયાચ કે?

જાલ-હા; તેવન તો કયારના આવેલા છે.

ચાંદન-(ઘભરાટમાં) આવેલા છે; ઓજજા.

જાલ-ઓજજા? કાંએ ઓજજા? કાંઇ કેહવોચ માયજી?

ચાંદન-નહિરે જાલ તેવન મળે તે આગમજ મારે તારી આગળ મારે

વીસે બધો ખુલ્લાસો કરવો જોઇએ; હું તને એ વીસે આગળથીજ વાકેફ કરતે, પણ તારા ડાધ્યાગર્યાં સ્વભાવને લીધે……………

જાલ-માય મને કાંઇ સમજ પડતી નથી; શું આગળથી કહેવાના હતા; જે હોય તે જલદી ખોલાસો કરી દેવો.

(તેહમીના દાખલ થાય છે.)

તેહમીના-(માયને ભેટવા જતાં ચોંકીને) માય એ આંય શું કોટક? કોઇ જોશે તો શું કહેસે? જાને હમારી વીતી તમારી દુશ-મન દાના પારવાની હોય કેની, તેવો ઢંઢેરો કરીને કહાંથી આયા માયજી?

જાલ-તેહમી મુગી રેહ, માયનું મન બેચેન છે, ને એવણુ ખુલ્લાસા માટે ઈનતેજાર છે.

ચાંદન-જાલ મારી દીકરી તેહમી, તમુ લોકોને વીધવાપણાની એખલી અટુલી જીંદગીનો વિચાર હોયજ કહાંથી?

જાલ-ને હમારાં કુમારાપણાનો ખ્યાલ તમુને હોય સાનો?

તેહમીના-હા માયજી; લાએક ઉમરે પુગી કુમારી જીંદગી ગુજારવાનું સારૂં નથી; મોટી ઉમર સુધી ઉકરડાની કાની છોકરીઓને વગર પરણાવતે નાખી રાખનાર માય બાપોને થોરોજ ખ્યાલ હોશે કે તેમ કીધાથી કેવી ખરાબીઓ કોમની અંદર થવા પામેચ?

ગાયન-૧૧ મું.

ભવસાગરે તો જોઈને જગ પડસે હર હાલમાંજી,
આલા કે અદના સહુ પડશે સંસારમાંજી.
ફાયદા અનેક છે, સંસારના વેહવારમાંજી,
કુમારી જીંદગીથી ખુદાબી નારાજમાંજી;
પરણે દરેક તો છે ફાયદા સંસારમાંજી.

પણ તમે ખોલાસો કરોની માયજી, તમે આજે એસકી કેમ? એ સારૂં લાગતું નથી.

ચાંદન-હું જાનતીતીજ; કે તમે લોકો મને ઠપકો આપસોજ; ને તેથીજ મેં તમારા લોકોની સલાહ નહિ લીધી.

જાલ-પણ સલાહ સાની?

ચાંદન-જોરવાની.

જાલ-જોરવાની ? કાં જોરાવાની, કંઇ મુકતીફોજમાંતો નથી જોરાયાની ?

ચાંદન-નહિંરે મુકતીફોજમાં સાનો મોકલેચ, પણ હું ઘણીજ કબસ છેઉં કે . ...

જાલ-તમે શું કેરોચ માયે; તમે કબસ સાને થયાં ?

ચાંદન-હું તો, હું કેની, તે મેં કેની, તે બીજુ ઘેર......

તેહમીના-શું માય બીજું ઘેર વેચાતું લીધું ?

ચાંદન-નહિંરે બીજું ઘેર કીધું.

જાલ-શું માય તમે બીજું ઘેર કીધું ? લેવો ઘેર વેચાતું સાનું લે, વેચાતું લેવાને બદલે એવન પોતેજ વેચાઇ આયા. અફસોસ.

તેહમીના-શું માયજી તમે નાતરૂં કીધું ?

ચાંદન-હા, મેં દાના.પારયા.

જાલ-પણ તમોને એમ દાના છાંતનાર કોણ ચંડાલ ઉતો ? એ કેવું ઘેલાપણું ? પણ તમે એમ શું કરવા કીધું ? દસ વરસના રનડાપા પછી એમ. કરવાનો સબબ શું ?

ચાંદન-સબબં તમોને સુખી કરવાનો.

જાલ-એટલે ?

તેહમી-અમોને સુખી કરવાના સબબસર હમોને પરણાવતાં પરણાવતાં માયજી તમે નાતરે ગીઆં, તેથી તો હમે ઉલટાં દુખી થયાં.

ચાંદન-ઓ વાય દુખી સાને. જીભરૂં પાસે બીસીયાર દોલત છે, અને તે બધી મારેજ સવાધીન થશે, ને મારાપછી મારૂં ખાનાર કોન છે ?-તમેજ કેની ?

જાલ-લીયાનત છે એવા પૈસાની ઉપર લોભાનાર સખસો ઉપર, મોટી ઉમરે હમારા માયે વેચાય, અને તેના પૈસા હમો વાપરીયે તે કરતાં માયે વગર પૈસે પણ આબરૂ ઇજતથી રહેવાનું હું વધું પસંદ કરૂચ-પણ તમે કોણ મુરખા સાથે પરણ્યાંછ ?

ચાંદન-જા બા જાલ, તારા નવા બાવા માટે એમ અપમાનભરેલા સખુન નહિ બોલવા જોઇએ.

જાલ-અરે બાપ કોન, કોઇ જુખરી બારસ ચંડાલને મારા બાપ તરીકે

ગણુતા માટે શરમાવું જોઇએ, અને તમારી આએ ઉમરે બીજો વર કરી લાવવા માટે તમોને લજવાવું જોઇયે. અફસોસ તમે પાછા પરનયા-તમારૂં ધક કહાં હતું?

ચાંદન-હા દીકરા તું ખરૂંજ કહેચ, મારૂં ધકજ નથી.

જાલ-ખરેખર નથીજ-પણુ એ તમારા હાથનો ધરતો મુવો ચ કેણુ?

ચાંદન-જાલ દીકરા એ તારા નવા બાવા કેની—

તેહમી-મુવોરે હમારો નવો બાપનો થતો. મારા જુના બાવાને બેહસ્ત; તેવનના હાર આય તમારા હીનપસ્તી ભરેલાં પગલાંથીકમકમતાં હશે.

જાલ-પણુ વારૂં એ છે કોણુ અને ધંધો શું કરેછ તે તો કેવો?

ચાંદન-હમના તો તેવન એક વેપારી છે, પણુ પેહેલાં કેની—

જાલ-સાંના વેપારી હાથી દાંતના કે? તમે કેહેવોચ કે હમના તો તે વેપાર કરેચ, ત્યારે પહેલાં શું કરતો હતો?

ચાંદન-જોની દીકરા પહેલાં કેની તે તે જરા મને શરમ લાગેચ.

જાલ-ઓજજા—

તેહમો-જેના ધંધા માટે તમોને શરમ લાગેચ, તેવા બેશરમ સાથે તમે જોડાયાં?

જાલ-ત્યારે શું પહેલાં તે ઉઠાઉગીર હતો કે શું, મને તો કાંઇ મોરના પીછામાં કાગડો લાગેચ.

ચાંદન-નહિરે, ઉઠાઉગીર શું; એવનનો તો ઘણોજ ધીકતો ધંધો ઉતો, પન એવનને એવનનાં મરનાર બાવાની દોલત મળી ને વરી તે સાથે દરબીની સોરતી લાગી, એટલે તે ધંધો છોડી દીધો.

જાલ-પક્કો ઉજબખ, જયારે તેને દરબીની સોરતી લાગી ત્યારે પોતાનો ધીકતો ધંધો વધુ ધીકાવે કે તેને છોડી દે?

ચાંદન-અરે બરીયોરે તે ધંધો, તે ધંધો શું? હજુર વેર જો એવન તે ધંધો કરતે તો હું એવનને કબુલ કરતેજ નહિ.

જાલ-એ માય તમે એમ છબરડો શું કરોચ, ઘડીકમાં કહેવોચ કે ધીકતો ધંધો, ને ઘડીકમાં કહેવોચ કે બરયો એ ધંધો, ત્યારે

શું કાંઇ ક્રીમીનલ જેલમાં ખુનીઓને ફાંસી દેવાનો ધંધો કરી મરતો તો કે શું?.

ચાંદન-લગભગ તેમંજ.

તેહમી-મરેરે મુવો, ત્યારે તો કોઇ ફાંસીગર હોવો જોઇએ.

ચાંદન-નહીરે મુવો ફાંસીગર એવનના નામપરથી.

જાલ-પણ ત્યારે જલદી બોલી મરોની, કે તે શું કરતો હતો? જો કે હમુને તો તેનાં કામ સાથે કસુ લાગતું વલગતું નથી, પન માય, આપરા આબરૂદાર ખાનદાનમાં જોડાનાર માણુસ આપરી લાયક રેંકનોજ હોવો જોઇએ.

ચાંદન-જોની દીકરા અસલના વખતમાં જ્યારે પંચાત તરફથી ખાંધીયા નસીસાલોને પગાર નહિ મળતોતો તે વખતમાં પેલા કાઉસ નસીસાલારની બાવાએ વાત કરી હતી તે તને યાદ છે કે?

જાલ-હા મને યાદ છે કે તે વેળાએ રવાન ઉંચકવાને માટે ખાંધીયાઓ મરનારનાં સગાં વાહેલાંઓ ઉપર એક હીનપસ્તીભરેલો જુલમ ગુજારીને પોતાનાં ગજવાં તર કરતા હતા, અને તે માંહેલોજ તે કાઉસ નસીસાલ હતો, પણ બેહસ્ત બીચારા સરના રૂશતમજીને કે તેવને આગેવાની કરી પંચાત તરફથી ખાંધીયા નસીસાલોના પગાર બંધાવી આપી જરથોસ્તી સીક્ષાની પવિત્ર ક્રિયામાં પડતી નડતલને અટકાવી પોતાના હમકોમ જરથોસ્તીઓની સગવડ સાચવવાનું ફુન હાંસલ કીધું.

ચાંદન-તેજ બીસીયાર દોલત મુકી મરી ગયેલા કાવશજી નસીસાલના દીકરા સાથે મેં મેં દા દા ના પાડયાચ.

તેહમી-ઓ ખુદા તમે શું બોલોછ?

જાલ-(ઝનુનથી) શું તમે શું બોલોચ માય? શું એક ખાંધ્યો મારો બાપ? ખાનબહાદૂર નરીમાનની દીકરી શેહેરાં શું એક ખાંદીયાનાં દીકરાને પોતાનો હાથ આપશે? માય તમારી સુધ કહાં છે-તમે મૅટ થઇ ગીયાંચ મૅટ—

ચાંદન-બરેરે આજનો જમાનો માયને. મૅટ કહેવાની તું કેમ હિમ્મત કરેછ?

તેહમી-માય તમે એ શું ખરાબીનું બી રોપયું!

જાલ-અરે મારૂં તો આવીજ બન્યું-જાને એવું થાયચ કે હમનાજ જઇને દરયામાં ડુબી મરૂં.

તેહમી-અરે શામ એમ જાનસે તો તે કેમ મારી સાથે પરણુસે, કોન જાને શું નું શું કરશે?

જાલ-અફસોસ અફસોસ (ખુરશીપર ધસડાઇ પડેછ.)

ચાંદન-જાલ તું શું એથી દલગીર છે કે? દીકરી તેહમી તું શું કરવા દલગીર થાયચ?—

તેહમી-અરે મુવારે તમે માયના થતા-માથાં ઉપર વારાં દીકરા દીકરી-ને પરનાવવાનું નક્કી કરતાં કરતાં પોતેજ નાંતરે ગીયાં.

જાલ-માય વાહલા માય આએ તમારૂં એહુદું પગલું મને તો શું પન કોઇ બી અકલમંદ માણુસને દલગીર કરવા પુરતું છે-પણુ તમારા એવા લગનનાં કલંકથી દૂર રહેવા હું હવેથી તમારી સાથે રહી શકશ નહિ, અને તેમ કરી મારા મરહુમ બાવાનો વારસો વતીક તજ્વા તૈયાર છું-પન તમે શું આએ લગનથી સુખી થશો? તમે એક ખાંદયાને પરણીને તેનેથી સુખી થવાની શું આશા રાખોચ?

ચાંદન-જાલ તું શું જાને કે હું શું કરવા પરણી? હું સુખી થાંઉ કે નહિ, પણુ તમે તો સુખા થશો. એ કોલાજી ચીંપાન-

જાલ-(અજાયબીથી) કોલાજી ચીંપાન? હેં તેનું શું?

તેહમી-ઓ મુવોરે, કોસો ચાંપાન?

ચાંદન-હા તેવનજ જી ભરૂ તે મારા વર થતા છે. તમારી આગલતો આગમચથી મોકલ્યા કે તમારી સાથે ઓલખાન પીછાન કરી લે કે વરી મને બકબકારો કરવો નહિ પડે? પન તેવન કહાં છે.

જાલ-શું ખરેખર કોલો ચીંપાન?

તેહમી-મુવો પેલો સોરટીયાં જેવો કાકાટઉવા જેવા નાંખવારો?

જાલ-પેલો લંબારી ઉંઠ કે જેને પાંચ ગીનીટ આગમજ દરીવામાં ફેંકી દીધો તે તો નહિ હોય? તે પોતાનું નામ કોસો ચીંપાનજ કહેતોતો—

ચાંદન-ઓ માયરે ! એ તમો લોકોએ શું કીધું ?

જાલ-વલી શું કરે ? ગાંસરો બાંધીને દરીયામાં ફેંકી દીધો.

(ચાંદન ચીસપાડીને તેહમીનાંના હાથમાં બેસુધ થઈ પડે છે. તેહમીના ખુરશી ઉપર બેસાડે છે. તેવામાં નરીમાન આવે છે, જાલ તેહમીના ઘભરાય છે.)

નરીમાન-જાલ હમણાંજ એક જનને દરીયામાં મેં ડુબકી ખાતાં જોગો તે કોણ હોસે ?

ચાંદન-(ચીસ પાડીને પાછાં બેસુધ થાયછ) ઓ અરે—

નરીમાન-(જોઇને) એ તારા માયને શું છે ?

જાલ-ક ક ક કંઇ નહિરે સાહેબ જરા જીવ બગરી આયોતો-

નરીમાન-સાથી ?

જાલ-વરી બીજું શું સાહેબ. તમે તેવનને હેબતાવી મારયાં તેથી-

નરીમાન-હેં મેં હેબતાવી માર્યાં એ તું શું બોલેછ ?

જાલ-તમે આવીને બોલ્યા કેની કે કોઇ માનસ દરિયામાં ડુબકી ખાયચ, તેથી એવન હેબની મુવા. જ્યારથી બેહસ્તી બાવા દરીયામાં ગરક ગીયા ત્યારથી દરીયાની કે કોઇનાં ડુબવાની વાત આવેછ કે એવન બેસુધ્ધ થઈ જવા વગર રેહતાંજ નથી.

તેહમી-(સ્વગત) ઠીક ઠીગરું મારયું—

નરીમાન-અરરરર હું શું જાનું કે એવાં એવણુ નાજુક છે, નહિ તો આવીને બોલતેજ નહિ. ગરીબ બીચારા ચાંદનબાઇ. ત્યારે બેસ્તી ખાવીંદનો હજુર ખ્યાલ છે હો ?

જાલ-અરે હારે સાહેબ ઘણોજ પુછવું શું પડે ?

તેહમી-(સ્વગત) તો તો ઘનો, મુવા હમણાજ નાતરે જઇ આયા.

(શામ શેહેરાં દાખલ થાય છે.)

નરીમાન-શેહેરાં લાવ તારા ગજવામાં "સ્મેલીંગ સૉલ્ટ"ની સીસી હોય તો આપ.

શેહેરાં-કાંય કાંય શું છે ? (ચાંદનબાઇને સીસી સુંઘાડે છે)

જાલ-(તેહમીને આસ્તેથી) બાય સુધીમાં આવે તે આગમજ એવનને મારા ઓરડામાં લઇ જા; નહિતો ઘોટાલો થશે.

શામ-તેહમીના એ છે શું ?

તેહમી-કંઇ નહિરે તું અખારા કર:

જાલ-અરે ખાનબાહદુર સાહેબ તમે તસદી ના લેવો, હું ને તેહમી એવનની સારવાર કરશું. એતો એવનનું હંમેશનું દરદ છે.

(ચાંદન સુદ્ધીમાં આવે છે.)

તેહમી-અરે હારેજી એવન તો હમના પાછા હુશીયાર થશે.

જાલ-(ઘભરાઇને સ્વગત) ખરેખર સુધીમાં આવેછ. મોસમોહકાન, (ચાંદનને) માયજી તમે જરા પોહરીજ રેહવો, જીવને ઉશકેરોના

ચાંદન-ઓ મારો ગરીબ વર કોલો, ઓ કોલા કોલા.

જાલ-(ચાંદનને) અરે મુંગામરો એ શું છબરડો કરોછ ?

નરીમાન-કોલો ? કોલો કોણ ?

જાલ-(ઘણુંજ ઘભરાતથી) અરરર. મારીંયા ઠાર, ભોપાલું ફુટસે કે શું ? (નરીમાનને) અરે નહિરે સ સ સાહેબ કોલો નહિ કોલો નહિ કુતરો કુતરો સાહેબ.

નરીમાન-શું કુંતરો, ઘધેરો છે ? એવન તો કોલો કહેચ.

જાલ-(સ્વગત) હવે શું ઠોકું ? (નરીમાંનને) હારે હારે સાહેબ કોલોજ. એવનનો કેની તે એક કુતરો હતો તેનુ નામ કોલો હતું, તે કેથે ગુમ થઇ ગાયોચ. તેનો એવન બરાપો કરેછ. (ચાંદનને) માય ઓ માય મારૂં માનો તમે પાછાં બેસુધ થઈ જાવો.

ચાંદન-ઓવાય હવે કેમ બેસુધ થાઉં ?

જાલ-"ટ્રાય ટ્રાય અગેન નથીંગ લાઇકા ટ્રાયલ," કંઇ નહિ કંઇ નહિ, ઢોંગ કરીને થાવો.

ચાંદન-પન મને કેવાની શું મારો ગરીબ વર ડુબી ગીયો ?

તેહમી-માય તમે નથી જાનતાં, બાવા તો ડુબીજ ગીયા.

ચાંદન-ઓ હવે કેમ કરૂં વરી પાછી વીધવા થઇ. માહરો ગરીબ કોલો !

જાલ-(નરીમાનને) જોયું કેની વરી પાછા પોતાના કાલા કુતરાનેજ યાદ કરેચતે.

નરીમાન–ચાંદનબાઇ, એ વેહેવાન એવા હેવાનને માટે શું રરોચ, ફાંસો ગીઓ તો મરવા દેવો, મારે ત્યાં એક બુલડોગ છે તેને મોકલસ, તેને કોલાએ બંદલે રાખજો.

જાલ–(તેહમીને) હવે એવનને હાંથા ખીસાર નહિ તો એમજ જાન કે બધો પાટલો ફુટસે.

(જાલ અને તેહમી ચાંદનબાઇને અંદર લઇ જાય છે)

નરીમાન–(શામને) બા મને લાગેચ કે એનાંનનાં ભેજાંપર અસર થઇચ, બાકી કુતરાને વાસ્તે એમ કોઇ રડે? વારૂં એવનનાં ખાંનદાનમાં ઘેલાં કેટલા છે? એ કુટુંબમાં વંઉસ પરંપરા ઘેલાપનુ તો નથી દાખલ થયું?

શામ– નહિરે સાહેબ ખાનદાનમાં તો ઘેલાપનુ નથી, પન મને તો એવનનુ ઘેલાપનું જોઇને રમુજ ઉપજેછ:

નરીમાન–શું રમુજ ઉપજેછ? માનસ બેસુધ થાએ તેમાં રમુજ સાની?

શામ–અરે નહિરે સાહેબ મારૂં કેહવાનું એમ છે કે આજનાં જેવી હાલતમાં મેં એવનને કદી નહિ જોયાં હતાં.

(શામ જાય છે.)

નરીમાન–(શહેરાંને) આએ ઘનોજ કમનસીબ બનાવ છે. દીકરી મારૂં ઘનુજ મન થાયછ, કે તને પણ કાલને કોલ મારી સાથે જાપાન લઇ જાઉં.

શેહેરાં–નહિ એમ વિચાર ફેરવો ના.

નરીમાન–નહિ શું? આએ ઓરત કંઇ તારી ભલી સાસુ નીવડે એમ મને લાગતું નથી.

શેહેરાં–બાવા તમે જાનોચ કે બીચારાં એવન દલગીર છે તેનું મોટું કારન એવનનું વીધવાપનું છે; ને એવન સારા નીવડસેબી નહિ તો તેથી મને શું નુકસાન થવાનું છે? ગરીબ બીચારાં વીધવા.

નરીમાન–પન એ કંઇ વીધવા જેવી લાગતી નથી તો વીધવાનાં કરતાં તો પેલા રમકડાવાળાઓની દુકાનપર વેચાતા રમકડાની મડમ જેવી વધારે લાગેચ.

(બાહારથી કોલા ચીંપાનના ગડબડનો આવાજ આવેછ.)

નરીમાન-એ શું ગરબર છે ?

(કોલો ખરદાયલો લચરાએલો પોલીસ જમાદાર સાથે ધસારાબંદ દાખલ થાય છે.)

કોલો-હવે હું બધાને દેખારૂંચ.

નરીમાન-એ આએ ધાંધલની મતલબ શું છે ?

કોલો-મતલબ શાની; વરી મારી ઉપર હુમલો કીધોચ, ને મને મારીચોચ, માહરો આએ અવતાર જુવોની.

નરીમાન-(જમાદારને) તુંમ ઇસ બંદરકુ કાયકુ અંદર લાયા ?

કોલો-હું વાંદરો ? એ બુઢા ધુત્રડ; હું તને તે પછી બતાવશ.

નરીમાન-શું કહેચ ?

કોલો-શું. શું. કહેછ ? ખાઇ બાઇ જશે કે શું ? જો ધઢા, અરે ધરડા સાંભલ, હું મારી બૈરીને પરણ્યો, ને પહેલી વહેલી રીત જે મને મળી તે એજ કે મને દરીયામાં ડુબાડી મારયો, મારા જોરામાં બધાં પાણી ભરઇ ગીયાંછ ને મારાં આખ્ખા દિલમાં પાણી દોરેચ પણ તું તો સુખી મુત્રેલો છે.

નરીમાન-પણ ખુલાસો કરની કે તું છે કોણ મુત્રેલો ?

કોલો-મારૂં નામ કોલાજી ચીંપાન ઉરફે ખાંધ્યો છે.

નરીમાન-અરે સત્યાનાસના ગીયેલા, ત્યારે તારા જેવા ખાંધ્યાને આં ધસી આવવાનું કારણ શું ?

કોલો-તમુને ઉંચકીને પોંહોંચારી આત્રવા.

શેહેરાં-એ મુત્રોરે તું.

નરીમાન-એ અદબ લુચ્ચો.

(શામ દાખલ થાય છે; કોલાને જોઇને પાછો નાહાસી જાય છે.)

કોલો-(શામને જોઇને) પકડો પકડો, એ ભાગ ગયા.

નરીમાન-પણ તું આં માંગેચ શું ?

કોલો-શું. શું. માંગેચ ? વરી માંગે શું ? મારી બૈરી. પણ તે ગઇ કહાં ?

ગાયન—૧૨ મું.

કહાં ગઇ ? કહાં ગઇ, કહાં જઇ રહી ધનીયાની મારી
હાઃય ? ખોદારે પ્યારીને આજ.—
છે મહારી દિલજાન, ઓ બેધ્યાન, ઓ બેધ્યાન
હાઃય ! કહાં સોધું જાન ! બેઇમાન, બેઇમાન.
ચાલ, લાવ લાવ લાવ, મારી પ્યારીને ઝટ લાવ,
મારી દિલજાની મનમાની છે માન-હાઃય.

(જાલ દાખલ થતાં કોલાને જોઈને ઘભરાય છે, અને બારણા આગલ રસતો બંધ કરી કોઈને આવતાં અટકાવે છે.)

નરીમાન-જાલેજર અરે બાવા આય શું ઝગડો છે ?

જાલ-(સ્વગત) ઓ ખોદા હવે શું કેહું ?

નરીમાન-પણ આએ ખરદાએલો લચરાએલો છે કોણ ?

જાલ-અરે સાહેબ મને તો કોઇ "મૅડ હાઉસ"માંથી નાહસી આવેલા દીવાના જેવો લાગેચ.

કોલો-તું શું બોલ્યો ?

જાલ-પણ લુચ્ચા તું આં માંગેચ શું ?

કોલો-મારી બૈરી આં છે, અને જયાં બૈરી હોય ત્યાં તેના વરને આવવાનો હક છે ને ફરજ છે.

નરીમાન-શું એની બૈરી આં છે ? એ શું ખરી વાત ?

જાલ-મને લાગેચ સાહેબ કે એને એની બૈરી ગુમ થઇ ગઇચ" એવા ધખારાનું ઘેલાપણું લાગુંચ; એઇ જમાદાર ઈસકુ બાહાર લે જાઓ.

(જમાદાર કોલાને પકડવા જાય છે, શામ બારણામાંથી ડોકયું કરે છે.)

કોલો–જે કોઇ મારા દિલને હાથ લગારશે, તેને ઉભોને ઉભો જમીનમાં ગાડી નાખસ.

જાલ–જોયું સાહેબ એ ઘેલો છે તેની આ પક્કી સાબેતી છે; એને કેદ કરવો જોઇએ.

કોલો–(જમાદાર પકડવા જાય છે તેને) દુર રેહ; તુમબી બરા ગધ્ધા હય, હમ સબકો પકડનેકુ તુમકો લાયા, ને તું મેરેકુ પકડનેકું આયા.

(બમનદારૂ દાખલ થઈ કોલાને)

બમનદારૂ–અરે તારૂં સતીયાનાશ થાયરે તારૂં; એ અવરદશા વરી કાંથી આવી મુવો ?

(ચાંદનબાઇ અને તેહમીના દાખલ થાય છે, ચાંદનબાઈ કોલાને જોઇને.)

ચાંદન-કોલાજી, ઓ કોલા મારા ધની, તમે જીવતા છેઓ કે ? મારો કોલો મારો ગરીબ કોલો.

બમનદારૂ–અરે બાઈ એમ ઘેલાં શું કારોચ ?

(જાલ ફગલાયછ, નરીમાન જાલને ડોળર ઘુરેછ, શામ તેહમી આવેચ. ચાંદન કોલાને ભેટવા જાય છે. તેટલાં તેહમી ચાંદનને અને જાલ કોલાને અટકાવે છે, મોબેદ ગુસ્સે થાયે છે.)

બસો.

અંક ૧ લો તમામ.

અંક બીજો—દેખાવ પહેલો.

સ્થળ—અંદેરીમાનું ફ઼ુલાકાકાનું હૉટલ.

(એક ઓરડો; ભાણ્યો ગાયન

ગાતો દાખલ થાએછે.)

ગાયન ૧૩ મું.

ભાણ્યો-સુખી રહે સજ્જનનું તે મન,
સદા જે રંગી આનંદમાં;
મતી જ્યાં ડગ મગ મગ મગતી,
નહિ રહે ત્યાં રંગતમાં;
ખરે સુખ ગામની જીંદગીમાં,
મલે સુધ, તાજી રહે સુખમાં;
ફ઼રી રમી એતરીયા દળમાં,
સુખી જન રંગી રંગતમાં;
ખાઇ પી ફ઼રીએ આનંદમાં,
નહિ કો પરવા તન મનમાં;

(ભાણ્યાંનું ગાયન પુરૂં થવા આવતાં ધનજો દાખલ થાય છે.)

ધનજો-યે તુને થીયું હું? જારે હોય તારે ગાનું ગાહે, ને ચોપડી વાંચવા બેહે કે કાંઇ બીજું કામ કાજ છે? જો પેલો પારહી જે ખાવાની વરદી આપી ગીએલો તે હજુર સુધી ની આવેલો, તે આવે તો મને ચેતાવજેહો. ઓ લે જેની વાટ જોતાતુ તેજ આવે, જાતો ખાવાનું તીઆર રાખવા કેહેતો.

(ભાણ્યો જાય છે ને કોલાજી ખરડાએલા લચરાએલા દાખલ થાયછે.)

એ પેરના ખાધાનો એવો હું અવતાર! ગટરબટરમોંથી આયો

કે હું ! એ દેઠ પેલી કાદવમાં લચરાએલી ભેંસ જેના કેમ થી આવેલા !

કોલો-(સ્વગત) પણું ગોજું લાગેચ હો (મોટેથી) અરે પણ હું ખરડાએલો છેઉં તેનું તુને શું છે; તું તો સુખી છેની ? મારે માટે ખાવાનું તૈયાર કીધુંચ કે !

ધનજો-હા દેઠ ખાવાનું તો તીઆર છે; પણ પહેલાં ખાહો કે નાહો ?

કોલો-અરે સતીઆનાસનો ગીએલો; વરી કહાં નહવારી મરેચ ? જા. બાપુ જા તું જા. તું તારે ખાવાનું કહાર, ખાઇને પછી કપરાં બદલસ. લાવ મારો કોથરો કહાં છે ?

ધનજો-આએ રહ્યો હાહેબ.

(એમ કહીને કોલાજીનો તથા કેરસાસ્પજીનો કોથલો તેની આગલ લાવી મુકે છે.)

કોલો-કેમ બચ્ચા; કાંઇ ચોરીનો ચાર્જ મુકવાનો મનસુબો છે કે શું., આ કોથરો કાંઇ મારો નથી; મારો તો એકજ કોથરો છે; પણ તું સુખી તો છેની ? જા જલદી જમવાનું લાવ.

(પોતાનો કોથરો ઉંચકીને બાજુ મુકે છે.)

ધનજો-હાજી હમના મોકલુંચ. (જાએ છે તેને કોલો પાછો બોલાવેછે.)

કોલો-અરે હ્યાં જોતો, હું શું કેતોતો જો, મકુંજે તું સુખી તો છેની ?

(ધનજો જાય છે. કેરસાસ્પજી દાખલ થાયછે.)

કેરસાસ્પજી-(કોલાજી ઉપર નજર પડતી નથી અને પોતે સ્વગત.) ચાંદનવીલા આગળ જઇને પાછું આવવું પડયું; અંદર જવાની હિંમત થઇજ નહિ; ત્યાંતો કાંઇ પોલીસની ધાંધલ, અને લોકોની ગડબડ જનાઇ, હુમકું ચાલ હૉટેલમાં જમીને પછી સાંજ પડતાં જશું. (કોલા ઉપર નજર પડતાં) અરે પણ એ આય કોણ, એ કાકા તમે કોણ છેઓ ? (સ્વગત) કોઇ બીચારો ઘેલો લાગેચ.

કોલો-સેવક એક નમુનેદાર ઇનસાન છે સાહેબ.

કેરસાસ્પજી-પણ તમારો અવતાર એવો કેમ ? ઓ આય બધા ખરડાઇ લચરાઇ સાને ગીયા ?

કોલો-(સ્વગત) ઘણુંજ ખરાબ લાગેછ, હવે શું અડાંઉ. (મોટે) સાહેબ, સેવકનો વિચાર દરીયાની માટીમાંથી એક નવી જાતનાં વાસન બુનાવવાંનું કારખાનું કહારવાનો છે; તેથી તેની શોધ કરવા, દરીયાની ટલેટી તપાસવા ગીઓતો, તેથી એવો અવતાર થયો સાહેબ.

(એટલામાં ભાણીઓ એક ત્રેમાં ભોનું લાવી ટબલપર મુકેછે)

ભાણયો-(અજબ થઇને) એ આય બે જન કોણુ? આ ભોંનું કાંઇ બેને ચાલ્લહે નહિં તો. (ભાણયો જાય છે.)

કોલો-(ભાણયાને જોઇને ઘણા ઘભરાટથી) એ આય પોરીયો ત્યાં કહાંથી? રખેને મને ઓરખે. અરે પણ ઓરખે કહાંથી? એ તો નાહ્લો ઉતો, તારનો હું મુંબાઇ આવેલો પણ હવે આએ હૉટેલમાંથી જલદી વનજો માપવો જોઇએ હો.

(જમવાની ટબલ ઉપર બેસતાં કેરસાસ્પજીને).

ત્યાં બેસો સાહેબ, મારે લીધે કાંઇ ઓસકાતા નાં, સુખી રહો.

કેરસાસ્પજી-(સ્વગત) જાને એના બાપનો ઓરડો.

(ખાવાની ટબલ આગળ બેસેછે).

કોલો-(સ્વગત) આયે હૉટલવાલો કંઇ અજબ કીસમનો છે.
(મોટેથી) લાવો સાહેબ જરા બ્રાનડીનની બાટલી ત્યાં લાવો.

કેરસાસ્પજી-(સ્વગત) સતીયાનાસનો ગીએલો છે કોણુ? મારો બ્રાનડીન પણ ઓટવા માંગેચ, કાકા કેથા લાયકીવાળા છે હો. (મોટેથી) લેવો સાહેબ જરા લેજો હો.

કોલો-જરા એટલે, જરા કે ઘણો તમુને તમારા પૈસા સાથે દરકાર.

(ઘણો દારૂ નામે છે).

કેરસાસ્પજી-અરે શું કરોછ બા, કેટલો લીધો?

(કેરસાસ્પજી જમવા જાય છે.)

કોલો-અરે એ કાકા શી લઇને તમે બી સાથે ખાવોચ કે?

કેરસાસ્પજી-શું સાથે ખાવોચ કે? અરે ઘેલા, એ તો મારૂંજ ભોનું છે.

કોલો-શેઠ, આય તમારી સોખાઇ હું કદી ચાલવા દેવસ્ નહિં;

વગર તેરે લગનમાંથી ઉતરી પડાય કે કાકા, તારા જેવો હ-ઠીલો ઉજબખ મેં કદી જોયો નથી.

કેરસાસ્પજી-તું જબરો ધમેરો છે.

કોલો-કેમ, ફાટ્યો કે બચ્ચા? એમજ ધરાક રાખશે કે? બચ્ચા તાહરૂં માથુંજ ઉડારી મુકુંચ.

કેરસાસ્પજી-ઓ લોફર, હું તારી ભપકીથી બીહી નથી જવાનો.

કોલો-ભપકી? હવે જા નહિં તો ભપકી એવી દેખારસ કે તારો ભપકો ભુલીજ જશે.

કેરસાસ્પજી-તું આંથી બાહર જાએચ કે નહિં?

કોલો-મેં આય હૉટેલનો રૂમ લીધેલો છે, નીકળ નહિં તો હમ-ધક્કો મારીને બહાર કાહરસ.

કેરસાસ્પજી-અરે બચ્ચા હું તુંને બારીએથી ફેંકી દેવસ.

કોલો-ચંડાલ મારૂં ભોનું તું લઇ બેઠો, એ તે કેવો હૉટેલવારો, ને વરી બારીએથી ફેંકી દેવા માગેચ?

કેરસાસ્પજી-શું તાહરૂં ભોનું? અરે ઇડીયટ એ તો મારૂં ભોનું છે.

કોલો-બચ્ચા એ તો મારૂં ભોનું છે નીકલ આંથી (ધસેછે).

કેરસાસ્પજી-(છરી ઉંચકીને) ખબરદાર બચ્ચા નહિં તો આંતરડાં કહારીજ નાખસ?

કોલો-ઓ બાપરે; એ આય હૉટેલ છે, કે મૅડહાઉસ છે; બચ્ચા છરી મુક, નહિ તો હમના પોલીસ બોલાવસ. પોલીસ, પોલીસ, પોલીસ, અરે આય હૉટેલવાલો ખુન કરવા માંગેચ; ઓ કોઇ આવો બાપરે.

(તેવામાં ફુલાકાકા તથા ભાણ્યો દાખલ થાયછે.)

કેરસાસ્પજી-(ફુલાકાકાને) અરે કાકા આએ શું બેઅદબી; મારા ઓરડામાં એક લોફર કેમ દાખલ થવા પામ્યો?

ફુલાકાકા-શેઠયાઓ એ એક ભુલ થઇલી છે અને એ થયલા છબ-રડા વીસે હું ખરા જીગરથી દિલગીર છેઉં; થયું એમ કે મારા આ ધનજાએ, એવનને (કોલાને દેખારેછે) ઓરડો આપીઓ ને ખાવાની વરદી નોંધી ને મેં તમોને આયજ ઓ-રડો આપી ખાવાની વરદી નોંધી, કારણ્ કુ હું નહિ જાનતો તો

કે ધનજાએ આએ ઓરડો આપેલો છે; અને તેમજ ધનજો નહિં જાને કે મેં એ ઓરડો તમોને આપેલો છે, તેથી માફ્ કરો સાહેબ; તમોને એકને જુદા જુદા ઓરડા હું આપસ.

કેરસાસ્પજી-નહિ હવે મારે આં રહેવું નથી; હું તો હમનાંજ જરા ટીફીન લઇને ચાલ્યો.

કોલો-ને હું બી જરા નાસતો પાની કરી નાહિ ધોઇને ચાલ્યો. સુખી રહો.

ભાણ્યો-(કોલાને) હેડ તમે મારી ઓલખાનમાં આવોછ. (સ્વગત) એવનજ ઓહે કે? નહિ હોય નહિ હોય.

કોલો-(સ્વગત) બચ્ચા કોલા હવે વનજોજ માપ હો, નહિ તો મુવો છુટો, હવે વાત ખાઇ જવી જોઇએ (ફલાકાકાને) ત્યારે કાકા આય હૉટેલના માલેક તમે કે, અરરર હું તો આએ શેઠને હૉટેલનો ધની સમજીયો, ચાલો માફ્ કરજો સાહેબ સુખી રહો.

કેરસાસ્પજી-ચાલો ત્યારે બધાની ભુલનું પરીનામ સમાધાનીમાં આવ્યું તો ઠીક, નહિં તો આય બીચારો નાહકનો મારયો જતે.

કોલો-હા ને તમે નાહકના ફાંસી જતે. ચાલો સુખી રહો.

ફલાકાકા-(કોલાને રોકાને) શેઠ જરા સપર લઇને જાવોની.

કોલો-(સ્વગત) સપર લઇને જાઉં, તો પુરો સપરાઇ જાઉં (મોટે) નહિ બાપુ મારી વતી તમે ખાજો; સુખી રહો.

ફલાકાકા-અરે હા સુખી તો છઈએ, પણ કાકા ફી આપોની?

કોલો-ફી? છી, છી, એ શું નીચ વાત, સુખી રહે. (જાયછે)

ફલાકાકા-કોઇ બરો લુચ્ચો લાગેચ.

કેરસાસ્પજી-પણ આય છોકરો બહુ ચાલાક દીસેચ.

ફલાકાકા-ને ગાવામાં પણ બહુ હુસ્યાર છે સાહેબ.

કેરસાસ્પજી-તારે તો બચ્ચા એક ગાઇ બતાવ જોઉં.

ભાણ્યો-જેવો હોકમ સાહેબ.

ગાયન.—૧૪ મું.

મન હદા મગન રહે એરીકરી.
તન મન સુખીયાં, મીજાજે લહેરી,
ગાય ગમતાં ગીતડાં ફરી લહેરી.
થોડું ને હુતરૂં ખાવું જરૂરી,
રહું ખુશી ફરજ મહી રળી ઠયરી —

(જાય છે.)

અંક બીજો—દેખાવ બીજો.

સ્થળ—બગીચો.

ચાંદનવીલાની પાછલનો ભાગ. દૂરથી દરીયાનો દેખાવ. એક બાજુ કૉનઝરવેટરી છે, બીજી બાજુ સમરહાઉસ છે. બાગમાં બાકો ગોઠવેલાં છે. ત્યાં તેહમીના તથા શાંમ બેઠેલાં છે. એક બાજુથી બંગલાનો દેખાવ દેખાય છે.

ગાયન—૧૫ મું

તેહમીના—

ભારે સીતમથી, ચિત્ત ધસકથી, તન-મન દુઃખાયે,
ચંતા નહિ જાયે, ન મનમાં સમાયે.—
કારી સેહતાં સીતમ કીધો માયે,
ઇજ્જત ગુમાયે, દિલ ન સમાયે;
ચેન નહિ હાય, જીવ ધભરાયે.—
સુખ સમંદર સેવતાં, તુફાન દીઠું દરકિનાર,
પલ ખુશાલી ધૂલ બનીને, જીંદગી થઇ બેકરાર.
સખ્ત તુફાની તાપથી, દિલ ગર્ક બની ગમખ્વારમાં,
મન જીગર ને તન દુઃખી, દિલસોજ દિલથી બી જુદા.—

ગાયન—૧૬ મું.

શામ—

રબપર જીગરની આશા ધરી;
ચિત ધર રબપર, ધીરધર ચિત્ત મન.
ચયન મલે ફરી ટળે વાદગી જઇ.
ચિત્ત સચેત કેમ બને અધીર ?
તન મન જીગર શાંત રહી.

જાન મલે ચયન ટળી દુઃખ રયન,
મલે તેમ ચયન, રહે કેમ અધીર.

તેહમીના-શામ શું તું એમ ધારેચ કે ખાનબહાદૂર નરીમાન કદીબી જાલને હવે પોતાની દીકરી આપવાનું પસંદ કરશે?

શામ-તે કાંઇ કહેવાઇ શકાય નહિ; દીયર તું જાનેચ, કે ખરો અને પ્રમાણિક પ્યારનો ઝરો તરેહવાર વિપતિના ખડકો સાથે અથડાઇ, વમલના વલામાંથી પસાર થઈને પછીજ પ્યારના દરીયાવમાં જઈ મલેચ; તેથી કદાચ નરીમાન ના કહે તે બનવા જોગ છે. પણુ જો શેહેરાંની મરજીજ હોસે તો પછી ખાનબાહાદૂર શું કરી શકશે? પેલી કહેવત છે કે જયાં સરજત ત્યાં સાજવારી.

તેહમીના-તે તો ખરૂં, પણુ ગરીબ અને રાંક મારા ભઈની બનીશની આશા તદન નાસ પામેલી મને તો લાગેચ, તે હવે કદી પણુ આવા ઘરમાં રહેશે નહિ, અને હું પણુ આ ઘરને છેલ્લી સલામ કરસ, પણુ હું કોનને આધારે જાઉં અને કાહાં જાઉં?

શામ-કહાં જાએં? મારી વાહાલી એ તારૂં બોલવું મને અજબ કરેચ; તું મારી સાથે ચાલ, તું મારે મનસે ગોયા એક દોલતની ખાણુ છે, અને તુંને છોડી દેવા કરતાં જો કોલારની આખ્ખી "ગોલ્ડ માઇન" નો હું માલેક હોવું તો તે પણુ હું તારા પ્યારને ખાતર છોડી દેવા તૈયાર છેઉં.

તેહમીના-પણુ વાહલા શામ મારી પાસે હવે શું છે? તમે શું મારા જેવી વગર પૈસાની એક નારને પરણુસો?

શામ-હા, વગર પૈસાની પણુ એક ખરી ખુબસૂરત, નીતીવાન અને નમુનેદાર નારને હું પરણુસ, અને મારી સદાની સાથી કરીને રાખસ. મારી વાહાલી, તું શું મને પેલા કેટલાકે લેભાગુ, ત્રીમતરાક પૈસાને ખાતર પોતાનું લીલાઉં કરનાર બેવકુફ જવાનોમાંનો એક ગણેછ કે? આહાઃ પૈસો ગોયા એક ગલ છે, કે જેથી પૈસાને ખાતર પરણુનારાઓ તેમાં મોઢું આપી માછલીની કાની સપડાઈ જાએચ, અને પછી તેને મુગે મોઢે બૈરીના તથા તેના લાગતા વલગતાઓના તાના ટપલા ખાવા

પડેચ, અને પૈસાને ખાતર પરણુનારાઓ પોતાના સનસાર સુખનાં દોસ્ત નહિ પણ શત્રુ થઇ લાગેચ.

ગાયન.-૨૭ મું.

છે આ જગમાં પૈસો શાહ, હરહર વગમાં તેની ગાહ,
ઘરકે બાહર જર છે સરમાં સહૂથી શાહ.
જરપર ધરશે હર નિગાહ, બાપ પીસર કે આલ્લા શાહ,
ઓરત બી નહિ કરશે, તે વરની ચાહ.
પૈસાથી જ્યાં છે દિલચાહ, જરવીન જગમાં છે તબાહ,
ખાવિંદ ઓરત પણ છે, જરના દિલચાહ.
પૈસો ધરતીનો છે શાહ, જેની હરગમ છે સર ચાહ,
સહુમાં આલા દાના આકીલ છે જર શાહ.

કોરસ.

પૈસા પૈથી સહુને ચાહ, હૈયામાં જર સહુને વાહ,
હસ્તી નિસ્તી ને વસ્તી છે, પૈસાથી છે હરહર ગાહ.
એટા બનસે તે બેચાહ, પેદર બેજર જો તબાહ;
બે ચાહ, બે જાહ, બધે જરની ચાહ, હરહર ગાહ.

બમનદારૂ-શામ શેઠ, ઝાવો તો તમુને ઝાલેઝર શેઠ બોલાવેશ.

શામ-શું કાંઇ નવો ઘોટાલો છે કે? તેહમી હું હમના આયો.

(શામ જાયછે.)

બમનદારૂ-બાઇ તેહમીના ઝુવોની ઝી હવે આપરે કાંઇ ઓં રઇએ નહિ જો. એ બાય બધા ઘરક ધુઝારા મારેથી નથી જોવાતા. બચપણથી તમારા બાવાના કારભારી તરીકે હું રહ્યો તે હવે ઝાને છુટું પટતાં ખડાય વાદ આવશે, પણ લાચારીએ તેમ કરવુંજ પડશે.

તેહમીના-હા, બમનદારૂ બધાંનો એવોજ હાલ છે.

બમનદારૂ-પણ હું એમ કેરા માગુંશ કે આપરાં ઘેરમાં જે બાય બધા ભેદ ભરમો ચાલેશ તેની મને ઘણીજ ફીકર લાગેશ, કે બધાનું તો સમઝયા પણ ટમારૂં શું થશે?

તેહમીના-બમનદારૂ ખરેખર મને પરણાવીને માય નાતરે ગીઆં હોતે તો પીરા ઓછી થતે.

દારૂ-પણ ખરેખાટ ઘડઉઘડપણુ દશ દશ વરસો સુધી રંડાપો ભોગવી ચાંદનબાઇને એ શું શુજયું? એટો પેલા કેશટેમ "ફવાબ જાય ને શેરા આવે, ને વગર દાંતવાલાને ખામો ભાવે" તેમ થયું; પણ બધાં ગામમાં ફજેટાના પારાવાર થશે; લોકો તરેહવાર બોલશે; તમે જાનોશ કેની કે "ખલકકી ઝબાન ને ખોદાકા નકકાર" પણુ એવન શું કરે, "કરમની કોહની ને કોઇએ નાહ ઝોહણી, કરમનું ઝોડું એક ધમેરૂં ને બીજું ઘોડું."

તેહમીના-અરે મુંગારેવો, તેજ મુવો ખોરકો વાંદરો સાંમેથી આવેચ.

(કોલાજી દાખલ થાયછે)

કોલાજી-કેમ દીકરી સુખી છેની? આય જોગતો છે કોણ? તમારા લોકોનું અસતમ અફ્રરગાન ભનવા રાખીયોચ કે?

તેહમીના-(સ્વગત) મુવોરે, તું તાહરૂંજ અસતમ ને અફ્રરગાન ભનાવની (કોલાને) એતો હમારા ઘેરના કારભારી બમનદાર છે; બીચારા હમારા બાવાના ગુજરવા પછી હમોને ઘણીજ સંભાળથી રાખનાર હમારા મુરબ્બી જેવા છે.

કોલાજી-તો, તો, બીચારો ઘણો અશરાફ દેખાયચ.

બમનદારૂ-અરે અશરાફ કે કમઝાત એટો જીવ જાને તો ઘણું છે.

કોલાજી-તમુને આજથી નોકરીપરથી રજા આપવામાં આવેચ. તાહરા સરીખા અસતમ અફ્રરગાન કરનારાઓનુ હ્યાં કસું કામ નથી.

બમનદારૂ-ને, ટમારા જેવા ખાધ્યાં નશીશાલોને તોં એક અથોરનાન બચ્ચો કદી રહી સકેચ નહિં, પણ હું તો આએ મારી ગરીબ ગાય જેવી ટેમીના ઠેકાણે પરે ને પછીજ જાંવાશ. ચાંદનબાઇએ તો ગુપચુપ એવું કોમ કીધુંય કે પેલી કેવટ છે તેમ "ખીચડીમાં ગોલ નહિ ને નાટરામાં ઢોલ નહિ" તેમ છુપાછુપ લગન કરી, ગાયને દોહીને વાંદરાને પાયુંશ.

(ગુસ્સામાં ચાલી જાય છે.)

તેહમીના-અરે અફ્રસોસ! કેવી મુસીબત, કેવો સનજોગ, કેવો હીનપસ્તી ભરેલો સમો.

ફ્રોલો-દીકરી તેહમીના, પેલો અંધ્યારડો મને તરેહવાર બોલી ગીઓ

તો તેં તેને રોકયો નહિં; તે મને વાંદરો કહી ગીઓ: પણ શું હું વાંદરા જેવો લાગુંચ વારૂં ?

(કોલો પાસે જાએછ)

તેહમીના-(ખીસતી જાએછે) તમે વાંદરા જેવા લાગેચ કે નહિ, તે મને પુછવાના કરતાં આરસીમાંજ જોવોની (સ્વગત) મુવો ચીંપાનજી વાંદરા કરતાં બદતર લાગેચ.

કોલો-(આગળ જાય છે, તેહમીના ખીસતી જાય છે) શું તુને મને જોઇને સુગ લાગેચ કે દીકરી ? તું ખીસતી કાંય જાએચ ?

તેહમીના-તે. ખીસતી નહિં જાઉં તો શું કરૂં ? તમે મુવેલા ઉંદર જેવા વાસ મારોચ.

કોલો-કેમ દુકતી એક વખતે તો પાણીમાં ગોટાં ખવારયાં હવે જેમ પેલા મરકીના ઉંદરોને ધાસલેતતેલમાં બારી મુકેચ તેમ સલગાવી મુકવાનો ટાગરો રચ્યોચ કે શું ? કે ઉંદરનો એલકાબ આપેચ. વારૂં કંઇ નહિ સુખી રેહ. વારૂં પણ પેલો શામ છે, તે ત્યાં શું કરવા રહેલો છે ? કોઇ બબરચીનાં હાથ નીચેનો લાગેચ.

તેહમીના-બરીયારે તમે બોલતા, બબરચી કોણ, એતો મારો વાહલો, બવીશનો ભરથાર છે.

કોલો-શું તારો ભરથાર ? કદી નહિં, મારો જીવ જાય તોબી નહિ. જે દુકતાએ તારા બાપને પાણીમાં દુબારીયો, તેની સાથે તુંને હું કદી પનવા દેવસ નહિં. તેના કરતાં તો જો તું સુખીજ થવા માંગતી હોય તો પેલા મેલા ધોરખોદુનો દીકરો છે, તેબી ખાંધ્યોજ છે, તેની સાથે તુને હું ગોઠવી આપું ?

તેહમીના-મુવા, તમે નીકલો ત્યાંથી, ખબરદાર જો એવી બેઅદબી માહરી આગલ કાધીચ તો, તમે હમારા ખાનદાનને લીનું લગાડનારા એબ્યલ છેઓ.

કોલો-શું, એબ્યેલ છેઓ ? સેવક જયારે જાહાંગોરડીમાં દંડેરાબંધ ફરતો તો, અને તાહરી માંય તે માહરા દંડેરા ઉપર તો મોહીત પડીતી, ત્યારે જો હું એબીયેલ હોઉં તો એક એબીયેલને તારી માય, તારા બાપ તરીકે પસંદ કરીને લાવેબી ?

તેહમીના–મુવા તમે, મારા બાવાના નામપરથી ઓવારયા (સ્વગત) મુવાનો ઠાઠ તો જુવો;. મુવું જાને નકરં વનવાથલું.

કોલો–પણ અફસોસ તોં એં લાગેચ, કે ત્યાંથા નીકળીયા પછી તારી માય સાથે પાંચ મિનિટ પણ વાત કરવાની મને તક મલી નથી.

(નરીમાનનો અંદરથી અવાજ આવે છે)

નરીમાન–(અંદરથી) મુગી રહે; હું એક હરફ પણ સાંભલવા માંગતો નથી.

તેહમીના–(સ્વગત) અરે મોહકાણ, મુવો હ્યાંથી પતે તો સારૂં.

(શામ દાખલ થાય છે)

તેહમીના–(શામને) શામ; કંઇબી કરીને આય મુવા વાંદરાને અંદર લઇ જા,. નરીમાન હ્યાં આવેચ.

શામ–(તેહમીને) અફસોસ; એ ઘેલા ધુવરને જોતાંજ મને ઝનુન છુટેચ, પણ નાચાર, આપરી મતલબ સાંધવા જ્યાંસુધી બીચારો જાલ, શેહેરાં સાથે ગોઠવાએ તાં સુધી, એ એઅના કોથરાને નરીમાનથી દૂરજ રાખવો જોઇએ.

(કોલાને) કેમ કોલાજી શેઠ જરા ચાલસો ? આએ કોનઝરવેટરીમાં, ઝાડપાનનો ઘણો સારો સંગ્રહ છે.

કોલો–નીકલ લુચ્ચા, વરી દુબારવાનો વિચાર છે કે શું ? હું સમજુંચ, મને ફુસલાવવા આયો હોસે, પણ તેહમીના સાથે હું તને કદી પરનવા દેવસ નહિં, નીકલ હ્યાંથી. માહરે સંધ્ય જોવો નથી, ને સંધા મુકાવવી પણ નથી.

શામ–અરે ના પનવા દેતાની, મને કહાં હમણાં પરનવુંચ, એતો તમારા જેવા જુવાન જોન હોય તે એમ પાછા પરને. હું તો મકુજે જરા અંદર ચાલો તો થંડકમાં બેસીને જરા છાંટ્ઠ પાણી લઇએ, આજે સરદી ઘણી છે.

કોલો–હં છાંટો છે કે, પણ મને તો જરા કાચ્ચો બ્રાનડીજ ચાલશે હો. જ્યારથી તેં મને પાણીમાં ડુબારીયોચ કની ત્યારની મને જરા જરા વારે તાહર ચહરી આવેચ ને પેટમાં પાણી તો ગુર ગુર, ગુર ગુર બોલ્યાજ કરેચ.

(તેહમીના; શામ અને કોલાજી ત્રણે જણુ જાયછે,
નરીમાન તથા શહેરાં દાખલ થાય છે)

નરીમાન-બોલ શેહેરાં, શું તું એમ કહેવા માગેચ, કે હજુરતું તેને ચાહેચ ?

શેહેરાં-હા, વાહલા બાવાજી, હું હજુર મારા જાલને ચાહઉંચ, અને સદા ચાહવસ. એક સાચ્ચો પ્યાર, ગમે તેવાં દુઃખોથી પણ હારી ખાતો નથી, સંકટોની તે પરવા કરતો નથી. ઓરત અને મરદનો પાકીજે પ્યાર, એક ખોદાઇ બક્ષેસ છે, અને તે બક્ષેસ મારા અંતઃકરણમાં દાખલ થઇ ચુકીચ, તો ઓ વાહલા મુરબ્બી, મારા જાલને હું કેમ ભુલું ?

ગાયન.-૧૮ મું.

સોચે, દિલઆ જનાવે, જી ભૂલાવે, "એક મનમાં,
વીન ચાહ કોઈ તનમાં, જે ચાહું મારે જાન.—
મ્યાન માહી જો સમાઇ, એક કારી, છે કટારી;
સાચ, સાચ, સાચ.
મ્હાગાં છે રાહામાં, મ્હારા જહાંમાં મ્હામાં,
જીગરમાં એક જાન—સાચ.
જગનો મશહૂર સખ્ત બેવફાઇ કરવા દરમ્યાન,
દિલતો એક છે તેમ રહેસે વચનપર હરઆન.—

નરીમાન-પણ દીકરી, તારા આય છાકટ સસરા કોલા સાથે તું રહીજ કેમ શકસે ? એક એબીયલ તથા બદનામી પામેલાની સંગતથી બીજાં સારાં માનસોને પણ તેની અસર લાગુ પડેચ, તેથી સારાં માણસોએ તો તેવી સંગતથી દૂર રહેવુંજ જોઇયે. જાલ તારો ગમે તેવો વાહલો હોય, પણ જ્યારે તેનું કુંટુંબ નાલેશી ભરેલી વલન અખત્યાર કરે, ત્યારે તેવાની સંગત તજી દેવામાંજ શોભા છે.

શેહેરાં-વાહલા બાવા, જનમવું પરણવું અને મરણ પામવું કાંઇ કોઇના હાથમાં નથી, તે કામ પાક પરવરદેગારનું છે; તેથી હું અરજ ગુંજારીને કેહવુંચ, 'કે સારી ધારણાથી મેં કીધેલા મારા વિચારને માટે તમે ઉતાવલા પડી ના જાઓ. દરએક દુનિ-

થાઇ કામનો વકીલ અને મુખત્યાર તે ખોદાતાલા છે; વાસતે હરએક ભલી મુરાદ તેનીજ મદદથી ચાહી તેનીજ મરજી ઉપર આધાર રાખો; તેની મરજી હોસે તોજ મારો અચ-બુચ મેલાપ થયો કેની ?

નરીમાન-હા દીકરી એમાં કંઇ કુદરતનો ભેદ હોવોજ જોઇયે; પણ હું ઇચ્છુંચ કે તું તે દાહાડે તોફાનની વખતે બાહેર ગઇ નહિ હોતે. પણ તારો આએ છાકટો સસરો કોલો છે, તેની સાથે તુને નથીજ પરવરવાનું.

શેહેરાં-બાવા એ છાકટો થાય, કે ગમે તે. મારી સાથે એને કામજ શું છે ? વલી જાલનો વિચાર પરણ્યા પછી આ ઘર છોડી દેવાનો છે.

(જાલ દાખલ થાય છે.)

નરીમાન-જાલ, તેં મને ઘણીજ નાલાયક રીતે ઠગીયોચ.

જાલ-ખાનબાહાદુર સાહેબ, ફકત વખતને આધીન થવા સીવાય મેં કશું વધુ કીધું નથી; મારાં માયના પાછાં પનવાની વાત હું જાનતોતોજ નહિ.

નરીમાન-હા, આજે બપોરે જયારે આપરી મુલાકાત થઇ, તે વખતે તું તારા માયના બીજવર લગનથી, અનજાન હતો, એ તારો એકરાર પ્રમાણિક છે, અને તે હું ખુશીથી માનુચ.

જાલ-તમારો ઉપકાર થયો સાહેબ.

નરીમાન-પણ તેં તેમાં ખુલ્લે ખુલ્લી ઠગાઇ વાપરવાની તજવીજ કીધીછ.

જાલ-ખુલ્લે ખુલ્લી તજવીજ નહિં સાહેબ.

શેહેરાં-નહિં બાવા, તમારેથી છુપાવાનું કારણ બીજું ઉતું.

જાલ-જો કંઇ પણ ગેરવાજબી રીતે હું વરત્યો હોઉં, તો તેનું કારણ પેલો કંગાલ કોલો છે.

નરીમાન-એ માણસનું ફરીથી મારી આગલ નામ ના દેતો; નહિં તો આએ મારી દીકરીને લઇને ચાલતીજ પકરસ. એક કંગાલ ખાંધ્યો, કે જે બધાનાં મરવાની આતુરતાથી વાર જોય, તે શું મારી દીકરીનો સસરો ? કદી નહિ !

જાલ-(સ્વગત) બુઢો પાછો વિચાર ફેરવેચ કે શું ? (મોટેથી) સાહેબ, મહેરબાની કરી, જરા મારો ખુલાસો સાંભળો; એણે મારાં માયને એક મોટી નાણાંની રકમ આગળ ધીરેલી ઉતી, કે જે વીશે હમો તદન બે ખબર હતાં, હવે જ્યારે એ લુચ્ચાએ જાન્યું કે મારાં માય જહાંબોરડી પોતાની જાગીરનો બંદોબસ્ત કરવા ગીયાંચ, ત્યારે એ તેવનની પાછળ ગીઓ, અને ત્યાં પોતાની આઇતી મળેલી દોળતની ધુળ મારાં માયના આંખમાં છાંટી તેવનને ફુસળાવ્યાં, જરા રરયો, અને ગરીબ બીચારાં માય, બીસ્યાર દોલતપર લળચાઇ તેની સાથે જોરાયાં.

નરીમાન-પણ એ નાપાક હ્યાં મુવોચ કહાં ?

જાલ-હોસે સાહેબ, હઇઆંજ કેયે ધકેલા ખાતો હોસે, પણ ખાનબાહાદૂર સાહેબ, તમે બેફીકર રહો, હું એને મારા રસ્તામાંથી દૂરજ કરસ.

નરીમાન-શું કંઇ એનું ખુન બુન કરવા માંગેચ કે ?

જાલ-અરે નહિં રે સાહેબ, મારી કેહવાની મતલબ એમ, કે હું પરણીને એનાથી જુદોજ રેહવસ.

નરીમાન-વારૂં, પણ તારાં માય કહાં છે ?

જાલ-થોરા વખતમાં તમોને મળસે સાહેબ.

શેહેરાં-જાળ, હું ઘણીજ ખુશી છેઉં, કે હવે આપુને ફીકર રાખવાનું કાંઇજ કારણ નથી. બાવા સમજેલા લાગેચ.

જાલ-હા, તોફાનમાંથી તો આપરે સહિસલામત બાહાર નીકળેલા છઇયે, પછી તો વરી કોન જાણે.

શેહેરાં-બાવાને પેલો કોલો મળે નહિં તો સારૂં.

જાલ-અરે બનતાં સુધી તો હું તેને મળવા દેવસજ નહિં.

નરીમાન-ચાલ દીકરી, જરા આપરે બે ઘડી દરીયા આગળ ફરી આવીયે, મારે તુંને કાંઇક કેહેવું છે.

શેહેરાં-હા બાવાજી ચાલો.

(શેહેરાં તથા નરીમાન જાય છે. તેહેમીના ને શામ દાખલ થાય છે.)

તેહમીના-જાલ, કાંય નરીમાન સમજ્યા કે ?

જાલ-હા.

શામ-"વેલ, દૅન આઇ કૉનગ્રૅચ્યૂલેટ યુ."

જાલ-"થેંક યુ." પણ હું તો શેહેરાંને ખોઇ બેસવાની અની પરજ ઉતો હું.

તેહમીના-પણ હવે તો વચમાં કાંચડ જેવું કંઇ નથીની ?

શામ-કાલે તારાં લગન થઇ જાય તો ઠીક.

જાલ-પેલો કોલો વચમાં આવશે તો વરી મને બીક લાગેચ કે નરીમાનનું કાતરયું ધસી જશે.

શામ-આપરે કોઇ બાહાને એને પટાવ્યે.

તેહમીના-શું મુવાને ઝેર આપીને પટાવવા માંગેચ કે શામ ?

શામ-અરે નહિં રે, એને કેથે એની મેર, પેલી મેર ઉનચો નીચો કરી દઇયે.

તેહમીના-એહેસ્તી બાવાનું તો રૂંવેરૂવું ધ્રુંજતું હસે જો. એ મુવો કાંહાંથી આવીને ગગરયો ?

(બમનદારૂ દાખલ થાય છે.)

બમનદારૂ-(બબરાટમાં) ઝોલેઝર શેઠ તમારા માયઝીના બી શું ભોગ લાગાટાં તે પુરા કીધાં, પેલો શાકટો આખું ઘેર ઉઠલ પાઠલ કરેશ, ને પી ધરાઇને ટાટ થઈ ગીયોશ.

જાલ-કોણ ?

બમનદારૂ-વરી કોણ, તમેબી. ઓ બીઝો શાકટો શે કોણ; પેલો તમારો નવો બાપ કોલો.

તેહમીના-ખબરદાર જો બમનદાર, મુવો એ સાનો હમારો બાપ ?

બમનદારૂ-વરી શાનો કાંએ ? એટો તમારો શાવકો બાપ દરીજ શુકો તો. એ ધપી જાશે એટલે દરાનબાઝની કરાકુટ ટમારેઝ માંઠે ચોંટીશ તો.

જાલ-પણ એ હમના મુંવોચ કહાં ?

બમનદારૂ-અરે સાહેબ-શાકટો ધુન થાંઇને હોંશના મોટાં પીજરાં આગલ ગોટાં ખાટોટો, તે મેં શું કીધું, લાગ ઝોઇને પીઝરાંની

અંદર ઢકેલી દીધો, ને ટાઢું મારીયુંસ. ઘેરનો ખાધો ઝાને શતરી પલંગપર શુતો હોએ તેમ ઘુરરર ઘુરરર ઓંગ કારેશ.

જાલ-હંકે બમનદાર, ત્યારે તો એને એમજ રહેવા દેજો.

બમનદારૂ-અરે સાહેબ મારૂં માનો ટો. પાંઝરૂંજ એમનું એમ વિકટોરયા ગારડનમાં મોકલી આપો, કે એક નવી જાતનો વાંદરો આયોશ, ટે પરઝેટ મોકલ્યોશ.

(જાય છે)

તેહમીના-મરેરે મુવો, પીંજરાંમાં બંધ પરયોચ, ત્યારે રખેને ખાનબાહાદૂરની નજર પરે, એમ જો થયું, તો કાલનો દુકાળ આજે પરશે.

શામ-ચાલની જઈને એનો નીકાલ કરગે;

(શામ તથા તેહમીના જાય છે)

જાલ-આજનો આજ બધો બંદોબસ્ત થાય; ને આવતી કાલે મારાં લગન થઈ જાએ તો બસ; હવે માયજીને ખાનબાહાદુર સાથે મેલવવાં જોઇએ; આહા, આટલી મુશકેલી છતાં જાલ, તું નસીબવંત ખરો હં.

ગાયન—૧૯ મું.

ચાહ, રૂપરંગે પામી દિલદાર, મ્હરે ખુદા;
થસે લગન, સંગ સાથે સગન—ચાહ.
દરેક વિતી વધન, પ્યારી જીતી તદન,
મળશે પ્યારૂં બેમૂલ, મારૂં ગુલશને ગુલ, આ આન.—
ખુદા મહેરથી પામી ઉમેદો, સંગ સુખી મલી આજ;
ચમન થઇ મારી, મલી પિયારી,
પ્યારીની દિલદારી મલી, ચાહત વ્હાલી જાન જાન;
કરમે લખ્યું બન્યું આખર, ફલશે દિલ ચિતાર.—

(કેરસાસ્પજી દાખલ થાય છે)

કેરસાસ્પજી-આહા, આયજ મારો દીકરો જાલ લાગેચ. જાલ દીકરા મને ઓરખેચ કે?

જાલ-નહિં, કોણ? (અજાએબીથી)

કેરસાસ્પજી-કોણ, હું તારો બાપ કેરસાસ્પજી.

જાલ-(ઘણા હરખથી) કોણ મારા બાવા કેરસાસ્પજી ? બાવા તમે જીવતા છેઓ ?. (તેવનને ભેટે છે.)

કેરસાસ્પજી-હા દીકરા, જીવતો છેઉં. હું કાંઈ દાહારે મરી ગીયોજ નથી; પણ દીકરા તું એમ સફેદ પુની જેવો કેમ દેખાયચ, તું સારી પખે તો છેની ?

જાલ-પણ બાવા ઉભા રેહો, તમેજ કેરસાસ્પજી બાવા છેઓ, કે પેલા હૅમલેટના ભુતની કાની ચેતવણી આપવા દખમામાંથી પાછા આયાચ ?

કેરસાસ્પજી-નહિં દીકરા, હું ભુત નથી, પણ ઍશમરનરના ખાનદાનનો કેરસાસ્પજી, તથા જાલ અને તેહમીનો બાપ, અને ચાંદનબાઇનો હકદાર ખાવીંદ છેઉં; પણ દીકરા તું મને ભુત ગનેચ, તેનો સબબ એ, કે તમે લોકોએ મને પાછો જીવતો જોવાની આશા નહિ રાખેલી, તેથી તારી નજરમાં હું ભૂત લાગુંચ.

જાલ-અરે હારે બાવાજી, હમે તો બધાં તમુને મુવેલાજ જાનતાતા પણ જ્યારે તમે જીવતા છેઓ ત્યારે હવે શું થશે અફસોસ!

કેરસાસ્પજી-કોંએ, હવે સાનો અફસોસ, હું જીવતો છેઉ તેનો ?

જાલ-નહિ રે બાવાજી, પણ તમે જીવતા કાંય રહ્યા ?

કેરસાસ્પજી-જીવતા કાંય રહ્યા એટલે ?

જાલ-અરે નહિં રે, જીવતા કેમ રહ્યા ?

કેરસાસ્પજી-હું જે સ્ટીમરમાં ગીયો તો, તે "એઝાક્ષ" આગલ તોફાનમાં સપડાઇ, અને હું તથા એક ખલાસી સીવાએ. એકેકે એક માણસ ડુબી ગીઆં, સાત દિવસો સુધી હમો ખુલી બોટમાં રહ્યા, અને "ફીઝી" જતી એક સ્ટીમરે હમોને ઉપાડી લીધા, ત્યાંથી "ન્યુકેલેદોનિયા" તરફ મેં સફર કીધી, અને "વૅાલ પ્રેસો" જતી એક સ્ટીમરની પેસેજ લીધી.

જાલ-પણ હું અજબ થાંઉચ કે તમે જીવતા છેઓ, એવી ખબર, તમોએ હમોને પોંહોચારી કાંય નહિ ?

કેરસાસ્પજી-મારાં જીવતા રહેવાની ખબર પોંહોચારી તમુને અજબ

કરતે, તે કરતાં હું પોતેજ લ્યાં આયોચ, તેથી તો તમો અજાએબીમાં ગરકાવ થઇ જશો, પણ દીકરા તારી માએ કાહાં છે, કંઇ જનાતી નથી?

જાલ-માય? માય તો......હવે બાવાજી તમે પોતેજ અજાએબીમાં ગરકાવ થશો.

કેરસાસ્પજી-એ ખોદા શું મરી ગઇ?

જાલ-(સ્વગત.) તમુને તો તેવનને મુવેલાંજ ગનવાં જોઇએ.

કેરસાસ્પજી-બોલની દીકરા ધંધેટાયા શું કરેચ; ગુજરીજ ગઇ કે શું?

જાલ-માયે તમારી સ્ટીમર ડુબી જવાની વાત સાંભલી અને એકેકે એક માણુસ સ્ટીમરપરનું ડુબી ગીયું એવી ખબર લ્યાં આવી કે તમોને પણ ડુબીને મરી ગાએલા ધાર્યા ને......

કેરસાસ્પજી-અને તેથીજ તે તુતેલાં દિલે મરી ગેઇ હોસે.

જાલ-હા અફસોસ, તેવનને તો ખાંધ્યો લઈ ગીઓ.

કેરસાસ્પજી-અરે અફસોસ, ખરેખર તે મરીજ ગેઇ. અરે તે મરી ગેઇ તેથીજ ખાંધ્યાં લઇ ગીયા હોસે કેની? (રડે છે)

જાલ-બાવા ના રરો, (સ્વગત) ખોલાસો કરતાં મારી છાતી ધરકેચ.

કેરસાસ્પજી-આહા: બૈરાંઓના ચાહાની આપરે કેટલી થોરી કદર બુઝીયેચ, મારી ચાંદન મને કેવી ચાહાતીતી?

જાલ-(સ્વગત) બાવા પાછા ફુટી નહિ નીકલતે તો ઘીક પડતે.

કેરસાસ્પજી-કોઈ બીજી બૈરી હોતે તો બીજું ઘેર કરતે, પણ તારી માય તેવી નહિં ઉતી.

જાલ-ખરૂં છે બાવા (સામ દાખલ થાએ છે) અહીં આવ શામ, (કેરસાસ્પજીને) બાવાજી આએ મારો પુરાનો દોસ્ત છે (સામને બાજુએ) શામ, ખોદા ખાતર જા અને માયને અહીં આવતાં અટકાવ.

શામ-કાંય? એ વરી આએ કોણ?

જાલ-મારા બાવા, જેવન દરયામાં ડુબી મુવાતા, તેવન સહિસલામત પાછા આયાચ.

શામ-વાહ, બાવા? એબી ઠીક, તારા બીજા બાવા દરયામાં ડુબતા

બચીને આયા, ને આય પેહેલા બાવાથી પાછા દુએલા ફુટી નીકલ્યા કે ?

(તેહમીના દાખંલ થાય છે. જાલ તેહમીનાની આડે એવી રીતે ઉભો રેહેચ કે જેથી કેરસાસ્પજી દેખાય નહિં. કેરસાસ્પજી એક ખુરસી પાસે પોતાનું મોઢું બે હાથે તે દાબી વિચારમાં ઉભા છે, શામ બાજુએ ઉભો રહીને બધાંને જોય છે.)

જાંલ-તેહમીના, મારી વાહલી બેહેન, સાંભલ, ધભરાતી ના. ધાર કે મારા બાવા ને તારા બાવા, ને ટુંકમાં કેહુ તો બેઉના બાવા......

તેહમીના-કોણ કોલાજી ચીંપાન ?

જાલ-નહિં નહિં, એ ધાઇ પરેલો બાપ નહિ. આપરા પોતાના બાવા, કદાચ દરીયાની તલેટીમાંથી પાછા આવે, તો તેવનને લ્યાં છુપાવવામાં તું મને મદદ કરશે ? કે જેથી કરીને માયના લગનની વાત તેવન જાનેજ નહિં. બાવા તો એમજ ધારેચ કે આપરાં માય મરી ગીયાંચ, અને હાલ તુરત તો તેવનને એમજ ગોટાં ખાવા દેવાં જોઇયે.

તેહમીના-(ઉસકેરાઇને) ઓ જાલ આજે તું એમ ઘેલાં શું કરેચ. ભેજું ઠેકાણે છે કે નહિ; પણ તેવન લ્યાં છેજ કહાં ?

જાલ-પેલા તાં ઉભાચ જો.

(કેરસાસ્પજી તરફ જાલ આંગલી કરે છે અને તેહમીના ખુશાહાલી સાથે કેરસાસ્પજીને ભેટવાં ધસી જાય છે.)

તેહમીના-કોણ બાવા ?

કેરસાસ્પજી-ઓ મારી વાહલી દીકરી.

શામ-(જાલને) એ આએ બધો છબરડો તો વંચાયોજ જાએચ (હસે છે.)

જાલ-શામ નીકલ લ્યાંથી. ખોદા ખાતર ચાલી જા, નહિ તો બચ્ચા તારૂં માથુંજ ભાંગી નાખસ.

શામ-અરે ભાંજ બેલાશક ભાંજ, પણ જયાં આવા હસવાનાં ભાવટા પડે ત્યાં હસવું થોભાવી કેમ શકું ?

જાલ-હવે જા બા જા, ખોદાને ખાતર જા.

(શામ જાય છે.)

કેરસાસ્પજી-તેહમીના દીકરી તું ઘભરાયલી કેમ છે ?

તેહમીના-હા, બાવા હું ઘભરાયલીજ છેવું, કારણ કે ઘભરાટના ઘોટાલા ઉપરાસાપરી ઉભરીયાજ કરે છે.

જાલ-બાવા ઓ બાવા તમે પાછા જાઓ, ચાલો હુ બી તમારી સાથે આઉં ?

કેરસાસ્પજી-એટલે ? મારાં બચ્ચાંઓ એમ ઘાભરાં કેમ પડોછ? ત્યારે તો હુ વધારે ઘભરાવશ. હજુર તો મને તમારી આગલ મારો પોતા વીસે ખુલાસો કરવોછ. હવે જયારે તમારી બેહસ્તન માય ગુજરી ગેઇછ ત્યારે તો મને તમારી આગલ કંઇ પન ધાસ્તી વગર ખોલાસો કરવાની તમે પરવાનગી આપો.

જાલ-પરવાનગી ? હમારી પરવાનગી સાની ?

તેહમીના-બાવા, વરી તમારો ખુલાસો શું છે, ને તે ખુલાસાને ખાતર હમારી પરવાનગીની જરૂર શું છે ?

કેરસાસ્પજી-ગરીબ બીચારી ચાંદનબાઇ, જો કે બેહસ્તનનાં મરણથી મને તો ઘણોજ સંતાપ થાએચ, પન વલી તે સંતાપની સાથે મને એવડો સંતોશ ઉપજેછ, કે મારો ઘણીજ આસાનીથી છુટકો થયોછ.

જાલ-આસાનીથી છુટકો થયો તે શું ?

તેહમીના-(મનસે) વરી બાવાએબી કંઇ ગોરો પીંડારો વારીગોછ કે શું ?

કેરસાસ્પજી—જોવો સાંભલો, આસરે દસ વરસની વાત ઉપર વોલ્લેસા ખાતે હું હતો, ત્યાંથી હું આફ્રિકા વેપાર માટે ગીઓ હતો અને ત્યાંની ઝેરી તાપની સખત માંદગીથી પટકાઈ પડયો હતો. ડાકટરોએ મારી આશા મુકી હતી, હું ત્યાંની ઑસપીટલમાં પડેલો હતો, તે ઑસપીટલની અંદર ત્યાંની જાતની એક નર્સ મારી સારવાર કરતી હતી. વગી તેણી આપરી તરફની હિંદુસ્તાની ભાષા પણ સેજસાજ બોલી શકતી હતી, તેથી તેને મારી સાથ ઘનીજ ધારી ઓરખાંન પડી અને તે ઓરખાને કંઇક બીજુંજ રૂપ લીધું.

જાલ-બીજું રૂપ એટલે ?

તેહમીના-ઑસ્પીટલની એક નર્સ? અને વરી તેની સાથે ધારી મિત્રાચારી? અને તેં મિત્રાચારીએ કંઇ બીજું રૂપ પકડ્યું તે શું?

જાલ-(સ્વગત) બાવાનાંબી ઢોંસ ઢીલાં લાગેચ.

કેરસાસ્પજી-જોની દીકરી તે એજ કે તેની સાથે મારાં લગન લાગાં.

તેહમીના-(ચીસ પાડીને) ઓ મુવારે તમે બાવાના થતા; લગન લાગાં?

જાલ-(ઘણુંજ ગુસ્સાથી) આફ્સોસ? તમે એક જુદદીન ઓરત સાથ પરણીયા, એ સાંભલી મારા રૂવેરૂવાં કમકમેચ. તમારા જેવા પાકટ ઉમરનાં અને એક આબરૂદાર લેખાતા ખાંનદાનનાં શખશ, જો એવી હીનપસ્તીભરી દીનદુબાંઉ વલાન અખતીયાર કરે, ને પછી હમારા જેવા જુવાનો તેવે પગલે ચાલે, તો તેમાં નવાઇ શું? અફ્સોસ! સદહજાર અફ્સોસ!

તેહમીના-જાલ હવે ધીરજ રાખ. હવે તો આપરો કસો ચારો રહેવાજ નથી..

જાલ-પણ તે જાતની કોન મુવેલી છે?

કેરસાસ્પજી-કહુંની મેં ત્યાંનીજ જાતવારી છે. પણ રાંડ ઘનીજ આકરા સ્વભાવની છે.

તેહમીના-પન બાવા તે રાંડ ત્યાંજ મુવેલી છે કેની?

કેરસાસ્પજી-નહિ, એજ તો એક આફત છે.

જાલ-ત્યારે શું તેણીને તમારી સાથે લાવેલા છેવાકે!

કેરસાસ્પજી-નહી હું સાથે લાવેલો નથી, પણ તે મારી સાથે આવેલી છે. રાંડે તો એક શેકારી કુતરાની માફક મારી પુઠ પકડેલી છે. અને ખબર કાઢવા મુજબ તે એક બીજી સ્તીમરમાં આવીછે અને મુંબાઇની ગોદીમાં આજેજ બપોરે તે સ્તીમરે લંગર કીધુંછ.

જાલ-પણુ તે દાકનને હ્યાં લાવતા નાં.—

કેરસાસ્પજી-પણુ જોની દીકરા જાલ, જરા સાંભળ. હવે તે જો હ્યાં આવે તો અરચન શું છે. તેને હું એક જુદા બંગલામાં રાખસ. તે જયારે હ્યાં આવીછે ત્યારે કંઇ તે પાછી જવાની નથી; કેમ દીકરી તેહમીના તેને હું જુદી રાખું તો પછી તમુને અરચન સાંની?

તેહમીના-દૂર રહેવો મારી નજદીક નાં આવો. અફસોસ છે કે મારી ઉમરની એક નિરદોશ કુમારી દીકરી આગલ તમે એવા બે મહલ્લાજા ભરેલા ખુલાસા કરી, વરી તેનો મારી પાસે જવાબ માંગોછ? મુઈ તે અંહી રહે કે જઇને જહાનમમાં રહે હમુને તેની થોરી પરવા છે. જાલ વરી આએ બીજી આફત! હવે શું ઉપાય?

જાલ-હવે ખુદા જે કરે તે ખરૂં. બાવાના આવાં કોતક અને માયનો જબરો સંતાપ.

કેરસાસ્પજી-અરે દીકરા હવે બેહસ્તનને વાસ્તે સનતાપ કરીને શું કરશે. જે બનનારી હોય તે બન્યા વગર રહે નહિ. તેમ માયનાં બાબમાં એમ બન્યું ને મારા બાબમાં તેમ બન્યું, અને જયારે એવા ડબલ સંજોગો સાથે થયા ત્યારે તો હું કેહુંચ કે મારી બીજી બૈરી ત્યાં આવે તો હવે અરચન સાની? વરી સાંભલો હું મારી સાથે બાસિયાર દોલત લાવેલો છેઉં અને છેલ્લી ત્રાંન્સવૅાલની લડાઇ વખતે મેં બોઅરો પાસે એવા કિંમતી હીરા ખરીદેલા છે, કે જો તે વેચાય તો એક ગનજાવર દોલત મારી પાસે થાય. મારા પૈસાથી હું બધો તેનો ખરચ છુટોજ રાખસ અને વલી માહરા પૈસાથી હું બધો ઢાંક પીછોડો કરી શકશ.

જાલ-અફસોસ! સકમાઇથી રંજ અને જહેમતથી પેદા કીધેલો પૈસો આવી ગેર રીતે કેટલાકો ઉડારી પોતાની કોમની કેવી ખરાબી કરેચ તે તેવો સમજી શકતાં નથી. જો એજ પૈસો સમારગે વાપરી, પહેલાં પોતાના ઘેરને તપાસી પછી કોમના કેટલાક ખરેખરા હાજતમંદોને મદદ કરવામાં વાપરે તો તેથી હમ કોમને મદદ કરવાનું પુન હાંસલ કરી તે પાક પરવરના ફરમાનો સાચવવાની કિરતી લઇ શકે.

કેરસાસ્પજી-વરી હવે તો કાંઇ બેહસ્તન ચાંદનબાઇ પાછી નથી આવવાની.

તેહમીના-તો તો ભરોસે રેહસો.

કેરસાસ્પજી-શું ભરોસે રેહેસો? વરી મુવાં મુરદાં મસાનેથી પાછાં આવેલાં કોઈ દહાડે સાંભલ્યાંછ? હવે બચ્ચાંવો મારૂં માનો

ને મારી બીજી કલ્યોપેટ્રાને હ્યાં લાવવા દેવો, કોઇના રવાંને ખબર પડવા નહિ દઇશું. જો હિમ્મત રાખો.

તેહમીના-રાંડનું નામ કલ્યેપિટરા છે, મુઇ ખુબસુરત હોસે કેની જાલ તેથાંજ એવન લલચાઇ મુવાયતો.

જાલ-અને હવે તમેબી હિંમ્મત રાખો બાવા, માય કંઇ મરી નથી ગીયાં ?

કેરસાસ્પજી-(ચમકીને) શું મરી નથી ગીયાં ? કાંયે નથી મરી ગીયાં ? અફસોસ ? તારે તો હુંજ જીવતાં જીવત મરી ગીયો, અરરરર તે જાનસે કે હું ફરીથી પરણ્યોચ તો શું નું શું થશે. પણ ખરેખર જાલ, તેહમીના શું તેવન જીવતાં છે કે ?

જાલ-જીવતાં છે ને વરી પાછાં પરણવાંચ.

કેરસાસ્પજી-ઓ ખોદા, એ હું શું સાંભરૂચ, હું પોતે જીવતો છેઉં, કે મુવેલો, તેની મને સમજ પરતી નથી.

જાલ-તમે ? તમે તો જીવતા છેવો ને વરી હિનાયસતિની ટોક ગરે ઓઢાવીને જીવતા છેઓ. પણ હગો નિરદોસો વગર લેવેદેવે તમારાં આવા કરતુકના ભોગ થઇ પડીયાંચ, અફસોસ ! તમે જીવતી બૈરી પર બીજી કીધી, અને તેંબી વરી ધરમના ફરમાનોથી ઉલટા જઇ જુદ્દીન ઝુસરી ગરે ઓરવી. પણ તમારાં એ કરતુકની સજા આરકતરી રીતે હમોને ભોગવવી પડશે. આહા : હું આજ એક ઘણીજ ખુબસુરત, સીખેલી, દોલતવાલી અને ખાનદાની નારનો ધણી થને, અને મારી બહેન પોતાની પસંદગીના આબરૂદાર મારા દોસ્તને પોતાનો હાથ આજે આપતે, પણ ખોદા હવે તે કેમ બનશે ? તમોએ હમારૂં નખ્ખોદ વાળીયુંચ.

(ખુરસી ઉપર ફસડાઇ પડે છે, તેહમીના તેની આગલ જાય છે.

કેરસાસ્પજી-અરે પણ તું સાનો અફસોસ કરેચ, અફસોસ તો મને કરવા દે. તું તો તારી બૈરીને હજુર પરણ્યો નથી એટલા-માંજ અફસોસ કરેચ. પણ મને તો મારી બબ્બે બૈરીઓ છતાં, તે બન્નેને ખોઇ દેવાનાં ખ્યાલથી અરધું દીવાનાપનું લાગુંચ; પણ દીકરા જાલ, દીકરી તેહમીના હવે મારા આવા

ધરક ધ્રુજારાના વખતમાં મને તમોએ દિલાસો દેવો જોઇયે. હું એમ કેઉં કે એ બેમાંથી એક મરી નહિ જાયે ?

તેહમીના-જાલ, હવે બધી ગરબર છોરી આપુને શાંત થવું જોઇયે, અને આજનાં આપરાં ધારેલાં કામને હરકત નહિ થાય તેવી કાંઇ વેતરણુ કરવી જોઇયે.

જાલ-(તેહમીનાને) હા, ખાનબાહાદૂર નરીમાન હમના રખેને આં આવે, અને પેલી બાવાની બીજી બૈરી જો તેવામાં આવી તો બધો ઘોટાલો વરવાનો. હું કાંઇક તરકીબથી એવનને પણુ દૂરંજ રાખસ. આપરૂં બધું સમાધાન થાય ને પછી પાટલો ફુટે તો ફુટવા દેઓ. (કેરસાસ્પજીને) બાવા હવે બની તે બની, પેલી તમારી બીજી બૈરી હમનાં આં તો નહિં આવે ? તે આવે તો તેને દૂરજ રાખશું, ને જરા મારૂં માની તમે પણુ હું કેહું તેમ છુપાઓ. કારણુ મારાં ને શેહેરાંના લગ્નની ગોઠવન આજે થનાર છે, અને તે ગોઠવન સરંજામ પુગા પછી, તમારાં કીધેલાં કરતુકનો અનજામ ગમે તેમ આવે તેની મને પરવા નથી, પણુ હમના તો તમોને આએ "કૉનઝરવૅટરી" માં છુપાવુંજ પડશે.

કેરસાસ્પજી-કનઝરવૅટરીમાં છુપાવેચ ? કોણુને બાપને ?

જાલ-હા સાહેબ; બેમાંના એક બાપને. હમના તમે અંદર જાઓ, નહિં તો બધો પાટલો ફુટી આંથરૂં મીઠું થઇ જશે; કારણુ તમે જાનોચ કેની કે જીવતી બૈરીપર તમે બીજી કીધી.

કેરસાસ્પજી-(ધભરાઇને) પણુ જાલ હું એમ પુછું કે જીવતી બૈરીપર બીજી કરનારને કેટલાં વરસની સજા થાએચ ?

જાલ-ઓછામાં ઓછા પાંચ વરસનું કેદખાનું.

કેરસાસ્પજી-(ધભરાઇને) બાપરે, પાંચ વરસનું કેદખાનું? અરે તેના કરતાં તો પાંચના દસ, દસના પંદર કલાકો સુધી બાપુ જોઇએ તો આએ કૉનઝરવૅટરીમાં બંધ કર; પણુ હવે આ મરતી વખને એવા કેદખાનાની હિનપસતીથી બચાવ.

જાલ-કેદખાનાની હિનપસતીના કરતાં આય તમારા જુદદીન ઝઘડાથી તમુને લાગેલી હવસની હિનપસતી કાંઇ થોડી હીનું લગારનારી નથી. પાપી અંતઃકરણુની જે સજા છે તેજ જીવતાં જીવતનું દોજખ છે, અને તેથી બીજી વધુ સખત સજા કશી નથી.

કેરસાસ્પજી-અરે બાપુ, હવે ટપલા ના માર; અફસોસ! માયનું નાતરૂં, દીકરીનાં લગન, બાવાજી કેદમાં ને દીકરાજી મધન.

તેહમીના-જાવે બાવા જાવે જલદીથી જાવો.

(કેરસાસ્પજી કનઝરવેટરિમાં જાય છે, જાલ અને તેહમીના એક બીજાને નાસીપાસીથી જોય છે.)

ગાયન—૨૦ મું.

તેહમીના-ભારી, કહેરે જદ્દા, મનને ભમાવેરે,
હુરમત રંગત, ભૂલાવે.— ભારી.
છે રંજ વાદળી, તો રંગ દેખાવળીરે
મનને ઉમંગને ગુમાવે.— ભારી.
શુભ ઘડી સુખની, મળે ટલી દુઃખની
ખુદ્દા અરમાન અપાવે.— ભારી.

જાલ-તેહમીના હવે માયને બાવાની આવવાની ખબર કેમ કરશું?

તેહમીના-હા માયજીને એ વાત કેમ કહેવાશે? એ સાંભળીને તો તેવનનું મોત થશે. આપરા બાવા ગુજરી ગીએલા હતા તેથી તો એવન કોલાને પરણ્યાં, પણ બાવાનો જીવતા થયા; પણ જાલ પેલી બાવાની બીજી બૈરીને જો છુપીજ રાખે, તો હું ધારૂંચ કે મુવા કોલાનું કાટલું નીકલશે.

જાલ-હા, વરી બાવાભી કંઇ તેને જીવતો રાખશે કે? પણ મુવા બાવાને મુવાં માય; હવે શેહેરાં સાથે જોરાવાની આશા મારે વરસો સુધી મોકુફ રાખવી પડશે. હું બાવા આગળ જઇ આપરાં લગન સંબંધી ખેલાસો કરૂંચ.

(કનઝરવેટરીમાં જાય છે)

તેહમીના-મારે આ ઘર હવે સદા સુધી તજવું પડશે, મારો શામ મને કબુલ કરે કે નહિ તો પણ મારા ખાનદાનને લાગેલો કલંગ એવો છે, કે ત્યાં હું રહિ શકીશજ નહિ.

(શામ આવે છે)

શામ-કેમ બાઇસાહેબ, ત્યાં એખલાં એખલાં શું કરોચ? તમારા બાવા પાછા આયા તે હમનાંજ મને જાલે કહ્યું? પણ ભલા માણુસે મને તેવન સાથે ઓલખાન કાંય નહિ કરાવી?

તેહમીના-અરે ઓલ્લખાન સાની કરારે. વાહલા શામ હવે હું તુને પરણી શકીશ નહિ.

શામ-હા, હવે તો નહિ, એટલે હમનાં તો નહિજ તો. હવે તો સાંજ થવા આવી, હમનાં મોબેદ આવે કયારે, ને આસીરવાદ સારે કયારે ?

તેહમીના—શામ તારી રમુજી લવ્વન છોડી દે, હમના નહિ, આજે નહિ ને હવે કદી પણ નહિ.

શામ—ત્યારે તું શું એમ કહેવા માંગેચ, કે તું મારી સાથે પરણુસેજ નહિ ?

તેહમીના—હા, જો સાંભળ, ધભરાતોના, એક જબરો ભરમ ફુટો છે, અને અમારૂં કુટુંબ એક જબરા ભેદ ભરમથી ભરપૂર છે.

શામ—અરે ભેદ ભરમો તો ઘેરે ઘેર હોય છે, તેમાં નવાઇ શું છે ?

તેહમીના—(ગુચવાડાથી) હા, શામ ભરમ તો ઘેર ઘેર હોય, પણ, આયતો પેલો જુદદીન ભરમ છે, જુદદીન જુસએસ જાગશે.

શામ—તેહમી મને લાગે છે, કે દિલ્લગીરી ભરેલા ઉપરા સાપરી બનાવોથી તારૂં ભેજું જરા ખસેલું લાગે છે. જુદદીન જુમએસ સાની જગાડેછ ? જુમએસ તો જાગી ને પાછી સુઇબી ગઇ, ને નીવેડો આવાબી ગીયો.

તેહમીના—વાહલા શામ, તુંને કહેતાં મારી છાતી ફાટી જાયચ, પણ આપણે હવે જુદાં પડશુંજ. મારા બાવા બીજી વાર પરણ્યા ચ, અને એક જુદદીન સાથે પરણ્યાચ, માટે જે કુટુંબના નામપર કાલો કલંક હોય તે કુટુંબની છોકરીને તું કેમ પરણુશે.

(તેહમીના લજવાઇ બેકરારી સાથે દોડી જાય છે. શામ તેણીને જેયા કરે છે.)

શામ—તેહમીના મગજની હાલત સારી દીસતી નથી, પડોસમાં કોઇ ડૅાકટરબી નથી.

ગાયન—૨૧ મું.

પ્યારી પ્યારી; જેને માની જાની, બનીછે શું દીવાની,
અજાણી એધ્યાની, જીગર જાન મનમાની.—પ્યારી.

ગમ એક સરપર, પડે બે જીગપર, મન હર જીવ પર;
ફંદના ગજબથી.
તમ મન જલ જલ, બને હર પલપલ, બને બેઢંગ પર, ગજબે
અજબથી.
એકથી ગજબ સર, તન મન ચીતપર, પડે હર સુખ પર,
અજબ ગજબ બની.—પ્યારી.

(જાય છે)

જાલ-(કૉનઝરવૅટરીમાંથી ડોકયું કરી આસતે બાહેર આવે છે) એક પલ થોભો, તમો બાહેર આવી શકસો કે નહિ, તે જોવા દેવો (જાલ આસપાસ જોઇને) અરે બાવા, પેલા ખાનબાહાદૂર નરીમાન આવેચ, તમે ખીસતા જાવો.

કેરસારૂપજી-(જરા બાહેર આવીને) ખાનબાહાદૂર કોણુ? (પાછા ભરાઇ જાય છે)

જાલ-ખાનબાહાદૂર સામેથી આવે છે, ને બાવા અંદર છે, પેપો કાલો પણુ હમના જણાતો નથી, એટલે કાંઇ સમાધાન થાય તો સારૂં.

(તેવામાં શામ કોલાને અંદરથી હડસેલો મારે છે, કોલો તદન પીધેલો છે. જાલની તરફ ટીકે છે)

જાલ-સત્યાનાસનો ગીએલો મરવાનો નથી કે શું? (કોલાને) અંદર જા.

કોલો-નહિં નહિં, આરા સમ, જવાદેજે.

શામ-(અંદરથી દોકયું કરીને) અરે આય ફાટેલા ઢોલને અંદર ના મોકલતો, બધાને સતાવેછ.

જાલ-(કોલાને ધકેલો મારીને) નહિં એને અંદરજ રહેવા દે.

શામ-(કોલાને ધકેલો મારીને) નહિં એને બાહારજ રહેવાદે.

જાલ-(કોલાને ધકેલો મારીને) અરે નહિંરે અંદરજ અંદરજ; નહિ તો એમજ જાન, કે ધાન બગરીયો.

કોલો-પણુ સત્યાનાસના ગીએલાઓ, તમારા બાપનું કાંઇ ખાધુંચ, કે જને રબરના ફુટબૉલની કાની એંમથી તેમ, ને તેમથી એમ, ઠોકરે ઉડારોછ? અનદર રહેવું કે બાહાર રહેવું, માહરે મનસે

તો બધું સરખું છે. કેમકે મને દખમામાં જવાનો અને દુન્યામાં રહેવાના બેઉ અનુભવ છે. જો તે એક કેહવોની કે કહાં રહેવું?

જાલ-અરે ઘેલા, હ્યાં તારો જીવ જોખમમાં છે. તું હ્યાં માંગેછ શું!

કોલો-મારી બૈરી. ધણી ધણ્યાનીનાં પરણેલા જોડાંને, છુટા પાડવાનો કોઇને હક નથી.

જાલ-(સ્વગત) ખાનબાહાદૂર સાથે એનો મેલાપ ફરીથી થવો નહિ જોઇએ. (કોલાને) ચાલ જા પટ, હવે જા અંદર જા. (સમરહાઉસ દેખાડે છે) જો બચ્ચા એમાંથી બાહેર આવવાની તજવીજ કીધીચ તો એ સમરહાઉસને તું તારૂં દખમુ બનાવશે.

(જાલ કોલાને સમરહાઉસમાં મુકી પાછો ફરે છે, એટલામાં ચાંદનબાઈ તથા શામ જેવોએ દૂરથી આ સઘળો બનાવ જોયો છે તેવો આવે છે.)

ચાંદનબાઇ-જાલ, તું કોલાજીને કેવી રીતે હીનેચ, હમના તેં તેવનને કેવા જોરથી અંદર મોકલ્યા, કાંય એમ કાંય?

જાલ-માયજી, મુગાં રેહવો, તમુને નથી ખબર, મારો ધમરાટ ઘણો છે. મુવો તમારો કાલો.

ચાંદનબાઇ-પણ પેલા કોણ ખાનબહાદૂર આવેછ કે?

જાલ-હા ખોદાખાતર હવે જરા સાહૂચેત રેહેવો.

(નરીમાન શેહેરાં દાખલ થાય છે)

નરીમાન-ચાલો, હવે તમારાં ભવીશના સાસુ સાથે વાત કરીયે.

કેરસાસ્પજી-(કૉનઝરવેટરીની ઉપલી બારીમાંથી ડોકયું કરીને મનસે) એજ પેલો કે શું?

જાલ-(નરીમાન આગળ ચાંદનબાઇને લઇ જાય છે) માયજી સાહુચેતી રાખી જલદી સમાધાની કરી નાખો.

ચાંદનબાઇ-મરંરે મરં નરીમાનજી માફ કરજોજી, માહરે લીધે તમુને કેની તકસીર પડીચ જો, તેથી હુ ઘણીજ દિલગીર છું.

નરીમાન—(સ્વગત) તકસીર કરીને માફ સાની માંગેચ (મોટે) મારી દીકરી શેહેરાં પોતાનું બધું સુખ તમારા જાલ સાથે પરણુવામાંજ સમાઇ ગએલું સમજેછ.

જાલ—(શામ જાલ આંગળ આવે છે તેને) શામ, પેલા ધુવરને બાહેર આવવા ના દેતો, નહિ તો મારૂં આવી બનશે.

શામ—(જાલને) તું ચીંતા ના કર, દોસ્ત હું તેની ઉપર નજર રાખશ.

(શામ પાછો સમર હાઉસ આગલ જાય છે; જાલ શેહેરાં વાત કરે છે.

શેહેરાં—જાલ; તું કેટલો ઉસકેરાયલો, ને ચિંતાતુર દેખાયચ ?

જાલ—નહિરે ઉંસકેરાયલો ને ચિંતાતુંર સાનો ?

શેહેરાં—હા, તું ધણોજ "નરવસ" માલમ પડેચ, હવે તો કાંઇ છુપી વાત નરીમાનને જનાવવાની રહી નથી એટલે તું બીહેછ કાંય ?

જાલ—અરે છુપીવાત છુપાવવાનું નહિં હોતે તો સારૂંજ તો.

શેહેરાં—ચાલ જાલ, પાસેવારા મેહેલાસાને મલવા હું હમના જાઉંછ, એ લોકો મને કહેતાં હતાં કે જાલનેબી સાથે લાવજે, તેથી ચાલ દીયર જઇયે.

જાલ—નહિં શેહેરાં મારેથી નહિં બનશે.

શેહેરાં—નહિં બનશે કાંય ?

જાલ—મારાં માય, તારા બાવા સાથે આપણા લગનની વાત કરવાના છે, તેથી મારે ત્યાં રહેવુંજ જોઇયે.

શેહેરાં—ઉલટો તું નહિં હોસે તો સારૂં. મારૂં માન ને ચાલ.

(જાલ શેહેરાં જાયછે, શામ તરફ ઇસારત કરેછે કે, "તપાસજે." શામ પાછી ઇસારત કરેછે કે તુ કાંઈ ફકર ના કર.)

ચાંદનબાઇ—(નરીમાનને) જોયું કેની જી, કેવાં છોકરૂં એક બીજાને ચાહેચ.

નરીમાન—છટ, ચાહે ને કારી શું, એ બધું હંબક છે, મુરખ છોકરી

તોફાનમાંથી જાલે બચાવી તેથી કેજે મને જાન્નુ સાથેજ પરણાવે.

ચાંદનબાઈ—વાય, વાય, તો લેરે મારા જાન્નને શું છે? જીભરાયો ચાલે તો ઓળા પડે તેવો, મારી ઉપરતો દુશમનનો જીવ પ્રાણ કાઢી નાખેચ.

નરીમાન—અરે હા; તે ચાલે ને ઓલા પડે તેથી લોભાઇને મારી છોકરી આપવા હું રાજી થાંઉજ નહિં. પણ શું કરૂં, મારી છોકરીની જીદથી નાચાર છું.

(કેરસાસ્પજી કૉનઝરવેટરીમાંથી)

કેરસાસ્પજી—(સ્વગત) કોઇ પેહેલા નંબરનો ઉડાવગીર દીસેચ.

નરીમાન—મારી દીકરી તરફ તમો માયાલુ રહેસો કે નહિં તેની હું પહેલાં ખાતરી કરવા માગું છ. તેની માયની જગા રાખજો સમજ્યાં?

કેરસાસ્પજી—(બારીએથી સ્વગત) માયની જગા રાખે? હા ત્યારે એજ બસ એજ.

(કોલાજી સમરહાઉસના છાપરાપરથી ડોકયા કરીને જોય છે. તેની ઉપર શામની નજર પડે છે, શામ એક બાંબુ લઇને કોલાજીને ગોદો મારે છે, કોલો પાછો ભરાઇ જાય છે.)

ચાંદનબાઈ—હું તો તમારી દીકરીને મારીજ કરીને રાખસ, પણ તમે બી મારા દીકરાને દીકરોજ ગનજોજી.

નરીમાન—હા, હા,

ચાંદનબાઇ—ને વરી કોલાજી પણ તેની ઉપર હેત રાખશે.

નરીમાન—ચાંદનબાઇ, જો ફરીથી તે દુવાર વીશે એકબી સખુન બોલસો તો હમનાજ મારી દીકરીને લઇને ચાલતી પકડશ.

ચાંદનબાઈ—ઓ વાય, નરીમાનજી, એમ શું તમે ધરી ધરી દમ ભરાવ્યા કરોછ? આજે મુવા ગામમાં છોકરીઓનો શું ટોટો છે, લેવો ચાલો હવે જતે.

(નરીમાન ચાંદનબાઇ અંદર જાય છે, કોલો અંદર ઘોરે છે)

શામ-પેગે કમબખ્ત વરી અંદર ઘોંગાઇ મુવો કે? સત્યાનાસનો ગીઓનો, જાને લુહારનું ધમ્મન ફુંકનો હોય તેમ ઘોરે છે.

(અંદરથી કેરસાસ્પજી બુમ મારે છે)

કેરસાસ્પજી-ઓ બાપરે (શામને) અરે બા ઇહાં આવ.

શામ-ઓહો, તમે અહીં ઠરીઠામ થયાછ કે?

કેરસાસ્પજી-અરે હા, પણ હવે તો કોઇ નથી કે? બધું મેદાન સાફ થયું કે? અરે પગુ આ જરા ઇહાં આવ, આવ ઊંદરાં પકડવાના છટકામાં મારો પગ આવી ગીઓછ તે છુટો કર.

શામ-ઓહો, એ તો ઘણું ભાયગશાળી થયું. કાંઇ વત્તન તમારી તરથી વીતી ગયું. ઉભા રહો, ઉતારૂ છ.

(શામ કૉનઝરવેટરીનું બારણું ઉઘાડે છે. કેરસાસ્પજી પોતાના પગમાં એક છટકું ભેરવાયલું છે તે સાથે બાહાર આવે છે)

શામ-ઓહો, તમે સાબુત સપડાયાંછ. (હસે છે.)

(છટકું છુટું કરી અંદર ફેંકે છે.)

કેરસાસ્પજી-આએ કેવો સીતમ, મારા પોતાનાજ ઘરમાં હું કેદ, પણ મારે માટે છટકાંની માંડી રાખ્યાંછ. એ હું કદી સાંખશ નહિ.

શામ-શું નહિ સાંખશો શેઠ?

કેરસાસ્પજી-વરી શું મારી બૈરીએ બીજો વર કીધોછ કે નહિ?

શામ-હા, કીધોછ તો ખરો; પણ હાલ તરત એ વાત અખારા કરી જાઓ તો ઠીક.

કેરસાસ્પજી-શું અખારા કરી જાય? અરે એ ચંદાલનો ટોટો પીસસ, એનું ખાનબાહાદૂરપનું બધું કાહરી નાખશ.

શામ-ખાનબાહાદૂરપણું એટલે?

કેરસાસ્પજી-હા, તેજ તો તેની પદવી છે કે ની? અને વરી તુને તેને એજ-નામથી બોલાવતાં મેં સાંભર્યો પણ હતો; અરે

હું આજે દોજખાનામાં કેદ પરયો નહિ હોતે તો એની પદવી બહલીનું ઠેકાણું કરી નાખ્યું હોતે.

શામ-(સ્વગત) અરરર, એતો કાંઇ ગોટું ખાએછ.

ફેરસારૂપજી-પણ હું હવે એનો નીકાલજ કરી નાખુંછ.

(બંગલા તરફ જવા માંડે છે. શામ અટકાવે છે.)

શામ-નહિ શેઠ, તમારેથી તે બાજુ નહિ જવાય; શું જાલે પોતાની હાલતથી તમોને વાકેફ નથી કીધા ? ચાલો શેઠ આય બાજુ આવો:

(શામ ફેરસારૂપજીને કૉનઝરવેટરીમાં લઇ જાય છે.)

ફેરસારૂપજી-(જતાં જતાં) ચાંદનને શું ઉતાવલ હતી. અરરરર જો હુ ચોવીસ કલાકજ આગમજ આવ્યો: હતે તો, કેવું ઠીક થતે?

(હબસી કલ્યોપેત્રા છોકરાં સાથે આવે છે; પછવાડે ગાડીવાલો છે. મોટા કોથરો ગાડીવાલાના હાથમાં છે.)

કલ્યોપેત્રા-"એઈ, ઇસ ધીસ વૅઅર યુ બ્રીંગ ધૅત પારસી ?"

ગાડીવાલો-" યસ યસ, મેમસાબ."

(કલ્યોપેત્રા ગાડીવાલાને પૈસા આપે છે. ગાડીવાલો સામાન મુકે છે.)

મેમસાબ, હમ ખરા રહેગા, " હીયર મી વેટ ?"

કલ્યોપેત્રા-"નો હીયર, આઇ ઈઝ કોમીન ટુ સ્ટે માઇ હોસબન હાઉસ."

(કલ્યોપેત્રાનો છોકરો' કોથરા ઉપર બેસીને પાંઉ ખાય છે, કલ્યોપેત્રા-સમર હાઉસમાં કોલાને ધારતાં સાંભલીને ફાટમાંથી જોય છે)

કલ્યોપેત્રા-" ઓ ઓ, માંઇ માંઇ માંઇ, બીગબીગ પીગ ધૅર." હાઉસબોન કીધર ગયા ? એક દફે મીલેગા, હમ નઇ છોરેગા. "ધૅર નો હોમબૅાક વીથ મી."

(બમનદાર દાંખલ થાય છે)

બમનદારૂ-(સ્વગત. કલ્યેોપેત્રાને જોયાવગર) પણ આએ બાઇને શું શુઝયું, કે બીજો વર કીધો. જ્યારથી કાલો આવી મુવોશ કેની ટારથી ઝાને હઈઆં ઘેરમાં ભુટ ડાકનના ચારા હોય કેની, ટેમ અફરા ટંફરી થયાજ કરેશ, હવે આએ ઘેરમાં રેહેવાની શોભા નહિ.

(એકાએક કલ્યેોપેત્રા ઉપર નજર પડતાં બમનદારૂ ચીસ પાડે છે.)

ઓ મારા બાપરે, એ આએ શું ચચચ ચારો?

(ઘભરાટથી દોડી જાય છે)

કલ્યેોપેત્રા-ઓ, ગોટ ધત ફેલો ફરાદંતનઃ ઉહુ હુ હુ હુ.

(હસેછ. હસતાં હસતાં તુટી પડેછ, શામ પડવાનો અવાજ સાંભળી કનઝરવેટરીનું બારનું ઉઘાડી જોય છે, અને કલ્યેોપેત્રાને જોઇને ચોંકી પાછો હટવા જાય છે, ફેરસાસ્પજી વ્રેને ધકકો મારી બાહર કહાડે છે અને અંદરથી બારણું બંધ કરેછે)

શામ-એઇ તુમ કોન હય? હુ આર યુ?

કલ્યેોપેત્રા-આઇ આઇ આઇ-મી-મીસીસ હાઉસબરન. કીધર હાએ ઓ પાર્સી?

શામ-(મનસે) આએ વરી બીજી નાસીપાસી, એ છે કોન ડાકણ? (કલ્યેોપેત્રાને) કોનસા હાઉસબરન, એતો એશરબરનરકા ઘર હય. ગોવે ગોવે.

કલ્યેોપેત્રા-નો-નો-ગોવે, મી હાઉસ ધીસ-વેર ધૅત હાઉસ બરન પારસી?

શામ-તુમ એ ઇંગ્લીશ મત બોલો, હમ નહિ સમજતા. તુમ કોનસા એશબરનરકે વાસતે પુછતી, બાપ કે બેટા?

કલ્યેોપેત્રા-કયા બેટા ઉસકો હય?

શામ-હા.

કલ્યેોપેત્રા-હમકો ઓ બુધા હાઉસબરન માંગતાં; મી. મીસીસ હોસબરન મી. વાઇફ.

શામ-(ચમકીને) મોસ્ મોઠાન. આર યુ મીસીસ એશબરનર?

કલ્યેપેત્રા-યેસ યેસ, વૉત યુ નો? ધીસ મી હાઉસ.

શામ-(કનઝરવેટરી આગલ જઈને) અરે ખુદા એ વરી તમે શું ટોલ્ક ગલે ઓરવી આયાંચ?

(પાછો ફરતાં કલ્યેપેત્રાનાં છોકરાંપર નજર પડેચ.)

અરરર એ એખંલી નથી-એ તો બધો કુટુંબ કબીલો સાથે છે. એ આએ બધા જાલ ને તેહમીનાંના ભાઇ બેહન કે?

(તેહમીના દાખલ થાય છે.)

તેહમીના-(કલ્યેપેત્રાને જોઇ ચમકીને) ઓ માયરે-આય કોન શામ ડીયર?

શામ-વરી કોન? તારી માય (હસે છે.)

તેહમીના-ઓ ખોદા હવે તું હમોને બચાવ. આએ શું થોડો સંતાપ? થોડી ફજેતી અને થોડા હીનપરસ્તી? રાન દાકનનું મોઢું જોવા નહિ ગમે તેવીને બાવા-ઉચકી લાવતા લજવાયા નહિ! હું તો મકુંજે રાંન ખુબસૂરત હોસે-

કલ્યેપેત્રા-(શામને) એ કોન? ઉ-ઇસ ધીસ?

શામ-યૉર દૉટર.

કલ્યેપેત્રા-માઇ દોતર? ડોમ ડીયર કૉમ. આવ આવ-

(તેહમીનાને કોટી કરવા જાય છે)

તેહમીના-અરે ખીસાર રે શામ, એ દાકનને જોતાં મારો જીવ ફરી આવે છ જો (છોકરાં ઉપર નજર પડેછ.) એ આએ બધાં કોન?

શામ-બ્બરા નાં કોઇજ નહિ, તારાં ભઇ બેહનો-

(નરીમાન અંદરથી બોલેછ.)

નરીમાન-(અંદરથી) એક બોલ જાસતી નહિ, બસ હું નહીં સમજવાનો.

તેહમીના-અરે શામ શામ ખાનબાહાદૂર આવેચ હવે શું કરશું?

શામ-અરરર જો આય. જીવતી ડાકણુને ખાનબાહાદૂરે જોઇ તો બધું રંધાઇ ચુકું એમ જાનવું.

કલ્યેપેત્રા-એ કો કોન હાઉસબરનં આતા? માઇ હોસબોન કોમીન? મી હાંગરી એન્ડ માઇ બોડી પેનીંગ, મી વેરી સીક.

શામ—(તેહમીનાને) હવે એને જલદી કાહરવી જોઇએ હું-(કલ્યેપેત્રાને) નેવરમાઇન્ડ નેવરમાઇન્ડ આર યુ સીક ? આઇ એમ ડૉક્ટર. હો આઇ સી વૉટ ઇઝ ધી મેટર વીથ યુ. યુ હેવ ગોટ ધી રીયુમેટીઝમ ?

કલ્યેપેત્રા—યેસ યેસ—

શામ—એન્ડ ધી ન્યુરેલ્જીયા ?

કલ્યેપેત્રા—યેસ ન્યુરીલ્જ્યા વેરી ઓલ્ડ રીલેજીયા—

શામ—એન્ડ લમબેગો ?

કલ્યેપેત્રા—યસ પલમબેગો—

શામ—એન્ડ ધી ચીકીન પોકસ ?

કલ્યેપેત્રા—યેસ યેસ મી લાઇક ચીકીન રોસ મી વેરી હંગરી.

શામ—અચ્છા અચ્છા ચલો હમ ખાના દેગા.

તેહમીના—શામ જલદી મુઇ દાકનને કહાર તો.

શામ—કમ કમ લુક શાર્પ (કલ્યેપેત્રાને કૉનઝરવેટરી આગલ લઇ જાયેચ.)

કેરસાસ્પજી—(અંદરથી) અરે નહિ નહિ ત્યાં નહિ—

શામ—(સમર હાઉસ તરફ દેખાડીને કલ્યેપેત્રાને) હીયર હીયર ગેટ ઇન ધૅર, જાવ અંદર જાવ.

(શામ કલ્યેપેત્રાને ધકેલા મારી સમરહાઉસમાં હડસેલી દે છે. છોકરાં રડે છે તેને તેહમીના ઘસડીને કનઝરવેટરીમાં ચાલી જાય છે. નરીમાન દાખલ થાય છે.)

નરીમાન—(ચાંદનબાઇને-જેવન બારણા આગલ ઉભેલાં છે તેવનને) તમે તસદી ના લેવો ચાંદનબાઇ, કંઇ અગત નથી. (શામને) મારી દીકરીને જરા બોલાવશો બા.

શામ—(દિલમાં આનાકાંની કરે છે) પન ત્યાંથી ખીસાય કેમ ?

ચાંદનબાઇ—જીભરૂં જરા કંઇ મોનામાં નાંખીને સધાવો તો સારૂં.

નરીમાન—કંઇ નહિ વેહેવાન, તમે તસદી ના લેવો, કાલે સાથે જમીયા કરશું (ચાંદન જાય છે. નરીમાન શામને ત્યાંજ ઉભેલો જોઇ.)

કેમ શામ બાવા કંઇ કાન ઉંચા છે કે શું, જાવોની જોઈને મારી દીકરીને બોલાવી લાવો,

શામ—જી જી લેવો સાહેબ તેવમજ આવેછ:

(શેહેરાં દાખલ થાય છે. તેને નરીમાન સામે લેવા જાય છે, એટલામાં કલ્યોપેત્રા બાહર નીકલી આવે છે.)

કલ્યોપેત્રા—મેરા ચીલદ્રન કીધર હય ?

(શામ પાછો અંદર ધકેલો મારે છે, જાલ ઘબરાટમાં આવે છે.)

શેહેરાં—જાલ જોતો પેલો રૂમાલ કે જે તેં પ્રેજન્ટ આપેલો ઉતો તે કેથે પડી ગીયોછ, જરા જઇને જો ડીયર.

જાલ—રૂમાલ ? હા જઇને જોઉંચ. (આનાકાનીથી જાય છે).

નરીમાન—શેહેરાં ચાલ દીકરા હવે જઇશું.

શેહેરાં—ઉભા રેહવો બાવાજી. મારો રૂમાલ કેઠે પડી ગીયોચ તે જાલ શોધવા ગીયોછ.

નરીમાન—અરે હવે જવાદેની રૂમાલને.

શેહેરાં—નહી પપા તે મારા વહાલા જાલની બક્ષેસ છે, તે હું ખોવા માંગતી નથી. (જાલ આવે છે.)

જાલ—શેહેરાં રૂમાલ તો પાનીમાં એક ખડક સાથે ભેરવાઈ રહ્યોછ. શામ પેલો આંખુ આપ હું ખેંચી કાહરૂં.—

શામ—(જાલને આસ્તેથી) અરે મુગો મુગો તુંજ ખેંચઇ જાની (સમર હાઉસ તરફ આંગલી કરીને) ત્યાં વરી બીજું લફરૂં છે.

જાલ—(શામને) હા હા તે હું જાનુચ.

શામ—(જાલને) શું કપાર જાનેચ—કંઇ વરી બીજુંજ છે.

જાલ—બીજું ?

શામ—હા તારાં બીજા કોપરબરાસ માય.

જાલ—બીજા માંય ?

શામ—હવે વાત છોર ને રૂમાલ લાવીને પેલા બુઢાને ખેરવની.

(બચ્ચું અંદરથી રરેચ)

નરીમાન—એ કોન રરેછ ?

શેહેરાં—હારે, એતો કોઇ બચ્ચાંનો આવાજ છે?

નરીમાન—ઘણુંજ અજબ જેવું? એ કોનતું બચ્ચું હોસે?

જાલ—(ઘનુંજ ઘભરાતમાં) નરીમાન શેઠ એતો ભીખારી હોસે.

શામ—હા સાહેબ, એક કાલી ભીખારી છે (જાલને આરોગી) હવે ત્યાંથી જા નહિંતો હવે જરૂર પાઠસો ફુટસે.

જાલ—હું હમના રૂમાલ લાઉંચ શેહેરાં—

(બચ્ચું પાછું રરેચ. બધાંની નજર તે તરફ થતાં કલ્યોપેત્રા સમરહાઉસમાંથી બાહાર નીકલેચ)

કલ્યોપેત્રા—હાઉસબરન કાંધાર હય?

(કલ્યોપેત્રાનો આવાજ સાંભલી સઘલાં સમરહાઉસ તરફ ફરેચ. તે અગાઉ શામ તેણીને પાછી સમરહાઉસમાં ધકેલી દે છે.

જાલ—(હાથમાં બાંગુ સાથે) પન એ આએ બધી ગડબડ શું છે?

શામ—(બાંગુ છીનવીને) અરે બેવકુફ ના બન. તું તારે રૂમાલ સોધી લાવીને એ લોકોને ખેરવની. હમનાં કંઇ વધુ ખુલાસો તારી આગલ કરવાનો સમો નથી. નહિ તો રૂમાલની મોહકાનમાં બધું ભોપારૂં ફુટી જશે.

(જાલ જાય છે. શામ સમરહાઉસ આગલ ફરે છે. એટલામાં કોલો બીધેલો બુમ મારતો સમર હાઉસમાંથી બાહેર આવે છે. શેહેરાં તેને જોઇ ઘભરાઇને નરીમાન આગલ જાય છે)

કોલો—(બુમ પાડીને) ઓ બાપરે મેં તેને જોઇ, મેં જોઇ, મેં જોઇ.

બધાં—કોનને જોઇ?

કોલો—ડાકનને—

શેહેરાં—(સમર હાઉસ તરફ જોઇને) આય શું, એ ભાયરે ત્યાંતો કોઇ છે.

નરીમાન—કહાં, કહાં, કહાં ?

(કલ્યોપેત્રા સમર હાઉસમાંથી બાહર આવી બજાને ટીકે છે. કાશો તેણીને જોઇને પાછો નાહાસી જાય છે, અને સમર હાઉસમાં ભરાય છે.)

નરીમાન—એ ફરેસતાઓ, કોઇ મદદે આવો. એ આએ કોન બલા ? તુમ કોન હય ?

કલ્યોપેત્રા—આયમ મીસ્ટેકએબલ મૅરીડ ઉમન, ધીસ માઇ હોસબેન્ડ હાઉસ.

નરીમાન—રાન રીસપેકટેબલ મૅરીડ ઉમનને બદલે મીસ્ટેકએબલ મૅરીડ ઉમન બોલેછ.

ગાયન—૨૨ મું.

કલ્યોપેત્રા—આય લેડીશિપ, આયમ મેડમ, ગુડ ઉમન વેરી પ્રૂડન—આય.
આયમ ભોલા વરચ્યૂ ઉમન, ફસ ગયા ઉસ હાથ,
નો આય નથીંગ, હિજ ચલન, મૅરીડ હીજ સંગાથ.—આય.
આય વૉજ ભોલા પ્રેટી ડૉલી, હીવૉજ સેઈંગ મી,
આફટર ગરજ સરગયા ફીર, ભાગકે ચીટીંગ મી.—આય.
સી હીજ ચીલડ્રન, દીજ આર લિવીંગ, આય હૅજ બ્રિંગ હીઅર,
મિસ્તેકએબલ મૅરીડ ઉમન, સીઈંગ યુ નીઅર.—આય.
નેવર પરસીક્યૂટીંગ લિવઆય, લાઇફકે દરમ્યાન,
છોડેગા હમ ઉસકો ક્યું, નહિ જેહાં દરમ્યાન.—આય.

કલ્યોપેત્રા—વેરીજ માઇ હાઉસબેન ?

નરીમાન—એશબરનરકો પુછતી ?

કલ્યોપેત્રા—યેસ યેસ હા.

બજા—એશબરનર ?

શેહેરાં-(ધમરાઇને) જુઠું. હડહડતું જુઠું. એમ બનેજ કેમ બાવા ! મને બાંધી લઇ જાવો, ખોદા ખાતર લઇ જાવો.

નરીમાન-ઉભી રહે દીકરી, આં કંઇ ધોંટાલો છે; બોલો તુમ ફોધરસે આવો. (ફોલો સમર હાઉસના છાપરાપરથી જોય છે.)

કલ્યોપેત્રા-આફ્રીકા.

નરીમાન-હા જોયું કેની, હુ જાનતો તોજ કે કંઈ વાંધો ભરેલું હોસેજ. ખુદાએ છેલ્લી ઘડીએ મારા બચ્ચાંને આવી હીનપસ્તીમાંથી બચાવવાની મહેરબાની કીધીચ એજ ગનીમત છે.

(જાલ રૂમાલ લેઇને આવેછ, કેરસાસ્પજી કનઝરવેટરીની ઉપલી બારીમાંથી જોયચ.)

જાલ-લે શેહેરાં તારો રૂમાલ.

નરીમાન-દૂર રહે લુચ્યા, તે મારી દીકરીને ફસાવવાની હિમ્મત કીધીચ, તે માટે હું તુને પુછી સકસ. (કલ્યોને દેખારી) આય જો તારી મોહકાંન, આયજ તારો આફ્રીકાનો હદીયો કે ? આએજ તારી બૈરી કે ?

જાલ-મારી બૈરી ? હા થઇ ચુકું, થઇ ચુકું.

(શેહેરાં ખુરસી ઉપર ફસડાઇ પડેછે, જાલ શેહેરાંના હાથમાં બેસુધ્ધ થાયછે, કલ્યોપેત્રા હસે છે, ફોલો છાપરાં ઉપરથી પડી જતાં અધ્ધર લટકી રહેછે, શામ જે સમરહાઉસમાં હતો તે ઘભરાટમાં બાહેર આવેછે કેરસાસ્પજી કોનઝેરવેટરની બારિમાંથી જોતા હતા, તે પોતાનું સમતોલપણું ખોઇ દેવાથી બારિએથી તુટી પડેછે, અને બારિનો કાચ ભાંગવાનો અવાજ સાંભળીને બંગલામાંથી શામ બમનદારૂ અને તેહમીના દાખલ થાય છે, તેઓ પાછળ કલ્યોપેત્રાનાં બચ્ચાં રડતાં દાખલ થાય છે, નરીમાન ચીરડાઇને ઉભા રહે છે. બમનદારૂ ફસડાઇ પડેછે.)

ટાબલો

અંક બીજો સમાપ્ત.

અંક ત્રીજો—દેખાવ પહેલો.

સ્થળ—

ફલાકાકાના હોટલનો એક ભાગ.
ભાણ્યો ગાયન ગાતો ગાતો
દાખલ થાએ છે.

ભાણ્યો— ગાયન.-૨૩ મું.

આહા આહારે ગીતડાં ગાતાં ફરે;
હાથે રમતા રંગમાં, સાથીયાં સંગમાં.—આહાઃ.
ખેતીને ખેતરાં કરી ગુજારે, સાથીને જાતીયાં સંગ,
ઘોડું ને હુતરું ખાઇ હુખી રેહ, ઉડાવે મીતિયાં રંગ;
નેકના કામમાં, સુખના ઠામમાં.—આહાઃ

-મારી માં મરી ગીએલી તેથી માહરા મામાએ લાવી મને ફલાકાકાને તાં નોકરી રાખેલો, પણ ગઇ કાલનું મારી માનું કાગલ આઈવુંચ કે તે મને લેવા આવે. પણ કોન જાને કહાંથી આવે. ભેહાનથી આંવે કે મહાનથી આવે. જો આજે માહરી માં ની આવે તો કાલે રજા લઇ હું ભેહાન જાવા, હઉવે.

(ફલાકાકા દાખલ થાય છે.)

ફલાકાકા-ભાણ્યા, એ હ્યાં શું ફાંફાં મારેચ? મેં કામ કહેલું તે કીધેલું કે?

ભાણ્યો-હું હેઠ.

ફલાકાકા-પેલું કાગલ ટપાલમાં નાખેલું કે, ને ટીકીટ કેટલાં દોરીયાંની મારીતી?

ભાણ્યો-હેઠ, તમે મને કીએલું, કે પોટમાસ્તરને પુછીને ટીકીટ વરગાવીને કાગલ નાખજે, પણ જોવેની હેઠ, તાંતો માતર પાહે ઘણાં લોક ઉભેલાં ઉતાં, તે મે હું કીધેલું, તેની નજર નહિં પડે તેમ ટીકીટ મારવા વના કાગલ ડબામાં ફેંકી દીધેલું. લેવો આ તમારા બે આના.

(બે આનાના પૈસા પાછા આપે છે.)

ફુલાકાકા—અરે તાહરૂં ભરત થાઓરે ભાણ્યા, એ હું કીધેલું ? કાગલ ભારી ઉતું તેથી તોલાવી ટીકીટ મારવા કેહલી ને તું વગર ટીકીટ મારવે નાખી આયો, તેથી તો ડબલ દામ ભરવું પડશે. મુવો તું કામ કાજનો કરતો. વારૂં માહરાં કાગલો પોસ્ટ ઓફીસમાં આયાંછ કે ?

ભાણયો—હાજી આવેલાં.

ફુલાકાકા—આવેલાં છે ?

ભાણયો—હુવે આવેલાં.

ફુલાકાકા—લાવની તે કહાં છે.

ભાણયો—પોટ આફીસમાં.

ફુલાકાકા—તે તું લાયો કાંય નહિં ?

ભાણયો—નહિં લાંવેલો.

ફુલાકાકા—કાંય નહિં ?

ભાણયો—તે હેઠ તમે મને કીએલું કે "કાગલ આવેલાં હોય તો ખબર કાહરજે." તમે કાંઉ કીએલું કે "કાગલ આવેલાં હોય તો લાવજે ?" પણ હેઠ, આજ માહરી મા આવવાની છે, તે આવડે નહિં તો કાલે મને રજા આપહો કે ?

ફુલાકાકા—અરે મુંગો મરીરે, તાહરો મામો હીં તુને મુકી ગીએલો, ત્યારે કહેલું કે તાહરી મા તો નદીમાં દુબી ગએલી, તે તાહરી ઉપર કાગલ કાહાંથી લખે, એતો કોઇએ ઘેલાં કારયાં હોશે. બાકી તાહરી માંય કાહાંથી આવતી તી, જા જઇને કાગળો લાવ.

(ભાણયો જાય છે. બમનદારૂ બગલમાં છતરી, હાથમાં કનતાનનો કોથળો, બીજા હાથમાં સેતરંજી સાથે બીછાનું બાંધેલું, બીજી બગલમાં ભાત્યાંનો કરણડીયો, લઇને દાખલ થાય છે.)

બમનદારૂ—સેવોટો ફુલાકાકા આએ જરા કંડયો ઉટારોં ટો, ઓય શરી જાશે, ટો માંહે છાંટાં પાણીની બાટલીશે ટે ભાંગી જાશે ટો રૂવાન રખડી રેશે;

ફુલાકાકા-અરે પણ તમે કાંએ એ બધું ઉચકી લાવ્યા, મજુર નહિ મલ્યો કે

(ફુલાકાકા બમનદારૂનો સામાન લઇ મુકે છે.)

બમનદારૂ-એક દોરીયું ઝોંશવા કશું ટોંગી નહિં. મોંકુ જે ચાળ ફુટયું બશયું.

ફુલાકાકા-પણ બમનદારૂ તમે કહાં જાઓચ, કેમ તાં કાંઇ વધેરાયું કે?

બમનદારૂ-અરે વધેરાય શાનું ટાં ટો બારભાયાનું રોઝ ચાલુ થયુંશ, બોશોના શેઠ બધા ફજેતીના પારાવાર થયાશ. ટે મકુંજે ઓં કાઇ રહેવાય નહિં. બધાંને સમઝાવીને આયોશ, કે બે ડારા નોશારી જઇને પાછો આવીશ. ટરેન તો રાતના જાશે, વે મકુઝે ચાલ જરા ફુલાકાકાને ટોંઝ વીશામો લઇયે.

ફુલાકાકા-અરે હારે બમનદારૂ, તમારા પગલાં કાંહાં છે, આયા તો હમારી આંખપર, પણ તમે બોલોચ કે તમારા શેઠને ત્યાં તો ફજેતીના પારાવાર થયાચ તે છે શું. જરા મને તો કહો.

બમનદારૂ-ફુલાકાકા શું બોલું ? નહિં બોલવાના નવ ગુણ ને બોલે તો થાય નવશો ખોન. ટોંટો નકટે નાકે દીવાલી, ને ધધેરાંપર અશવારી ઝેવો હીશાબ છે, બધાં નકટાં ઝોગીનીજ ઝમાત શે.

ફુલાકાકા-અરરરરર, પણ હેવું તે શું છે બમનદારૂ ? બોલોની.

બમનદારૂ-નાં બોલાવો ફુલાકાકા, બોલટાં ઝાને હરટી હુઝેશ. પેલી ધરડીયે બીઝું ઘેર કીદું !

ફુલાકાકા-કોણે તમારાં બાઇ ચાંદનબાઇએ ? ને જો કીધું હોય તો તેમાં ફજેતી જેવું શું છે. આજ કાલ તો જુવાનો પરણતા અદરાતા રહી જાએચ, ને ચીચોરાના જોરે, ધરડાં સાથે જુવાનો પરણવાના દાખલાઓ ધણા બનેછ.

બમનદારૂ-અરે પણ ટેટો ખરૂં રે, પણ ટેંગી ઝોઇ ઝાઇને લાવતે કેની ? આયે ટો કોઇ ટદન દુન્યાથી બાટલ માણુસને લઇ આવીશ.

ફુલાકાકા-એ તો હોય. રાજાને ગમી રાણી ને છાના થાપતી આણી, પણ તેમાં વરી ફજેતીના પારાવાર શું થયા ?

બમનદારૂ-અરે પણ એટલુંજ બોટે ટો ઝાને શમઝયા, પેલોબી શાથે લફરૂં લઇ આયોશની ટો.

ફૂલાકાકા—પેલો પેલો, કોણુ ?

બમનદારૂ—વરી કાણુ, માહરો શેઠ.

ફૂલાકાકા—હું, તારે શું ચાંઉમબાઇ બીજો લઇ આયાં, ને તમારો શેઠ વરી કોઈ બીજું લફરંબી સાથે લાયોચ કે ?

બમનદારૂ—અરે નહિં ફૂલાકાકા, ટમે બી શું ઓ, તે બીજો કાણુ લાન્ડો? તે શાનો માહરો શેઠ ?

ફૂલાકાકા—અરે પણુ ત્યારે તીજો કોણુ તમારો શેઠ?

બમનદારૂ—અરે ટીઓ શાનોઓ. ટીઓબી નહિને બાઓબી નહિ. પહેલા મારા શેઠ..........

ફૂલાકાકા—પહેલા શેઠ કોચ કેરસાસ્પજી ?

બમનદારૂ—હાઝ ટેવનજી.

ફૂલાકાકા—પણુ તેવન બેહસ્તીને તો આફ્રીકા જતાં ડુબી જવાને લગભગ દસ વરસ થવા આવ્યાં.

બમનદારૂ—ટે ડુબી મુવો એટે ટોજ ઠીક પડતે ટો, કે એમ પાછો ફુટી નીકલીને, દીન નહિં ડુબારટે.

ફૂલાકાકા—બમનદાર તમે શું બોલોચ? મને સમજ પરતી નથી. સું ત્યારે કેરસાસ્પજી જીવતા છે ?

બમનદારૂ—હા હા, જીવતા છે. ઝોગતાશે, ને ઝીવની બલા ઝેરી એક ડાકણુને શાટે લાવી મુવાશ. અરે ટોબા અલ્લા પશેમાન, શું બોલું ફૂલાકાકા, માહરો શેઠ ટો ઝીટો રહેલો, ને ટાં આફ્રીકામાં કોઇ હબશન શાથે રહેલો; ટેને મુકીને નાશી આયો, ટે રાંન ટેની પાછળ આં આવીશ.

ફૂલાકાકા—તોબા, તોબા, ખરેખર આપરી નાહની પણુ કીરતિવંત કોમ ઉપર આએ કેવો ગજબ, પણુ અજબ જેવું છે કે એવા સડેલા રેવાજો કોમની પવિત્ર રાહ રસમોમાં દાખલ કરાવવાની કેટલાકો નાહકની માથાંફોડ કરી તરેહવાર અવત્યાં મારેછ.

(રૂપલી એક ગાંસડી સાથે દાખલ થાય છે અને એક ગમ આવી પલાંઠો મારી બેસી જાય છે.)

રૂપલી—બાપા, આય છું પોચખાનું શેક ?

ફૂલાકાકા—હા, કાંય તું કોણુ છે ?

રૂપલી—એનો ધણી ક્યાં શે ?

બમનદારૂ-લે, એને ટો ઘણી ઢોરી બઢું ઓઈદું ડેખું, શાળ નીકળ બાહાર. ઓ શું માંગેશ ?

રૂપલી-મારો દીકરો.

બમનદારૂ-અરે ફુલાકાકા, એ આયશું કેશ એ ડીકરો શાંનો મોંગી મરેશ, કાંઇ ટમાંરૂળી કારૂ ઢોરૂં શે કે શું ?

ફુલાકાકા-(હસીને) અરે નહિરે બમનદારૂ, એતો માહરો પેલો લાલ્યો નોકર છે કેની તેનેં પુછતી હોસે (રૂપલીને) તાહરા દીકરાનું નામ શું ?

રૂપલી-ભાણ્યો, તે કાંશે બાપા ?

ફુલાકાકા-જરા કામે ગીએલા છે, હમનાં આવશે.

(ભાંણ્યો અંદરથી બુમ પાડે છે.)

ભાણ્યો-(અન્દરથી) ઓ મારી મા, મારી મા તું આવેલી કે ? (બાહેર આવીને) ઓ માં માં તું જીવતી છે કે ? (તેને ભેટે છે)

રૂપલી-(ઘણું જોરથી ભેટીને) ઓ મારા ભાણ્યા મને ભેટરે, તુંને ભેટુ કેની, તારે બધું મારૂં દુઃખ ધીહરી જાવું જો દીકરા.

(ફરી-ફરીથી ભેટ્ટે છે.)

ભાણ્યો-પણ માં, તુંતો મરી ગીએલી, ને એમ પાછી જીવતી કેમ થીએલી.

ફુલાકાકા-હા હા, ભાણ્યાનો મામો જ્યારે એને માહરે ત્યાં મુકી ગીયો ત્યારે તો તે કેતો તો, કે એની માય તો નદીમાં ડુબી ગયલી.

રૂપલી-હારે કાકા, મને તો ડુબારી મારેલી, પણ પરમેહરે મને બચાવી જો......

ફુલાકાકા-ડુબારી મારેલી, એટલે કાણે ?

રૂપલી-હું કહું કાકા, બોલતાં લાજ લાગે, મને મુવા એના બાપે ડુબારી દીધેલી (ભાણ્યાને દેખારે છે)

ભાણ્યો-માં માં, મેં કેની તે મને લાગે, કે તેને જોયલો હઉવે.

રૂપલી-તે મુવાને તેં જોયલો, તે કહાં છે મુવો ? કેહરે તેને પીખી લાખું ?

ભાણ્યો-હયાંજ જોયલો માં, હમારા હૉટલમાં પાહીનજર ઉતરેલો, પણ મેં બરાબર ઓલખેલો નહિ તો.

બમનદારૂ-(ટચાકરી ફોરીને) અવાક્ષે પશેમાન, ટારે ફુલાકાકા એવાં ઘેરયા ડુબરાનેબી હયાં ઉદારોશકે, એવું જાનતે તો હોં આવટેઝ નહિં.

ફ્લાકાકા-અરે નહિ રે બમનદારૂ, હું કદી એવાઓને ઉતારો આપુંજ નહિ. એ ભાણ્યા તું શું બકેચ? આપરા હૉટેલમાં તારો બાપ કયારે ઉતરેલો.

ભાણયો-હેઠ પેલો થોરો વખત થયા હયાંથી ગીયેલો તે.

ફ્લાકાકા-અરે કમબખત, તેતો બેઉ પારસીઓ ઉતા, તાહરો બાપ કાં ઉતો?

રૂપલી-તે બાપા ભાણયાનો બાપબી પારહોજ મુવેલો છે તો?

બમનદારૂ-ઓટ ટારીકી, શત્યાનાશની પોટી.

ફ્લાકાકા-ત્યારે શું ભાણ્યાનો બાપ એક પારસી? એ તું શું બોલેચ. (ભાણયાને) ભાણ્યા તે બે પારસીમાંથી તાહરો બાપ કીયો?

ભાણયો-પેલો, પહેલો આવેલો તે મારો બાપ લાગે હેઠ.

ફ્લાકાકા-હા, ત્યારે તે તો ચાંદનવીલામાં ગીયો તો.

બમનદારૂ-ચાંદનવીલામાં ટે કોણ, ને તેનું નામ શો?

રૂપલી-તે મુવાનું નામ કોલો, ને તેને ગામ બધું કોલોચીંપાન કેય.

બમનદારૂ-ઓટ ટારૂં શત્યાનાશ થાયરે, ચાંદનબાઇએ શું મોકાન વારી? અરે ટેટો મારાં બાઇને પન્યોશ (ફ્લાકાકા?) પેલું મેં કહ્યું કેની, ટેજ ઘેરનો ખાધો.

રૂપલી-બાપા, ઓ અંધારૂબાપા, મને તાં લઇ જાવો.

બમનદારૂ-હા, શાલ શાલ માહરી સાથે, ટે કમબખતને હવે દેખારૂંશ. આપરી પારસી કોમમાં, એવા શફેદ શાયામાં કાણુઝાને કેટલા એબલીશો ભમતા રહી, પોતાની ઝેરી અસરથી સુખ્યારાં કુટુંબની બરબાદી કરતા હોશે.

ફ્લાકાકા-હા બમનદારૂ જાઓ, જરૂર જાઓ, અને એક સાચ્યા અથોરનાન, અને ચુસ્ત જરથોસ્તી તરીકે, એવા કાલાં મેઢાંઓને તેઓને લાયક ફેજે પોહોંચારવા મદદ કરો, અને ખોદા તેમાં તમોને મદદ કરશે, કરશે, ને કરશેજ; માટે લેઓ જબાનપર જંદ અવસતાના પવિત્ર કલામ, ને ફતેહ કરો તમારૂં કામ.

બમનદારૂ-હા શાલ શાલ, શાલ ભાણ્યા ટુંબી શાલ. ફ્લાકાકા તમેબી શાલો. ટાં શાકશી પુરાવા જોઇશે, શાલો, બધા શાલો.

ફ્લાકાકા-બમનદારૂ તમે જાઓ. હું સ્તેશનપર થઇને આય આયો.

(બધાં જાય છે.)

અંક ત્રીજો-દેખાવ બીજો.

સ્થળ-દીવાનખાનું.

ચાંદનવીલાનો એક ભાગ. ફરનીચર વગેરે ગોઠવેલું છે. જાલ સોફા ઉપર માથું બાંધીને લેટેલો છે, ચાંદનબાઇ તથા તેહમીના, શેહેરાં વગેરે સારવાર કરે છે.

ચાંદનબાઈ-બોલબોલ ના કર દીકરા, જાલ જરા નીરાંતે પોહોરી જા,. એમતો મદદનો જીવ વધારે ઉકરશે.

જાલ-શું પેલી હબસન મારી બૈરી ? ઓ ખોદા આ કેવો નહિં ધારેલો આરોપ મારા જેવા એક નીરપરાધી શખસ ઉપર; ઓ આફ્ત ! આફ્ત !

તેહમીના-જા બા જાલ, ઉસકેરાઇ ના જાનો. બરીયું એ તો જે નસીબમાં હોય તે થાય, આજના આએ નહિં વકી રાખેલા બેન કોટક જોવાનાં આપરાં નસીબમાં બાકી હોસે તે પુરાં થયાં.

ચાંદનબાઇ-ઓ જોતોરે એ મોઢું કેવું કરેછ, નહિં તો કોઇ ડૉકટરને બોલાઉં ?

શેહેરાં-માય તમે આસતે બોલો, એમ બોલબોલ કરવાથી ઉલટો ઘોટાલો થશે.

જાલ-પણ પેલી ડાકન હમના કહાં છે ?

શેહેરાં-ડાકન કોન ? જા બા જાલ એમ શું કરેચ !

જાલ-પેલી હબસન.

શેહેરાં-જાલ, દીયર ખરૂં બોલ તે શું તારી શોધમાં આવેલી છે ? તે તાહરી કોણુ થાએ ?

જાલ-માંય, વરી બીજી કોણુ ?

ચાંદનબાઈ-જોયું કેની બધું એ તાપની જુમમાં બોલેચ તે.

જાલ-માંય જરા તમે મહેરબાની કરીને હમના જાઓ, મને કાંઇ શેહેરાં સાથે વાત કરવાની છે.

ચાંદનબાઈ-વાત કરની, તારા હાથ કોણુ ધરેચ ? જોયું કેની હજુર

તો શેહેરાં સાથે પરણ્યો નથી તેટલાંજ માયને બાહાર કાહાડેચ તે !

(ચાંદનબાઇ જાય છે.)

જાલ-તેહમીના હમના પેશી કહાં છે ?

તેહમીના-હું શું જાનું મુઇ કહાં છે ? હોસે ઘોડાના તબેલામાં, રાનનો સરસામાનબી તાંજ મુકાબ્યોચ. પણ જાલ હવે તેનો ખ્યાલ છોરી દે, ને હવે આપરે શું કરવું તેનો વિચાર કરીયે.

જાલ-એકજ દરદ હોય તો તેનો ઉપાય ડૉકટર જલદી કરી શકે, એક દરદમાંથી ઉબરી નીકલતા તરેહવાર દરદોના ઇલાજ કરતાં કરતાં બલો ધનેતર ડૉકટરબી થાકી જાય, તેમ ઉપરા સાપરી ઉભરી નીકલતાં આએ ઝઘડાના ઇલાજો ઉપર ઈલાજો કરવા છતાં વધુ ને વધુ ગુંમબેસ જાગતીચ જાયચ; પણ ખાનબાહાદૂર કહાં છે.

શેહેરાં-તેંવન તો ઘણાજ ગુસ્સે છે જાલ. ને મને તો તારી આગળ ઉભી રહેવા પણ ના કહેચ, અને હમનાજ મુંબઇ જવાની ઉતાવલ કરેચ.

જાલ-પેશો ખાંધ્યો કહાં છે ?

તેહમીના-અરે મુવાને મરવા દેની જાલ, તેતો મુવો અફીન ખાઇને દફન પરે તોજ સારૂં.

શેહેરાં-જાલ મારૂં માન એ શું ભેદ છે તે બધો જાહેર કર.

તેહમીના-હા જાલ, ખોદા ઉપર ઇતબાર રાખી જે હોય તે ખરેખરૂં કહીજ દે.

જાલ-શું કહી દેઉં ? નરીમાન આગળ શું ખોલાસો કરૂં ? એજ કેની કે મારાં પહેલાં માંય ફરીથી પરણવાં ને મારો બીજો બાપ તો એક ખાંધ્યો નીકળ્યો.

તેહમીના-ઓ-આફત-આફત !

જાલ-માહરા પેહેલા બાવા, પોતાની દરીયાઇ ઘોરમાંથી પાછા ફુટી નીકળ્યા, અને સાથે નવી હબસન માયને લેતા આવ્યા, તેથી કાલાં ને ધોલાં મળી બે માય અને બે બાપ થયા, બીજો ખુલાસો હું શું કરી શકસ? ત્યારે શેહેરાં હવે તુંજ કહે કે તારા બાવાને લગન માટે હું કેમ કહી શકું. હવે એ કદી બનશેજ નહિં.

(નરીમાન ગુસ્સામાં ડોગવીર્ય સાથે દાખલ થાય છે;)

નરીમાન-છોકરીઓ નીકલો હાંથી; એક અનીતિમાન પોરીયા પાસે તમારા જેવી કુમારી નારોને ઉભું રહેવાનું છાજે નહિં. નીકલો બાહાર, માહરે એની સાથે કઇ વાત કરવી છે.

શેહેરાં-(અજાએબીથી) બાવાજી મારૂં સાં—

નરીમાન-(ગુસ્સાથી) બસ બંધ કર તારી જબાન, નાદાન છોકરી મારૂં માની જો હાં આવીજ નહિ હોતે તો આય સંતાપ-કારક ફજેતાને હું જોતે નહિ ને જલતે બી નહિ.

શેહેરાં-પણ બાવાજી જાલ તો નિરદોસ છે.

નરીમાન-નિરદોસ ? હં નિરદોસ ?

(એટલામાં કલ્યોપેત્રાનું બચ્ચું રમતું રમતું દોડી આવી નરીમાનને ભેટે છે)

બચ્ચું-પપા ગીવ મી બીસકીટ.

નરીમાન-અરે નીકલ નાપાકના જન્યા, તારો પપા કોણ ? લે જો ઓ દુકતી, જો આએ તારા જાલની બીછાવેલી જાલમાં સપડાયલાં આફરીકન ભુંડનું બચ્ચું, એજ એનું નિરદોસપનું કે?

(તેહમીના પેલાં બચ્ચાંને અંદર હડસેલી દે છે.

શેહેરાં-ઓ ખોદા ! જાલ, બાવા આગલ ખોલાસો કરની.

જાલ-ખાનબાહાદુર સાહેબ હું મારા પાક કોલથી કેહુંચ, કે તમારો જે ખ્યાલ છે તે ખોટો છે, અને હું આએ હબસન વીસે જોખમદાર નથી.

નરીમાન-હર હરતો લુચ્ચો. ત્યારે એ કાલી બલાને હોરી શું કરવા કે પોતાની બૈરી બચ્ચાંને કબુલ કરતાં સરમાવું પડેચ ?

શેહેરાં-બાવા માહરૂં......

નરીમાન-એકદમ આએ ઓરડો છોરીજા, બસ આએ ઘડીએજ ચાલીજા.

(શેહેરાં ને તેહમીના જાય છે)

નરીમાન-સાંભળ દુકતા, હું મારી છોકરીને લઇ જાવુંચ અને તુંને

ફક્ત જે માહરે કહેવુંચ તે એજ, કે આજ પછી માહરી દીકરીનો ખ્યાલ તું છોડજે. કોઇ પણ સીધી યા આડકત્રી રીતે તેને મલવાનો યા તેની સાથે કાગલ પત્ર લખવાનો તેં જો ખ્યાલ કીધોચ, તો એમજ જાનજે કે પોલીસ કોરટનાં બારણાં તાહરે માટે ખુલ્લાં થશે.

જાલ-ખાનબાહાદૂર જરા સાંભલો સાહેબ.

નરીમાન-હવે હું શું સાંભલું ? લુચ્ચા, હરામઇલ્લાની તારીજ નામોસીનો ડાઘ ? મારી નિરદોષ લાડમાં ઉધારેલી એક પુરી દીકરીને કપાલે ચોટાડવા શું તું તેને પરણુવા માંગતો હતો કે ? ભામટા છકેલ.

જાલ-ભામટો,-છકેલ ? ઓ ખોદા ! તું બંચાવ હું નિરદોસ છું.

નરીમાન-તારી સાથે વધુવાર વાત કરતાં મને કમકમાટ ઉપજેચ. પણ તું સત્તોજ થાયચ તો બોલ ને ખરો ખુલાસો કર કે શું તું પેલી બદસુરત કાફરી ઓરતને કોહારી નથી લાયો ?

જાલ-નહિં, એક હજાર વખત નહિં, મારા પાક મજહબના પવિત્ર કલામોથી હું કેવુંચ, કે નહિ, નહિ ને નહિ.

નરીમાન-ઓ ઢોંગી, એ તાહરા પાપોને ઢાંકવા આપરા પવિત્ર ધરમના ખોટા સોગન ખાઇ "પરજરી" કરસે તો આય ડૉગવીપથી તાહરા બરડાની ચામરી ઉતારસ.

(ચાબક મારવા હાથ ઉંચો કરે છે, તેવામાં કેરસાસ્પજી આવીને પછવાડેથી નરીમાનનો હાથ પકડી લે છે, અને ચાબકો ઝુંટાવી લેછે)

કેરસાસ્પજી-ફીટકાર છે ઓ બુઢ્ઢખ બુઢ્ઢા, એક માણુસ મરી ગીયા પછી, લાગલો તેની બૈરીને પરણી લાયો તો લાયો, પણ તેના છોકરા ઉપર એક સાવકા બાપ તરીકે ઘાતકી હુકુમત ચલાવતાં તુને શરમ નથી આવતી ? નાક છે કે-ખુપરો !

નરીમાન-ઓ ઘેલા તું છે કોણ ?

કેરસાસ્પજી-કોણ (જાલને દેખારી) એનો બાપ ?

નરીમાન-નહિ, તે કેમ બને ?

કેરસાસ્પજી-શું કેમ બને ?

નરીમાન-એનો બાપ તો બીચારો ગુજરી ગીયો.

કેરસાસ્પજી-અરે ધુર નાખી ગુજરી ગીયો હોતે તો, હું તાહરા જેવા ધરડા ધુવરો સાથે, માથાં ફોડ નહિ કરવી પડતે.

જાલ-મહેરબાની કરીને મને ખુલાસો કરવા દેઓ.

કેરસાસ્પજી-ચુપ, મુગો મર.

જાલ-કાંએ ચુપ શું કરવા થાઉં, મારા ખુલાસાથી તો.—

નરીમાન-ચુપ મુંગો રહે.

(ચાંદનબાઇ દાખલ થાય છે ને કેરસાસ્પજીના હાથમાં બેહોસ થઇને પડેછે, તેને કોચપર સુવાડે છે)

ચાંદનબાઈ-(એકાએક ઓસખી હેબતીને) કોણુ મારા ધની કેરસાપજી મુવેલા કે જીવતા?

જાલ-હવેજ ધરતીકંપનો સખત આંચકો લાગશે.

નરીમાન-આએ ઘેર તો મને સદનાર મેડહાઉસ જેવુંજ લાગેચ..

કેરસાસ્પજી-એ બુદા, ઉભો રહીને જોયા શું કરેચ, જા કોલનવૉટર લાવ, મારી બૈરી બેસુધ થઇ ગેઇચ.

નરીમાન-શું તાહરી બૈરી?

કેરસાસ્પજી-હા, હા માહરી બૈરી, એ હવે વધુવાર તારી બૈરી થઇ શકસેજ નહિં.

નરીમાન-એ શું બકી મરેચ, એ મને કોણુ સમજેચ.

કેરસાસ્પજી-કોણુ વરી બીજો કોણુ મારી બૈરીને ઉંચકી જનાર. પણુ બચ્ચા હવે તે તુને ભારી પરશે.

જાલ-બાવા, મને ખુલાસો..........

કેરસાસ્પજી-અરે મુંગો મર.

નરીમાન-બાવા? શું તું પણુ એ બુઢા ધૂવરને તાહરો બાપ ગનેચ કે?

(શેહેરાં દાખલ થાય છે.)

શેહેરાં, ખોદાને ખાતર હવે આય ઘેરમાંથી ચાલ ચાલ, નહિંતો આપણુે એ લોકોની માફક ભેજાંથી ખસી જઇશું.

શેહેરાં-(જાલને આસતે) જાલ, બાવાને બધું કહી દેની.

જાલ—પણ કાંઇ બોલવાજ દેતા નથી, તે શું બોલું ? ને વરી બોલું બી શું ? બોલુંચ તો માસાજ બાવાપર જીવતી બૈરી છતાં બીજી કાહારી લાવવાનો આરોપ લાગુ પડેચ.

શેહેરાં—શું કરસે કહીદે જાલ, તું તો બલામાંથી છુટસે.

નરીમાન—કેમ દુકતી, નથી માનતી કે, વરી એ પોરીયા સાથે શું ધુસ ધુસ કરેચ, ચાલ હંઇઆંથી, હવે પછી કદીપણ આ ઘરનું નામ આપરે નહિં દઇશું.

(બન્ને જાય છે, જાલ દિલગીર થાયછે.)

ગાયન—૨૪ મું.

જાલ— ધ્યાન બધાનાં ગુમ ક્યાં થઇ ભૂનિયાં ?
ચિત્ત જીગર વન અનધન ડુલિયાં.—
ગુમરાહી આ હરએકને થઇ કેમ ?
માને નહિ કોઈ વાતો બધા કેમ ?—
ડગ મગ મનહર, ચીત્ત થયાં બસ,
જખ્મા એ મનને છે ગજબ બસ.—

ફેરસાસ્પજી—દીકરા, હવે તું બી અહીંઆથી જા. તારી માય આમલ મારે કંઇક, ભેદ કહેવો છે.

(શામ અને તેહમીના દાખલ થાય છે)

તેહમીના—જાલ, ના દિલગીર થા. શું કરશે ?

જાલ—અફસોસ તેહમીના, કે માયને બાવાના પાપને લીધે મેં માહરી શેહેરાં ખોઇ દીધીચ.

શામ—તું ના ધભરા, જરાબી ના ધભરા, પેલી હબસને બધો ખુલાસો કીધોચ.

જાલ—શું ખુલાસો કીધો ?

તેહમીનાં—હા, કીધો પણ હવે એ ખોલાસાથી નરીમાન સમજે ત્યારની વાત.

શામ—તું ના ધભરા જાલ, હું ખાનબાહાદૂરને સમજાવી લેવસ. "આઇ વીલ બ્રીંગ હીમ રાઉન્ડ."

જાલ—પણ પેલી કાલી શાહજાદી છે કહાં ?

તેહમીના—બીચારી સમર હાઉસમાં બેસી આપણા બાવાને નામે રડેચ.

જાલ—શામ તું તેની આગલ જઇ તેને રોકીરાખ.

(શામ અને તેહમીના જાય છે)

ઓ ખુદા શું કરવા માંગેચ, તેની સમજ પડતી નથી, હમેસ્ત-દાર રાત કાલે સું જનસે, તે કોઈ જાનતું નથી.

(જાય છે)

કેરસાસ્પજી—ચાંદન, હું એમ પુછું, કે મારા એમ એકાએક આવ-વાથી તું તો ઘણી અજબ થઈ હોસે?

ચાંદનબાઇ—હા, પણ હું તમુને મોતું કેમ દેખારસ?

કેરસાસ્પજી—પણ તે આએ શું મોહકાણુ વારીચ? પેલા ખાનબાહાદુ-રને કાંએ પરણી?

ચાંદનબાઇ—ખાનબાહાદુર? એરે નહિ'રે, તેવનનો ખેતાબતો બીજો છે.

કેરસાસ્પજી—અરે તેનો બીજો ને ત્રીજો, બધા ખેતાબો હમનાં એકજ ચાબકના સપાટાથી ઝટકી કાહરતે.

ચાંદનબાઇ—અરે તેવન તો ખાનબાહાદુર નરીમાન ઉતા.

કેરસાસ્પજી—હા પણુ તેજ તારો નવો કેરસારપજી કેની, અરે નવો વર કેની?

ચાંદનબાઇ—નહિરે, નવો વર તો કોલાજી.

કેરસાસ્પજી—કોલાજી, તે કોણ?

(અજબ થાય છે, બાહાર ગડબડ સંભલાય છે.)

કોલો-(અંદરથી) અરે જવાદે અલબત, જવસ, મને કોણ અટકાવનાર છે.

ચાંદનબાઇ-ઓ કેરસારપજી, હું એને હવે મોતું દેખારવા માંગતી નથી. પેલો જે મારો બીજો છે કેની, તેજ આવેચ. એની આગળ તમેજ કેવો કે, તમે પેહેલા હકદાર છેઓ તારે બીજો નહિ જોઇયે.

(જાય છે)

કેરસાસ્પજી—આવ બચ્ચા, તું પહુલો કે હું તે તુંને બતાઉંચ.

(ચાબુક ઘુમાવેચ.)

આવો ખાનબહાદુર સેવેક તૈયાર છે.

(કોલો ચીંપાન દાખલ થાય છે.)

કોલો —ઓહો.

કેરસાસ્પજી-(સ્વગત) એ આય કોણ? (મોટે) સાહેબ મહેરબાન શેઠ.

કોલો—શેં ?

કેરસાસ્પજી—સાહેબ શેઠ.

કોલો—કાંએ સાને વાસ્તે? વારૂ ચાલ સુખી રહે.

કેરસાસ્પજી-(સ્વગત) તદન ચકડોલ લાગેચ. (કોલાને) પેલો કરક બુઢો કહાં છે.

કોલો—કોણ કરક, ચાલ સરક, બીજો કોણ કરક ; હું પોતેજ કરક છેઉં.

કેરસાસ્પજી—કેમ સાહેબ મને ઓલખતા નથી? હૉટેલમાં સાથે મળ્યા હતા તે શું ભુલી ગીયા ?

કોલો—હા, કાંઈ યાદ અવેચ ખરૂં. જા સુખી રેહ.

કેરસાસ્પજી-સાહેબને કહુંકે, હું તો પેલો પેલો કોણ જો ખાનબાહાદૂર...

કોલો—કોણ પેલો મૌટી આંખવારો બીલારો ?

કેરસાસ્પજી—હા તેજ, કમબખત મારૂં આખું ઘેર ગરપ કરવા માંગતોતો

કોલો—અરે સાહેબ ઘણોજ એ અદબ છે, મારી સાથે પણ એ અદબી કીધીચ.

કેરસાસ્પજી-પણ હું તો તેને સવાદ ચખારવા વગર નહિં રહેનરશ.

કોલો-મારી બૈરીની પુઠ તે છોરતોજ નથી, કોણ જાને શું ઘુસ ઘુસ કરેચ, પણ તમે સુખી તો છેઓની ?

કેરસાસ્પજી-અરે નહિ રે સુખી સાનો ? મારી સાથે પણ કમબખને એવીજ ચાલ ચલાવીચ, માહરી બૈરીની પણ પુઠ પકડી રહોચ ને મને દુ:ખી કીધોછ.

કોલો-શું, ખરેખર? ત્યારે તો એકજ રોગ આપુને બેઉને લાગુ પડીયોચ "ગૅડ લક ટુ યુ" "બી હેપી"

(શેકહેંન્ડ કરેછ)

પણ તમે એનો આટો કાહરો, એને છોરતાજ નાં.

કેરસાસ્પજી-એક હાડકું સલામત નહિં રાખસ.

કોલો-ચોરીપર સરજોરી વરી મને પોલીસ પાસે બાહાર કહરાવનો હતો.

કેરસાસ્પજી-બાહાર કહરાવતો હતો ?

કોલો-તો, તો બાહર કહરાવતો તો ?

કેરસાસ્પજી-પણ કાંહાંથી.

કોલો-કહાંથી, વરી ત્યાંથી.

કેરસાસ્પજી-પણ ત્યારે તમો કોણ છેઓ, ને તમારૂં ત્યાં કામ શું છે;

કોલો-મારૂં કામ તમે કોઇને કહેતા ના હું, તમે સુખી રહો. જુવોની" બા, આસરે થોરી મુદતની વાત ઉપર, મેં એક ખુબસુરત વીધવાને, નાણાંની મોટી રકમ ધીરીતી, તે ઉપરથી તેણી સાથે ઓલખાન પરી, ને સેવકે ત્યાં જાલ બીછાવી.

કેરસાસ્પજી-ખરેખર ત્યારે તમો સાહેબની જાલ ફેકવામાં એકકા દેખાઓચ, તારે તે જાલમાં તમારો શેકાર સપડાયો કે ?

કોલો-હા, બીચારો બુઢો કેરસાસ્પ હાંસબરન દરીયામાં માછલાંનો શીકાર થઇ પરયો, ને સેવકે ત્યાં તેની બૈરીનો શેકાર કીધો, અને સુખી થયો.

કેરસાસ્પજી-શું, કેરસાસ્પજી ઍશબરનર દરીયામાં ડુબી ગીયો ?

કોલો-હાસતો, પણ તમે તો સુખી છેઓની ?

કેરસાસ્પજી-નહિં ઓ લફંગા, જો મને, હુંજ કેરસાસ્પજી ઍશબરનર છેઉં.

કોલો-(ધબરાઇ)ને હેં શું તું ?

કેરસાસ્પજી-હા, મુજી, તે હુંજ છેઉં.

કોલો-ત્યારે શું તમે જીવતા થયા કે ? ઓજજા.

કેરસાસ્પજી-હાં શું હજુર ખાતરી કરૂં કે ? ત્યારે તુંજ બચ્ચા મારી બૈરીને પરણ્યો કે ?

કોલો-હા, અને તેથી હું સુખી થયોચ.

કેરસાસ્પજી-તુ સુખી છે ? બચ્ચા, હું તારાં ચામરે ચામરાં કાહરી નાખસ (ડૉગવીપ મારે છે)

(કેરસાસ્પજી કોલાને ચાબકા મારે છે, તે જઇને એક સોફા ઉપર ટુટી પડે છે.)

મેં જાલને સમજાવેલો છે, કે પેલી કલયોગેનાને ચાકન સાથે

મળવા નહિ દેય, લેઓ ચાંદનજ આવેચ; હવે જરા સુક્કો દમ કસીને આએ કોલાનું કાટલું કાહરૂં.

(ચાંદનબાઇ દાખલ થાય છે)

ચાંદનબાઇ—વાહલા કેરસાસ્પજી મને માફ કરજો, પણ જરા હું ખુલાસો કરૂંચ તે સાંભલશો.

કેરસાસ્પજી-અરે મુઇ તું, તારો ખુલાસો સાનો સંભરાવી મરેચ, ખોલાસામાં ખોલાસો એજ કે તું મુગી મુગી પેલા ખાંદયા સાથનાં લગન રદ કર, નહિ તો હું પાછો આફ્રીકા જતો રહેવશ.

ચાંદનબાઇ—નહિ મરૂં માહરા ધણી, તમે ધીરા પરો, મારૂં સાંભલો તો ખરા, જોવો મારી તરફ દયાની નજર કરો.

કેરસાસ્પજી—નજર કરૂં? પેહેલાં તું મારી તરફ નજર કર ને પછી પેલા ધુવર તરફ નજર કર, અને જો કે બેમાંથી કોણ ખરો હકદારં છે?

ચાંદનબાઇ—મરંરે તમેંજ હકદાર કહેવાઓ, મને એની સાથે કામ શું છે?

કેરસાસ્પજી—કામ શું છે.? પોતાના ખરા ધણીને ભુલી જઇ, એવા એક ધુવરને આસરે પડી, અને હવે કહેચ કે મને એની સાથે કામ શું છે!

ચાંદનબાઇ—પણ મારૂં જરા સાંભલો તો ખરા.

કેરસાસ્પજી-શું સાંભલું? હું સાંભલવાનો બી નથી, અને કદી આય વાત ભુલવાનોબી નથી. આય ચકડોલ પાસે બેસીને દાણા છંટાવતી વખતે તારી સુધ ઉતી કે નહિ?

ચાંદનબાઇ—વાહલા ધણી જરા તો સાંભલો.

કેરસાસ્પજી—મને ધણી કરીને ફરીથી બોલાવતી ના, મને તારૂં મોનું દેખારવાની કેમ હિમ્મત કરેચ?

(કલ્યોપેત્રા દાખલ થાય છે, તેને જોઈને કેરસાસ્પજી ધબરાય છે, ચાંદનબાઇ ચીસ પાડે છે.)

ચાંદનબાઇ—ઓ માયરે આય કોન કેરસાસ્પજી? મને બચાનોરે.

કેરસાસ્પજી—(સ્વગત) અરરર રાન અંતું આવી ખરી, હવે ચાંદન મારી ઉપર દાવ લેશે, હવે શું પલાસ્તર લગારસ?

કલ્યોપેત્રા—વેલ, માઇ હોસબેન, તુમ ભગ ગયા?

(કલ્યોપેત્રા કેરસાસ્પજીને મલવા ધસે છે, તેને કેરસાસ્પજી આંચકા મારે છે. કલ્યોપેત્રા જઇને કોલો જે સોફા ઉપર બેઠેલોછે તેની ઉપર પડે છે.)

કોલો—(બુમ પાડેછે) ઓ બાપરે, મને મારી નાખ્યો. હું કુવામાં પડયો, મને કોઇ બાહાર કાહરોરે.

(કલ્યોપેત્રા તથા કોલો બેઉ પડી જાય છે.)

કલ્યોપેત્રા—(કેરસાસ્પજીને) "યુ રોગ તુમ લુચ્ચા હય."

ચાંદનબાઇ—અરે પણ એ મુઇચ કોણુ, મુઇ ડાકન તું મારા ધનીને કહેનાર કોણુ, તુમ કોન હય ?

કલ્યોપેત્રા— મી હીઝ, વાઇફ ઈસકા જોરૂ.

ચાંદનબાઈ-મુઇ તું જોરૂની થતી, જોરૂ કોણુની ? જીભરૂં એવનની જોરૂમા નામપરથી તુને ઓવારી. મેં ઇસકી જોરૂ, જો રાન નાતરે આવીચ તે, પેલી કેહવત છે તેમ "જોરાવરીની કુઇ ને કુવે પરીને મુઇ"

કલ્યોપેત્રા—તું જોરૂ, નો રીયર મી ઇઝ વાઇફ.

ચાંદનબાઇ-કેરસાસ્પજી એ મુઇ શું બોલેચ, કાંઇ સમજાવોની. એ બધો શુ ચોંટાંલો છે; હું ધારૂંચ કે તમે મને ઠગીચ.

કોલો—(ચાંદનને) ને હું ધારૂંચ કે તેં મનેબી ઠગીયોછ.

(જાલ આવે છે. બધાંને જોઈને ચમકે છે.)

જાલ-મોસમોકાન, હું ધારૂંચ કે ધરતીકંપના આંચકાઓ હવે પુરા થવા આયાચ, તારે હવે જવાલામુખી ફાટવાની શરૂઆત થઇચ. (કેરસાસ્પજીને) બાવા તમે તમારૂં અને તમારાં બચ્ચાંઓનું સત્યાનાસ તો વાલી ચુકાચ, પણ આપણા ખાનદાનને લાગેલો કલંક ધોઇ નાખવા માંગતા હોવ, તો આય ડાકનને હાંકી દૂર કરો.

કેરસાસ્પજી-હા, પણ તે થાય કેમ ?

જાલ-તે હમે કરસું, મારો દોસ્ત શામ બધો ફેસલો કરી આપશે, તમે માયને લઇને અંદર જાવો હું શામને મલી બધી ગોઠવન કરૂંચ.

(કેરસાસ્પજી ચાંદનબાઇને લઇને અંદર જાય છે. જાલ બીજી તરફથી જાયછે, કોલો અને કલ્યોપેત્રા, એકમેકને ટીકે છે.)

કલ્યોપેત્રા-(સ્વગત) એ કોણુ હય ?

કોલો-(કલ્યોપેત્રાને જોઇને) આય મદમ ફાંકડી છે. એ સપાટામાં આવે તો ઠીક, પણ એની સાથે વાત કેમ કરૂં ? અંગ્રેજીમાં કે ઉરદુમાં? સારૂં થયું કે પોણુએ ચોપરી અંગ્રેજી સીખેલો, તારે તો, આવી મડમો સાથે વાત કરવાની હિમ્મત થાયછ ? નહિ તો કેમ થતે. (કલ્યોપેત્રાને) ડીયર મેડામ, ફેરી ઓફ એશની, હમ તુમકુ પસંદ કરતા, હંમ તુમકો દેખતા તો યૉર કલર શટ માંઇ આઇઝ લાઇક ઇલેકટ્રીસીતી ; ગૉટ ફેન્ટ."

(કલ્યોપેત્રાના હાથ ઉપર જાને બેસુધ થતો હોય તેમ પડી જાય છે, તેને કલ્યોપેત્રા હાથ ઉપરથી ઉઠારીને)

કલ્યોપેત્રા-ઓ ડીયર. તુમ હમકો બોલા એઓની ફેરી, આઇ લાઇક યોર "પ્રીઝીઆ મેહાગની" તુમારા મું લાઇક મેહોગની આઇડોલ, ઍન્ડ મી યૉર આઇડોલાઇઝ.

કોલો-બસ હવે ચાંદનને દેખારૂંચ. પાંચ મિનિટથી મારી સાથે પ્યાર કીધો નથી, અને આએ રાણુ મારી ઉપરથી મરી મરી જાયચ. બસ જે બને તે ખરી, પેશી કહેતી છે કે "જમરૂખબાઇરે જમરૂખબાઇ, ને તાહરે માહરે શું સગાઇ ?" આપરે મુગા મુગા ચાંદનબઇને છોરી એને લઇને આફ્રીકા ઉપરી જઇયે, "જહાં ચાવલકા દાના વાંહ બંદેકા જાના." મડમ કમ આઇ એન્ડ યુ ગો આફ્રીકા.

કલ્યોપેત્રા-યસ ડીયાર. યુ મેક મી જમ્પ આઉટ ઑફ માઇ સ્કિન; અમ બોત ખુસી.

ગાયન—૨૫ મું.

હી હૅજ ગુડ લુકી, બી રીઅલ, ન દેખા કબ નહિ,
યુ કમ નીઅર, ઓ મી નીઅર, ડીયર દૂર નહિ.
ન આજ ઇસકે ઘરમે હમ રહેનેકે અબ નહિ,
માઇલ્વગ્રહ લવ્હલી, જાન્ની લૉલી, કમનીઅર અસ.

કોરસ- { બી નો ફીઅર, બી નો ફીઅર, ડીયર ઓ યુ ડીયર.
હી હૅજ ગુડી દૅન હાઉસ બર્નસે કયા નહિ ? }

(કલ્યોપેત્રા ગાનુ ગાઇ કોલામે કોટી કરેચ, તેવામાં જાલ આવેચ, તેને જોઇ કલ્યોપેત્રા ચાલી જાય છે.)

જાલ—એ આય શું લાકડે માકડું ? એ લોકોને ત્યાંથી દૂર કરવાના પુરાવા તરીકે એ ઠીકજ છે. કેમ કોલાજી આએ મડમ તમોને ગમેચકે ?

કોલો—(સ્વગત) મોસ મોહકાન (મોટે) છટ છટ એ સાની મને ગમે ! (શામ અને તેહમીના દાખલ થાય છે. કોલો જાય છે.)

શામ—જાલ ખુશી થા, ખાનબહાદુર સમજ્યાચ, અને બધું સમાધાન થયુંચ. હમના તેવન અંહીઆં આવેચ.

(નરીમાન અને શેહેરાં દાખલ થાય છે.)

નરીમાન—જાલ, મેં મારા વિચારો ફેરવ્યાચ, અને તુંને હું મારી શેહેરાં સાથે હવે જોરી આપવા રાજી છેઉં. દીકરા મેં તારૂં અંતઃકરણ તપાસ્યુંચ, અને તું મને સાચ્ચો માલમ પડીચોચ. એક સ્વચ્છ અંતઃકરણ કરતાં મજબૂત બખતર બીજું કીયું છે ? કે જે બખતર તે પેહેરી તારી ઉપર ઉપરાસાપરી પડેલા હુમલાનો મારો આસાનીથી ખમી, તારૂં ખમીર દેખારી આપ્યુંચ.

(કેરસાસ્પજી તથા ચાંદનબાઇ દાખલ થાય છે.)

કેરસાસ્પજી—માફ કરજો, નરીમાન શેઠ. સેવકથી ઘણીજ બેઅદબી થઇ ગઇચ, અને પેલા નાપાક કોલા તરીકે તમુને સમજી નાલકનું અપમાન કીધુંચ તેથી હું ખરેખર પસતાઉંચ.

નરીમાન—ફીકર નહિં, કેરસાસ્પજી બા, મને માફ કરવાની અને મને કીધેલાં અપમાન માટે પસતાવાની કસી જરૂર નથી, પણ તમોએ જે ખરેખર પશેમાની કરવાજોગ અજીમ ગુનાહ કીધોચ, તેની તોજેષ કરો. તમે ધરમ અને નીતિનો ભંગ કીધોચ, અને ધરમને વીસરી જવાથીજ તમો આંધલા બની અનીતિમાં ફસી પડીવાચ. પેલી કહેવત છે કે " ધરમ અંધા સાચ માર્ગ ન જુવે."

કેરસાસ્પજી—ખરેખર નરીમાન શેઠ હું ઘણોજ પસતાંઉચ, પણ હવે આ એબલગામની જુસરીમાંથી મારો છુટકો કેમ થાય ?

નરીમાન—સહુ થશે, જ્યાં સુધી એ વાત જાહેર નથી થઇ, ત્યાં સુધી તો આપણા માટે ઇલાજોનાં સાધનો પુરતાં છે; પણ સાંભલો કેરસાસ્પજી, માણસ તરીકે આપણે ડગલે ને પગલે ભુલ કરતા

આચાચ. વારમવાર ૯ક્કડ ઉપર છક્કડ ખાવી, એ તો ગોયા આપરી સરજત છે, વળી અનીતિ, ગુસ્સો, લોભ, અંતસ, અદેખાઇ, અને આપસ્વાર્થ જેવા દુરગુણો તો આપરાં લોહીની અંદર ઈનસાન્યતપણાની ઇધાની દાખલ આમેજ થયલાંજ છે, પણ એ સેતાન્યત દુરગુણોની સામે થવા સારૂં, જરથોસ્તી માજદીઅસની દીનના જેવો મોતેબર અને મુસતકીમ ધરમ આપનને સીધો રાહ દેખારવા માટે મોજુદ છે. તેથી ઉમ્મરની સાથે ડાહપણુ વાપરી બુરા હવસોને જેર કરવાનો માર્ગ આપણે એખત્યાર કરવો જોઇયે.

શામ—કેમ મી. જાલ, તરેહવાર જાહેર બાબદો ઉપર નુકતેચીની કરવાનુંજ જો તમારૂં કામ છે, તો આએ તમારાજ ઘેરના અરાબાનો ઘોંટાલો જાહેર પત્રમાં છપાવોની?

જાલ—"કીપ ક્વાએટ શામ" વરી ભમરડો ઘુમાવ્યો ?

નરીમાન—નહિ દીકરા જાલ, ભમરડો નથી ઘુમાવતો, પણ ખરૂંચ કહેચ. એક જાહેર "ઇનડીપેનડન્ટ" લખનારની ફરજ છે, કે કોઇ પણ એવી છુપી બાતમીઓ જાહેરમાં છાપી પ્રજાની સેવા બજાવવી, પણ આપણા દેશી છાપામાં જેવું જોઇએ તેવું સ્વતંત્ર લખાણુ ચોક્કસ અપવાદો શિવાય, જોવામાં આવતુંજ નથી. લંડનના "ત્રુથ પત્રના અધિપતિ" "લાબુશેર" જેવા થવાને આપણા અધિપતિઓને હજુર ઘણો વાર છેં.

(એક બાજુથી કલ્યોપેત્રા પોતાનાં બચ્ચાંઓ સાથે દાખલ થાય છે, અને ચાંદનબાઇ આગલ ધસી જાય છે)

કોલો—ચાંદનબાઇ, હું સાફ કેહુંચ કે આ લુચ્ચાને (કેરસાસ્પજીને દેખાડી) હમનાંને હમનાં બાહેર કાહરો, હું તમારો હકદાર ધણી છેઉં ને આય બધી મીલકતનો પોતે એખલો માલેક છેઉં.

કલ્યોપેત્રા—(કેરસાસ્પજી) લુક હીયર, હાઉસઓન એ ઓરતકુ નીકાલો, હમ તુમારા વાઇફ, ધીસ બંગલો ઑલ ઑલ પ્રોપરતી માઇન.

શામ—(કોલાજીનો હાથ પકડી) બાજુ થા ઓ કોલા, બાજુ થા. હું તારી સાથે કાંઇ ગોઠવણુ કરવા માંગુછ, તેટલો વખત તું ચુપ રહે.

જાલ—(કલ્યોપેત્રા) "યુ જસ્ત કીપ ક્વાૅએટ" હમ સબ તુમારા-બનદોબસ્ત કર દેતા.

કોલો—અરે ગોઠવન બોઠવન કાંઇજ નહિં; મને તો બસ મારી બૈરી જોઇયે, નહિં તો હું આખા ગામમાં તમારી લેવરી વેચાવશ, અરે નામદાર સર જમશેદજી પાસે જવસ, પંચાતના અકાબરો પાસે જવસ અને કહેવસ કે આએ બુઢો બ્રારૂસ આફ્રીકાની એક જુદદીન ઓરત પરણી લાવી, મારી હકદાર ધણીયાનીને છીનવી લઇ મારો હક ડુબાડેચ.

(બમનદારૂ ઘણાજ ગુસ્સાથી દાખલ થાય છે.)

બમનદારૂ—નહિં નહિં, ઉભો રેહે ઓ ટગારા તારો હક તો ડુબતો રહ્યો; પણ હમેજ તુંને ઝાનમનના ગારમાં ડુબારશું, હું એક જુદદીન ડુબરી શાથે પરણ્યોશ.

બધા જના—શું!

નરીમાન—ખરેખર?

બમનદારૂ-ખરેખાટ, માહરી પાસે શાકશી શે, હમનાં ફ્લાકાકા પણ આવતા હોશે.

કોલો-તદ્દન જુઠું, હરહરતું જુઠું, સરતાપા તોહમત.

બમનદારૂ-તોહોમટ! હા તોહોમટ, અને તેબી વરી ખરૂં તોહોમટ.

(અંદરથી રૂપલી તથા ભાણ્યો દાખલ થાય છે. બમનદારૂ રૂપલીને દેખારીને)

જો આએ તાહારા તોહોમતનો પુરાવો.

કોલો-(ધભરાટથી) ઓતતારી નાહાસ મારા બાપ (નાહાસવા જાય છે.)

બધા-પકડો, પકડો એને. (જાલ શામ જઇને પકડે છે)

કોલો-દૂર રહેવો, મને પકડવાની શું જરૂર છે? તમે બધા લુચ્ચા છેવો, અને આએ એક ટાગરો છે.

રૂપલી-ટાગરો? મુવા ઢેચરા, ટાગરો હાનો? મને કેટલા, કેટલાં વરહો હુધી હાથે રાખેલી, ને પસી માહરૂં જરીયાન અને મારાં ખેતરાં વેસાવી સટાવી મને નદીમાં ડુબારી દીધેલી તે બધી વાત જાહેર કરાહ...

નરીમાન-ધીરજ રાખ બાઇ, ધીરજ રાખ, અને જરા શાંતીથી બધી વીગત કહે, તું કાંહાની રહેવાસન છે?

રૂપલી-ભેહાનની.

નરીમાન-ભેહાનની? વારૂં આએ કોલાજી સાથે તુંને સું સમબંધ?

રૂપલી-એ પાધરીઆરો મારા બાપના ખેતરામાં તારી પીવા અવાર-નવાર આવી મરતો તો, તાંથી મને ફુસલાવીને ફાટીમુવો લઇ ગીયો.

નરીમાન-કહાં લઇ ગીયો?

રૂપલી-ભગવા ડાન્ડીની એનીમેર દરીવા કાંઠા આગલ મુવાની એક બંગલી બરેલી છે તાં લઇ જઇ રાખી.

નરીમાન-વારૂં, આ છોકરો કોણુનો?

રૂપલી-એજ મુવાને પેટનો એ મારો ભાણયોસે. ઓ તું જીવતો રહેજે જો ભાણ્યા, તારી માંદીનું તો હવે કોઇ ની મલે જો (ભાણ્યાને કોટી કરે છે)

નરીમાન-પછી શું થયું?

રૂપલી-પછી એજ કે મુવો છાકટો રોજ મને મારતો તો, મારા આએ બસ્સાંપર કાહાની કાહાની પારતો તો. એક દાહાડે મને એક મસવામાં બેહારીને લેઇ ગીએલો. હાંજ ઘની પડેલી, તેથી મેં જવાની આનાકાની કીધેલી, તો મુવો કેજે પેલે પાર તુંને લઇ જવાની શે. હું હાથે ગેઇ, માહરા આંગ ઉપર બધું ઘરેનું ઉતું તે ઉતારી લીધું અને મને નદીમાં ફેંકી દીધેલી;

નરીમાન-તું જીવતી કેમ રહી?

રૂપલી-તે ઉં કેમ જાનું? બેચાર દાહાડે ઉં હુધીમાં આવીને જોઉયનો એક આરબાઓનાં વાહનમાં હું ઉતી. તેઓ પોતાને ગામ મને લઈ ગએલા. માહરી ઘણી બરદાસ્ત કરેલી. તાં એક પારહી વેપારી ઉતો, તેને તાં હું નોકરી રીએલી પણ લાજને મારી હું કાંઇ બોલેલી નહિ, એક દાહારે બાઇ હોરે બધી વાત કરેલી, તેથી હેઠે મને ઇહાં મોકલેલી કે જઇ મમભાઇની પોલીહમાં નોંધાવી મુવા કોલાને પકરાવવો. મમભાઇ આવતાં, વાટમાં માહરો દીકરો અંદેરીમાં સાકરી સે એમ ખબર પરેલી, તેને મલવા ઉતરી, તો તાંજ મુવાનો પટો મલ્યો. ને આ અંધારૂ

મને ધક્કા લઇ આવેલા. હવે હું મુવાનું લોહી પીવા, એનો જનનો મરે મુવાનો, એનો જીવ લેવા.

(શામ, જાલ અને તેહમીને)

શામ–તેહમીના, જાલ, તમુને એક વાતનો સંતોસ ખરો હં ?

જાલ–સંતોસ ? સાનો સંતોસ !

શામ–તમો લોકો કોઇ દાહરો નાવારેસ થસોઇજ નહિં, જેના બએ બાપ, અને ત્રણુ ત્રણુ માય તેવોંને ધાસતીજ સાની.

તેહમીના–બસ શામ બસ હવે મુવાનું કાટલું કાહાડ.

નરીમાન–કોલા એ લુચ્ચા, જવાબ દે અને ખરૂંજ બોલ, એ આય ગરીબ ગામડીયન જે કહેય તે ખરૂં છે કે, જો તું ખરૂંજ બોલશે તો તુને બચાવી લઇશું, નહિં તો કાલા પાણી જોવા પરશે.

કોલો–નરીમાન શેઠ જયારે ખરૂંજ પુછોય, અને પાટલો ફુટો ત્યારે હવે ગાબરી મારવામાં કંઇ વલ્યું નહિ. હા, આય રૂપલી કહેય તે ખરૂં છે. પણ એતો હવે જીવતી છે, તેથી હું કંઇ ખૂન કરવાના વાંક માટે અપરાધી થરતો નથી, અને તેથી ચાંનદબાઇ ઉપરનો મારો હક કાંઇ કમી થતો નથી.

નરીમાન–સું નક્કી છે ? અલબત, હવે એનો તોર સોધવો જોઇએ.

ચાંદનબાઇ–તોર સોધવાની કશી જરૂર નથી, હું આય નીચ કોલાને પરણીજ નથી.

બધાં–નહિં ?

ચાંદનબાઇ–નહિંજ.

બમનદારૂ–ટારે શું તમે હજુર રંડાયલાંજ શેઓ કે ?

તેહમીના–નહિં રે હરવાયા તમે, જીભરૂં મારા બાવા છે કેની !

ચાંદનબાઇ–આએ નીચ કોલાને કેરસાસ્પજીના ડુબી જવાની ખબર પડીયા પછી, મને પચીસ હજાર રૂપ્યા માહરી જાગીર ઉપર ધારેલા, અને તે વાત મેં બધાંથી છુપી રાખેલી. આસરે થોરા માસની વાત ઉપર, એણે મને સમજાવી કે જો હું એ મુવા સાથે દાણા પારૂં તો એ પચીસ હજાર રૂપ્યાની જાગીર જે મારગેજ છે તે મુકી દે; તે ઉપરાંત બીજા પચીસ હજાર રૂપ્યાની એક બીજી રકમ પણ મને આપવા કહી. હું માહરાં બચ્ચાંઓના ભલીશ માટે લલચાઇ અને ગોઠવન મુજબ

હુ અસરવાદ સરાવવાની તૈયારીમાં ઉતી, તેવામાં મને ખ્યાલ આયો, કે માહરાં બચ્ચાંને પરણાવવાની ગોઠવન કીધીચ, તે કરીને પછીજ હું પરણું. માહરો એ વિચાર મુવાને મેં કહ્યો; ત્યારે એણે આનાકાની સાથે કબુલ કીધું, પણ મને સોવાસન સીનગાર કરવા કહ્યો, અને એમજ કહેવા કહ્યું કે, માહરે બંવા આગલ કેહેવું, કે હું તો પરણી ચુકીચ. ઘણુાજ હરહરતા કસમ આપેલા, તેથી હું ધુંધરાયા કીધી. પણુ જારે માહરો પણ્યો ધણી હઇયાતા છે, અને એન કારાં કરતુકો જાહેર થયાંચ, તારે હવે આ ખોલાસો મેં કીધોચ.

રીમાન–ચાંદનબાઇ, તમારા આએ ખુલાસાથી બધા ખરેખર ખુશી છે.

બમનદારૂ–કેમ કોલાજી હવે મોતું કાલું થયું કે? અરે હ્યાન ટારી ઉપર., ટારા જેવા એબલગામનાઓ ખ પારસી. કોમના શરા શ્રામાનશે; કે જેવો દીનદ ઝગારી તરફના નીરમલ ચાહ કરતાં, દુન્યાદારી મોજ મજાહો તરફ દોરવાઇ, ગલીચ, અનીતી તમાં, તેઓ ગીરફ્ટાર રહેચ, અને પવીત્ર દીન પછીનું ઝાવેદાનનું સુખ, આ ભવની તકલીદી . મોજ મજાહને ખાતર, વેચી નાખવાની બેવકુફ઼ઇ

કાલો–ચાંદનબાઇ તમે મને ફસાવી મારયો હોં; તમારૂં ભલુ માહરૂં બધું લુટાઇ ગીયું, મારી દોલતનો મોટો ભાગ તમોને આપી ચુકોચ, તે મને પાછો આપો અને હું ત ઉપરનો હક છોરી દેવા રાજી છેઉં. જાઓ સુખી રેઓ.

(ફુલાકાકા અંદરથી ઘણા જુસ્સા સાથે–)

ફુલાકાકા–અરે એને જવા ના દેતા એને કાંઇ પાછું આપતા ના?

બધાં–એ કોણ.

બમનદારૂ–અરે એટો ફુલાકાકા પેલા અનદેરીના હોટેલવારા.

(ફુલાકાકા કુકીઆઇ સાથે દાખલ થાય છે)

લાકાકા–ચાલો કુકીઆઇ ચાલો.

કીઆઇ–કાં છે, પેલો ભસને ભરાયો કાલો......

નરીમાન-બમનદાર અન દૂર કરા, બ ט ગ્યુ

(બમનદાર તેને ..

બમનદારૂ—અરે ઝરા ગોડરૂં પખોરવા દેવો ટો ઠીક થરે, સાહેબ .. લાકરાંના દેવ ટેને ખાશરાની પુજા.

નલ—પણ એ બાઇ કોણ છે?

લાકાકા—શેઠ, મારા હોટેલમાંથી હું બમનદાર અને માહરો ભાણ્યે. અને તેની માય હઇઆં આવતાં હતાં, તેવામાં મને સ્ટેશન ઉપર જ.વું પરયું, તાં જતાં મને આ બાઇ મલી, અને કોલાજી નામનો કોઈ પારસી વેસાવે આવેલો છે, તેનો પત્તો આપવા કહ્યું, તેજ નામ આય ભાણ્યાની માયે પણ કહેલું, એટલે એ બાઇને હું માહરી સાથે લાયોચ. એ કહેચ કે .. કોલાજીની પરણી બૈરી છે.

.ર ?

-ઓઝઝા, અરે ઓ કોલા હજુર બીઝી શે કે એજ શેલ્લી? ..ાઇ તમે કોણ છેઓ ?

.જી અરૂં મારો અનસાફ કરો, આએ મુવો કોલો મારો પન્યો ..ી સે, પણ મુંવો વરસો થયાં મને છોરી બેઠોચ. એ મુવાને .ટનો એક છોકરો ને એક જીભરૂં માઠાં ઉપર વારી છોકરી છે, તે બીચારી કુમારી છે, અને મારૂં તથા મારા બે બચ્ચાંઓનું ગુજરાન હું કરી શકતી નથી. મુવો એક પૈસો પુછતો નથી.

.—કેમ કોલા તું સુખી છે કે? આએ બધાં સુખનાંજ સાધન તેં .કરી રાખેલાં છે, જનમ ટેપનોજ સોદો કીધો.

..માન—લ્યાનત, લ્યાનત ઓ હવસી કુતરા.

બમનદારૂ—ફીટકાર શે, ફીટકાર શે, ઓ દીનદુબાઉ ઠગ.

નલ—શરમ ઓ અધરમી હીચકારા.

.હેરાં—હીનપસતીભરી આદતોથી ભરપુર હીચકારા, સંસાર સુખના શત્રુ, નીરદોસ, કુમારીકાઓના સુખમાં નડતલ નાખનાર દેવેનામ દેવ, થૂ:પરી તાહરીપર.